

KULTŪROS ALMANACHAS

DORĖ

Spaustuvė „Druka“

Klaipėda

2013

Išleista Neringos savivaldybės lėšomis

TURINYS

Leidėjo žodis	4
NERINGA – MANO LIKIMAS. Raimonda Ravaitytė-Meyer	6
Kuršių nerija po Antrojo pasaulinio karo: gyvenimas – iš naujo	7
Jonas Vaikėnas. Niekas nesiveržė į Neringą – nei ilsėtis, nei gyventi	20
Miesto vardas: kodėl Neringa, o ne Nerija?	34
Moters vardas: pirmoji Neringa Lietuvoje	36
Neringa, Užmario milžinė. Padavimas	38
Paskutiniai Neringos kuršininkai	40
Renate Peleikis-Gleikina: „Skaudu, kad niekam nebuvau reikalinga.“	42
MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI	48
Nijolė Strakauskaitė. Apie Kuršių nerijos tapatybę ir pavojingą Neringos ištuštėjimą	50
Nijolė Strakauskaitė. Nidos evangelikų liuteronų bažnyčiai – 125	56
Vitalija Jonušienė. Apie dvi gyvenimo avantiūras – atvažiavimą į Nidą ir vadovavimą T. Manno kultūros centrui bei muziejui	60
NERINGA IR JOS KŪRĖJAI	66
Viktoras Miliūnas. Apie save	67
Apsakymas „Naktis prie Kuncos“	70
Gintarė Benkauskaitė. Eilėraščiai, miniatiūros	77
Erika Giedraitytė. Miniatiūros	86
Diana Ligeikytė. Eilėraščiai	88
Igoris Miliūnas. Eilėraščiai	90
APIE LAIVĄ DORĘ	94

LEIDĖJO ŽODIS

Prieš Jus – antroji „Dorė“, kurios viršelyje matote 1968 m. nuotrauką su originaliomis dorėmis Nidos uoste. „Nidos uostas buvo pilnas dorių, o kiemai – žvejų tinklų“, – toks vaizdas šiandien mažai kam pažįstamas. Kaip ir menkai žinoma bei aptarta pokarinė lietuviškosios Kuršių nerijos istorija: kas įvyko su šiuo kraštu pasibaigus Antrajam pasauliniam karui ir priverstinai pasitraukus seniesiems Kuršių nerijos gyventojams, kaip ir kokiomis sąlygomis kūrėsi naujoji bendruomenė? Kas yra šios bendruomenės „pamatas“? Šiuos ir kitus klausimus iškėlusį Neringoje dvidešimt penkerius metus gyvenanti bei dirbanti žurnalistė Raimonda Ravaitytė-Meyer susidūrė su dideliais sunkumais. Paaiškėjo, jog iki šiol nesama istorinių tyrimų apie pokarinę Neringą. Šiame vakuume labai pagelbėjo sociologės dr. Arūnės Liucijos Arbušauskaitės straipsniai leidiniuose „Mūsų kraštas“ ir „Lietuvinkų kraštas“, tiesa, publikuoti jau senokai – prieš aštuoniolika metų.

Istorinę temą „Dorėje“ sustiprino autentiški ir gyvi pirmojo Neringos vykdomojo komiteto pirmininko Jono Vaikėno prisiminimai. Iš jų sužinome, kaip buvo klojami naujai sukurto respublikinio pavaldumo Neringos miesto pagrindai, su kokiais iššūkiais susidūrė pirmoji savarakiško miesto valdžia. Vertinga žinoti, kad išskirtinį požiūrį į Neringą, kaip unikalios gamtos kraštą, kuris gali tinkamai reprezentuoti visą šalį, pradėjo formuoti aukšti sovietinės Lietuvos vadovai. Nuostabą kelia ir kitas faktas – vos įkūrus miestą, iš karto buvo apsispręsta, kad Neringos plėtra turi būti kitokia – individuali ir savita. Tai gerai atspindi visuomenėje kilusi diskusija „Kokioje Neringoje norėtumėte gyventi – su daugiaaukščiais ar tradiciniais namais?“

Labai vertingos visos į „Dorę“ patekusios nuotraukos, už kurias esame dėkingi Neringos istorijos muziejui, atvėrusiam savo archyvus. Taip pat nuoširdžiai dėkojame nidiškei Renatei Peleikis-Gleikinai – jos prisiminimai bei nuotraukos iš asmeninio šeimos archyvo – neįkainojami. Iš nuotraukų žvelgia gerai pažįstamų ir jau primirštų žmonių veidai – naujieji neringiškiai, suradę „pasaulio kraštą“ vadintoje Neringoje savo naujuosius namus. Nenumaldomą laiko tėkmę pajusime atpažinę jau anapilin išėjusius artimuosius ir suprasime, kad į Neringą atvykusių pirmųjų naujakurių tarp mūsų tėra vienas kitas. Liūdna konstatuoti ir kitą faktą: Neringoje šiandien gyvena vos penki senieji Kuršių nerijos gyventojai, mokslininkų vadinami kuršininkais, ir tik vienas Giunteris Engelinus turi nerijos senbuvio pavardę.

Provokuoja straipsnis apie Neringos vardo istoriją. Gaila, kad taip ir nepavyko išsiaiškinti, kokiomis aplinkybėmis naujam miestui buvo suteiktas toks, o ne kitoks vardas. Ir vėl – trūksta istorinių tyrimų.

Ar susimąstėme kada nors apie Kuršių nerijos tapatybę: kaip ją apibrėžti ir kodėl taip svarbu ją suvokti? Tai klausimai, kuriuos „Dorė“ užduoda antrosios Martyno Liudviko Rėzos kultūros ir meno premijos laureatei istorikei dr. Nijolei Strakauskaitei. Gilios įžvalgos ir nerimas dėl Neringos ateities nėra paremti emocijomis – kiekvieno reiškinių priežasčių reiktų ieškoti vis dar mažai mums pažįstamoje Kuršių nerijos istorijoje.

Thomo Manno memorialinio muziejaus direktorė Vitalija Jonušienė, nominuota trečiąja M. L. Rėzos premija, pasakoja, kaip Nidoje kūrėsi šiandien didžiulį populiarumą ir pripažinimą

pelnęs T. Manno memorialinis muziejus bei to paties vardo kultūros centras. Ji primena, kad išsaugoti vertybes, neišduodant savo įsitikinimų, buvo ir yra sunku visais laikais.

Gražia tradicija tampa „Dorės“ puslapiuose pristatyti Nidos metraštininko rašytojo Viktoro Miliūno asmenybę ir jo kūrybą. Apsakymas „Naktis prie Kuncos“ vieniems bus malonus praeities prisiminimas, o kitiems – galbūt atradimas.

Kūrybines neringiškių paieškas apžvelgia mokytojas lituanistas Kęstutis Subačius, nors ir nebedirbantis Nidoje, tačiau likęs ištikimas Neringai bei jos kūrėjams. Kiekviename žmoguje kūrybinį pradą gebantis įžvelgti K. Subačius „Dorėje“ pristato literatūroje debiutuojančius neringiškius: mokytoją lituanistę Gintarę Benkauskaitę, lituanistę Eriką Giedraitytę, fizikos ir matematikos mokytoją Igorį Miliūną ir Nidos vidurinės mokyklos dvyliktokę Dianą Ligeikytę. „Rašau, nes negalėčiau nerašyti, kuriu, nes tik taip jaučiuosi gyva“, – šis atviras prisipažinimas G. Benkauskaitės lūpose skamba kaip kūrėjo kredo.

Skaitytojui pravartu žinoti, jog daugelis „Dorėje“ skelbiamų straipsnių niekur kitur nebuvo publikuoti. Tikimės, jog antroji „Dorė“ bus įdomi ir vertinga pirmiausiai Neringoje gimusiems bei užaugusiems jauniems žmonėms ir visiems, kurie šiandien gali išstarti: „Neringa – mano likimas.“

Dalia Greičiutė

Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos direktorė

DORĖ

*Veringa
mano Likimas*

Raimonda **RAVAITYTĖ-MEYER**

KURŠIŲ NERIJA PO ANTROJO PASAULINIO KARO: GYVENIMAS – IŠ NAUJO

Kuršių neriją, kaip ir visą Rytų Prūsiją, baigiantis Antrajam pasauliniam karui ištiko katastrofa, kurios padariniai jaučiami iki šių dienų. Vokiečių istorikas dr. Joachimas Tauberis Antrojo pasaulinio karo pabaigos įvykius Rytprūsiuose pavadino apokalipse, palikusia kolektyvinę traumą vokiečių atmintyje. Šią baisią apokaliptinę patirtį išgyveno be išimties visi nedidelės Rytprūsių dalies – Kuršių nerijos senieji gyventojai: ir tie, kurie pabėgo į Vakarus, ir tie, kurie sugrįžo į tėviškę, tapusią svetimais namais.

Šimtmečiais formavusis etninė kuršininkų bendruomenė buvo sunaikinta per kelis metus. Lietuvai su Klaipėdos kraštu atsidūrus svetimos – Sovietų Sąjungos valstybės prieglobstyje, Kuršių nerijoje pradėjo tvarkytis nauji šeimnininkai. Gyvenimas pasikeitė kardinaliai ir negrįžtamai.

Palyginus trumpas lietuviškosios Kuršių nerijos istorijos tarpsnis – nuo 1945 m. iki šių dienų mokslininkų vis dar nėra įvertintas ir aptartas. Jaučiama didelė istorijos spraga. Pirmoji pokarinės Kuršių nerijos padėties tyrimo ėmėsi sociologė dr. Arūnė Liucija Arbušauskaitė, paskelbusi mokslinių straipsnių apie Kuršių nerijos gyventojų socialinius ir demografinius pokyčius. Beje, mokslininkė keletą metų gyveno Preiloje ir Juodkrantėje, todėl vietinį gyvenimą pažino iš arti, apklausė nemažai Kuršių nerijos naujakurių. Dr. A. L. Arbušauskaitė pirmoji pakėlė Lietuvos Respublikos archyvuose esančius dokumentus, ji peržiūrėjo ir ano meto spaudą. Vertingiausiu, pasak sociologės, šaltiniu, kalbant apie senuosius ir naujuosius gyventojus, tapo šeimos kortelės, kurias 1956 m. vykusios mokslinės ekspedicijos Kuršių nerijoje metu surašė etnografai Angelė Vyšniauskaitė ir Vacys Milius.

Tradicinė stogo puošmena – žirgeliai.

Pokarinė Juodkrantė.

Minėti šaltiniai ir Neringos istorijos muziejaus archyvuose saugomi dokumentai bei fotografijos, o taip pat šios publikacijos autorės interviu su Neringos istorijos muziejaus direktore Eleonora Jonušiene, anksčiau skelbti spaudoje, tapo šios istorinės apžvalgos pagrindu.

Karui baigiantis

1945 m. sausio 28 d. Raudonoji armija forsudama Kuršių marias įžengė į Kuršių neriją ir iki vasario 4 d. ją užėmė. Mūšių čia išvengta, nes Vermachto armija jau buvo spėjusi atsitraukti į pietus – raudonarmiečiai tik perėmė gynybines pozicijas. Vietiniai Kuršių nerijos gyventojai buvo evakuoti gerokai anksčiau – 1944 m. rudenį, nes Kuršių nerija dėl savo geografinės padėties buvo strategiškai svarbus placdarmas hitlerinės Vokietijos kariuomenės planuose.

Nuo karo labai nukentėjo Kuršių nerijos miškas: kasant apkasų tranšėjas, įrengiant žemines ir kitokius įtvirtinimus, buvo sunaikinti didžiuliai miško plotai, išardyta apie trečdalis apsauginio pylimo, ėmė pustyti smėlį. 6–7-ajame praėjusio amžiaus dešimtmečiuose buvo planuota sutvirtinti ir apželdinti 2 638,8 ha smėlynų plotą tam skiriant 5,9 mln. rublių. Visos Kuršių nerijos gyvenvietės buvo suniokotos ne karo veiksmų, o sovietinės kariuomenės plėšikavimų, grobimų ir deginimų. Frontui pasitraukus į pietus, Kuršių nerijoje liko pasienio kariuomenė. Visoje teritorijoje buvo įvestas karo meto pasienio režimas. Civilių gyventojų beveik neliko, išskyrus pavienius Kuršių nerijos senbuvius, kurie išsislapstę kopose ar miškuose nepasitraukė su Vermachto armija arba buvo netoli nuėję ir sugrįžo namo.

1945 m. rugsėjo mėnesį „Valstiečių laikraštys“ išspausdinti Dano Pumpučio kelionės į Pervalką įspūdžiai: „Po kojų skundžiasi baltas smėlis – apkasai, spygliuotos vielos, medi-

Neringos realybė po Antrojo pasaulinio karo. Dvi senbuvės ir dvi naujai atvykusios Nidos žuvininkystės ūkio darbuotojos: Renate Peleikis-Gleikina ir Berta Jakait, gimusios Nidoje, bei Liudmila Barilnik-Mockevičienė ir Natalija Davidova, atvykusios iš Rusijos.

Senbuvės nidiškės Henrietės Sakuth virtuvėje.

niai bunkeriai... Pervalkoje vienintelė palikusi žvejų šeima. Penkiasdešimt septynerius metus mariose žvejojęs senasis Rudis sako: „Čia baisiai liūdna vienam. Juk mes čia vienu vieni... Visus išvarė Vokietijon!“

Pirmosios valdžios struktūros

Pasibaigus karui iš karto buvo sukurtas Klaipėdos žuvininkystės kombinatas, jo svarbiausia funkcija – organizuoti žvejus ir žvejybą visoje Kuršių marių pakrantės zonoje, kuri buvo padalinta į atskirus ruožus. Kuršių nerijoje atsirado Juodkrantės, Pervalkos ir Nidos ruožai, kuriems vadovavo vadinamieji komendantai – faktiška ano meto valdžia.

1945 m. į namus pradėjo grįžti repatriantai – senieji Kuršių nerijos gyventojai, dauguma jų prisiglaudė Pervalkoje ir ten žvejojo. Visose Kuršių nerijos gyvenvietėse, išskyrus Preilą, kuri dar buvo užminuota, gyvenimas pradėjo klotis iš naujo. Tais pačiais metais atvyko ir pirmieji naujakuriai iš didžiosios Sovietų Sąjungos, rusakalbiai, užverbuoti darbui žvejyboje.

Administracinis Kuršių nerijos pavaldumas išspręstas Nidoje ir Juodkrantėje sukuriant valsčius, kurie priklausė Klaipėdos apskrįčiai. Kiekviename valsčiuje įkurti atskiri vykdomieji komitetai, pirmieji jų pirmininkai ir nariai – beveik visi rusakalbiai.

1946 m. gruodžio 6 d. Lietuvos TSR Ministrų taryba priėmė nutarimą „Dėl Nidos ir Juodkrantės vasarviečių atkūrimo“, siekdama apsaugoti minėtas gyvenvietes nuo visiško sunykimo. Tų pačių metų vasarą įkurtos Juodkrantės, Preilos, Nidos miesto tipo gyvenvietės, dar po metų jos prijungtos prie Klaipėdos miesto.

Iškalbingiausiai apie pokarinę Kuršių neriją byloja mokyklų padėtis. Pirmosios pokarinės mokyklos Nidoje, Juodkrantėje ir Preiloje buvo rusiškos, kai kurie mokytojai – baigę vos 7 klases, nebuvo nei vadovėlių, nei rašymo priemonių. Nidoje bandymas atidaryti lietuvišką mokyklą baigėsi nesėkme – trūko mokytojų. Lietuviška pradinė mokykla veikė tik Pervalkoje, kur gyveno daugiausiai senbuvių. 1947 m. svarstant Nidos valsčiaus komiteto darbą konstatuota, kad mokyklos iš viso nelanko 30 mokyklinio amžiaus vaikų.

1948 m. birželio mėnesį keitėsi žvejavimo tvarka. Nidoje įkuriama žvejų artelė „Pasienietis“, į kurią susibūrė 37 žvejai, o jiems vadovavo senbuvis Albertas Kalvis. Preilos, Pervalkos ir Juodkrantės žvejai (iš viso 47) susivienijo į „Baltijos aušros“ artelę, kurios valdybos pirmininku tapo A. Isakovas. Tuo metu Lietuvoje vyko masinė deportacija, kuri nepralenkė ir Kuršių nerijos. Nėra tikslių duomenų, tačiau žinoma, jog į Rytus buvo ištremta ne viena kuršininkų šeima, laikyta vokiečiais.

Preilos gyvenvietės vykdomojo komiteto pirmininkas Eugenijus Chmilnikovas ir sekretorė Stasė Stirbytė-Smolskienė.

1957 m. kovo 15 d. rinkimų į Preilos gyvenvietės tarybą rinkiminė komisija: Elena Stirbytė-Mitrofanova, Antanas Smolskas, Julija Šiaulytė, mokytoja Jadvyga Venckienė, kolūkio „Neringa“ sąskaitininkė Eleonora Bražienė.

Nidos mokyklos mokiniai – senųjų nidiškių vaikai su mokytoja Dora Kalvyte (sėdi viduryje), kuri ištekėjusi už vokiečio Počebuto vėliau išvyko į Vokietiją. 1949 m.

Senoji Nidos mokykla, kurioje po karo (nuo 1946 m.) pradėjo veikti pradinė mokykla.

Klaipėdos miesto Nidos septynmetės mokyklos Nr. 3 mokiniai. 1958–1959 m. m.

Pradinių klasių mokytoja Angelė Rinkūnienė su savo auklėtiniais.

Naujieji gyventojai

Pirmuoju pokario laikotarpiu – 1945–1950 m. į Kuršių neriją atsikėlė palyginti nedaug žmonių. Dominavo naujakuriai iš buvusios Sovietų Sąjungos. Maždaug pusė visų atvykusiųjų – iš vidurio Rusijos, mažiau – iš Baltarusijos, Ukrainos, Vidurinės Azijos ir atokiausių Sovietų Sąjungos vietų: Tolimųjų Rytų, Sibiro, Kamčiatkos, Sachalino, Moldavijos, Komijos. Pagal miestus daugiausiai naujakurių – iš Astrachanės ir Novgorodo (ypač Juodkrantėje), taip pat iš Velikije Luki, Gardino, Smolensko, Vitebsko. Ne visi atvykusieji pasiliko – yra duomenų, jog pokarinė migracija siekė 60–70 proc. Daugelis pirmosios bangos imigrantų jau mirę, tačiau jų vaikai ir anūkai gyvena Neringoje iki šiol – tai Diogtevai, Rebrovai, Kruglovai, Teplovai, Kondraškinai, Mamontovai, Petruchinai, Januševskiai, Volkovai, Makrekovai. Iš pirmųjų naujakurių Juodkrantėje dar gyvena Antanina Darčenkova, Nidoje – Jurijus Teplovas, Tamara Kruglova, Nina Davidova, Tamara Zabolotina ir dar vienas kitas.

Intensyvus ir planingas lietuviškosios Kuršių nerijos apgyvendinimas prasidėjo tik tada, kai 1951 m. SSRS Ministrų taryba išleido nutarimą „Dėl žuvies sugavimo ir žuvies konservų gamybos padidrinimo Lietuvos SSR“. Siekiant įvykdyti Maskvos nurodymus, lietuviška partinė ir vykdomoji valdžia ėmėsi priemonių – duotas įsakymas į žvejų kolūkių balansą perimti nenaudojamus gyvenamuosius namus (Preiloje – 25, Pervalkoje – 20, Nidoje – 41), juos padaryti tinkamus gyventi, numatyta suremontuoti kelią nuo Smiltynės iki Nidos, įsteigti kilnojamąjį kiną ir atidaryti Nidoje septynmetę mokyklą. Organizuotą gyventojų perkėlimą reguliavo prie Lietuvos TSR Ministrų tarybos sudaryta Perkėlimo valdyba. Tiems, kuriems buvo leista persikelti, gaudavo persikėlimo bilietą – tai buvo svarbiausias dokumentas, garantavęs šeimoms įstatymu numatytas lengvatas.

Antruoju imigracijos laikotarpiu – 1951–1956 m. atvyksta didžioji dalis naujakurių, beveik visi jie – iš Lietuvos. Nors tarp atsikėlėlių dominuoja gyventojai iš Jurbarko rajono (22 proc.), Veisiejų miesto ir rajono (16 proc.), Klaipėdos miesto ir rajono (13 proc.), Šakių miesto ir rajono (12 proc.), tačiau po keliolika žmonių atvyksta iš visų etninių Lietuvos regionų.

1956 m., pasibaigus pagrindinei imigracijos bangai, 84 proc. visų lietuviškosios Kuršių nerijos gyventojų sudarė naujai atvykusieji. Po karo audrų, repatriacijos ir deportacijos senieji Kuršių nerijos gyventojai savo tėvų žemėje tapo mažuma – jų liko 16 proc. Pagal tais pačiais metais surašytus nerijos gyventojų šeimų duomenis, lietuviais save laikė 65 proc., rusais – 21 proc., vokiečiais – 9 proc., kuršiais – 1,3 proc., kitų tautybių – žydų, totorių, lenkų, latvių – apie 1 proc. Tik pusė apklaustųjų senbuviių nurodė tą pačią tautybę ir tą pačią gimtąją kalbą (daugiausiai vokiečių ir vokiečių). Kitos pusės atsakymai labai skyrėsi: vieni savo tautybę nurodė „prūsų lietuvius“, o kalbą – kuršių, kiti laikė save vokiečiais, o gimtąją kalbą nurodė kuršių arba lietuvininkų, buvo tokių, kurie nurodė dvi gimtąsias kalbas. Šie faktai dar kartą patvirtina, kad Kuršių nerijos senieji gyventojai, vadinami kuršininkais, buvo trikalbiai ir jiems nebuvo lengva įvardinti, kas jie tokie yra.

Atvykusieji ir senbuviai skyrėsi ne tik savo kalba, išore, gyvenimo būdu, tradicijomis, bet ir išsilavinimu. Senieji Kuršių nerijos gyventojai buvo žymiai raštingesni, beveik visi baigę

7–8 klases. Ketvirtadalis atvykusiųjų buvo arba mažaraščiai, arba visai beraščiai, o beveik pusė – baigę 4–5 klases. Išskirtinis naujakurių bruožas – trys ketvirtadaliai atvykusiųjų – jauni ir darbingi.

1958 m. prasidėjo vienas skaudžiausių procesų Kuršių nerijoje. Pagal VFR (Vokietijos Federacinės Respublikos) ir SSRS sutartį 1941 m. birželio 12 d. Vokietijos pilietybę turėję asmenys įgijo teisę nekliudomai išvykti į VFR. Per du metus iš Kuršių nerijos išvyko beveik visi senbuviai, taip ir nespėję pritaipyti prie naujosios santvarkos. Senųjų žvejų vieton stėjo kiti, papildomai žvejybai užverbuoti lietuviai.

Iš naujakurių prisiminimų sužinome, kad juos į nepažįstamą kraštą atviliojo galimybė gauti darbą ir būstą. Darbo rankų reikėjo žvejyboje, miške ir atkuriant gyvenvietes. Nemažai naujakurių lietuvių atsikėlė kartu su naminiiais gyvuliais, atsiveždami kaimiško gyvenimo būdo įpročius – augino karves, avis, kiaules, vištas, smėlingoje žemėje sodino daržus ir veisė sodus. Nuniokotas ir išplėstas kraštas jiems nebuvo svetingas: susisiektis su žemynu – komplikuotas, keliai – prasti, nėra nei elektros, nei ryšio. Pradžioje stigo visko – būtiniausių maisto produktų, vaistų, trūko mokytojų ir gydytojų... Kuršių nerija nė iš tolo nepriminė dabartinės. Be to, daugeliui ji taip ir netapo antraisiais namais – liko svetima ir nesuprasta.

Parengė Raimonda Ravaitytė-Meyer

Su šia skrynija 1948 m. iš Astrachanės į Juodkrantę atvyko žvejys Ivan Kondraškin su žmona Varvara Kondraškina, kuri mokėjo siūti, todėl į tolimą nepažįstamą kraštą atsivežė dar ir siuvimo mašiną „Singer“. Prosenelių relikvijas iki šios dienos išsaugojo anūakai ir proanūkiai.

Nidos senbuvis Michael Kristup Pugell (sėdi), ant jo kelių – Vladimiras Mamontovas. Stovi iš kairės: Waltraud Jakait-Meškova ir Svetlana Mamontova-Giedraitienė. 1956 m.

Brolių (šiandien Naglių) gatvė Nidoje 1958 m., kai ši gyvenvietė buvo tikras kaimas: tvoros – iš medžio, vielos, senų tinklų, visur – gausybė žydinčių alyvų.

Naujieji neringiškiei Nidos vaikų darželyje su prižiūrėtoja Hannelore Peleikis-Polkovskaja (stovi dešinėje) ir auklėtoja (stovi kairėje).

Nidoje likę senieji gyventojai: priekyje – Herbert Jakait, sėdi seserys Hannelore Peleikis-Polkovskaja ir Renate Peleikis-Gleikina, viduryje – jų senelis Johan Peleikis. Stovi iš kairės: Martin Jakait, Rosmarin Weinhhold (abu pasitraukė į Vokietiją), Berta Jakait ir jos dukra Waltraud Jakait-Meškova. 1956 m.

A Atvykimo lapelis — Листок прибытия

Pildyti aiškiai su aiškiais atsakymais visose skylyse
 Заполнять разборчиво, с прямыми и ясными ответами во всех графах

1. Pavarde Bastik
 Фамилия Фрикас tėvo vardas Фрико
 Имя Фрико отчество

2. Gimęs 1901 metais августа mėn. 14 d.
 Родился в _____ году _____ мес. _____ д.
 srityje, krašte, respublikoje Лит. ССР. г. Клайпėда
 в области, крае, республике _____
 mieste _____ rajone (apskr.) _____
 городе _____ районе (уезде) _____
нашвет Фреилаский волост. Фрейла
 волости _____ деревне _____

3. Lytis муш.
 Пол _____ (vyr. moter. муж. жен.)

4. Tautybė литовен
 Национальность _____

5. Registruojasi pagal adresą: miestas г. Клайпėда
 Прописывается по адресу: город (раб. поселок) _____
каиме Фрейла valsčiaus Фрейласский нашвет rajonas
 село (деревня) _____ волость _____ район
 (apskr.) _____ g-vė _____ namo Nr. 3 buto Nr. 1
 (уезд) _____ улица _____ дом _____ кв.
11 Milicijos skyrius _____
 Отделение милиции _____

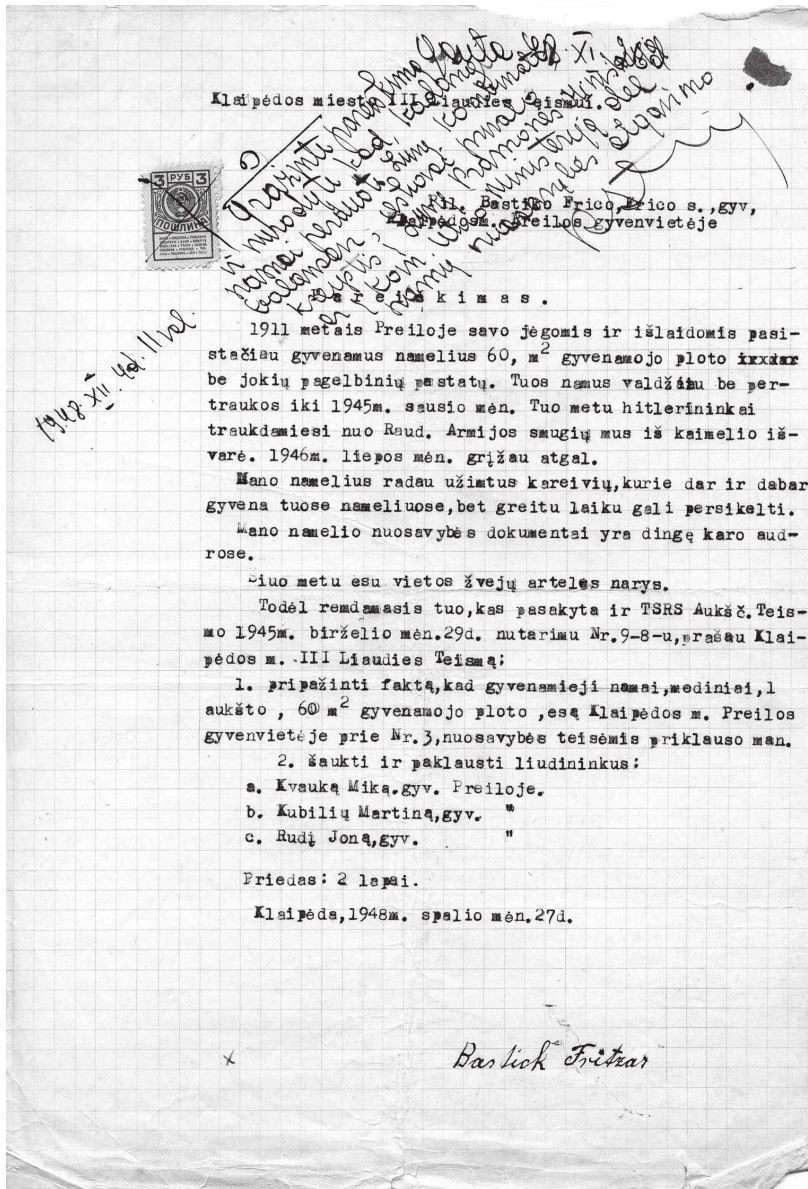
6. Atvyko iš srities, krašto, respublikos _____
 Прибыл из области, края, республики _____
 miesto _____ rajono (apskr.) _____
 города (рабоч. пос.) _____ района (уезда) _____
 valsčiaus _____ kaimo _____
 волости _____ деревни (села) _____

7. Arba persikėlė toje pat gyvenvietėje iš gatvės там же
 Или переехал в этом же населенном пункте с улицы _____
 _____ namo Nr. 3 buto Nr. 1
 _____ дома _____ кв.

Pastaba: Jeigu registracijos lapelis pildomas pakeltus pavarde ar
 pasą, tai nurodoma toji priežastis:

8. Karinė prievole be ab.
 Отношение к военной службе _____

Atvykimo lapeliai buvo užpildomi kiekvienam asmeniui, nesvarbu, kokiais tikslais ir kokiam laikotarpiui atvykusiam į Kuršių neriją. Šis rusų kalba užpildytas lapelis liudija, kad Bastik Fricas Frico, gimęs 1901 m. rugpjūčio 14 d. Lietuvos SSR Klaipėdos mieste, Preilos kaime, yra lietuvis bei registruotas Klaipėdos mieste, Preilos kaime, name Nr. 3, bute Nr. 1. Septintasis punktas nurodo, kad asmuo nėra iš niekur persikėlęs, ir Preila yra jo nuolatinė gyvenamoji vieta. Jis yra žvejys, dirba žvejų artelėje „Baltijos aušra“. Nenurodyta jokių šeimos narių. Lapelis išrašytas 1949 m. kovo 18 d. Antspaudas – LTSR Liaudies žmonių deputatų tarybos Preilos gyvenvietės.

Preiļiško senbuvio Bastiko Frico pareiškimas teismui prašant atiduoti jo namus Preiļoje, kuriuose jis gyveno iki pat 1945 m. sausio mėnesio, kai, pareiškėjo žodžiais, hitlerininkai traukdami iš Raudonosios armijos smūgių jį ir kitus iš kaimelio išvarė. 1946 m. liepą jis grįžo atgal ir savo namus rado užimtus kareivių, kurie ten dar gyveno dokumento surašymo metu – 1948 m. spalio 27 d. Siūlomi apklausai liudininkai: Mikas Kwauka, Martinas Kubilius, Jonas Rudis, tuo metu gyvenę Preiļoje.

Yra išlikę ir kitų senbuvų prašymų atgauti savo namus, beveik visi jie – rusų kalba, po jais yra originalūs parašai. Nėra žinių, ar kam nors tai pavyko. Dauguma senų namų buvo nusavinti ir išdalinti butais.

Dokumentai saugomi Neringos istorijos muziejaus archyvuose.

NIEKAS NESIVERŽĖ Į NERINGĄ – NEI ILSĖTIS, NEI GYVENTI

Raimonda Ravaitytė-Meyer

Pirmasis Neringos miesto vykdomojo komiteto pirmininkas Jonas Vaikėnas pasakoja, kaip nuo Klaipėdos atskirta Neringa pradėjo gyventi savarankiškai.

„Negražu sirgti nostalgija praėjusiems laikams, tačiau anuos metus, praleistus Neringoje, prisimenu su didele pagarba ir šiluma“, – sako 76-erių metų J. Vaikėnas, pensininkas, šiuo metu su šeima gyvenantis Vilniuje. Kartu su žmona Janina jis išaugino dukrą ir sūnų, susilaukė dviejų anūkių. 1961 m. lapkričio 15 d. Tarybų Lietuvos Aukščiausiajai tarybai priėmus įsaką dėl respublikinio pavaldumo Neringos miesto įkūrimo likviduotų Nidos, Preilos ir Juodkrantės vasarviečių vietoje, J. Vaikėnas buvo paskirtas šio analogų neturinčio miesto pirmuoju Vykdomojo komiteto pirmininku ir gavo užduotį – iš nuniokoto ir apleisto užkampio pasienio zonoje kurti Neringos miestą bei kurortą.

J. Vaikėnas savo bute Fabijoniškėse: išėjus į pensiją kompiuteris jam nebėra darbo įrankis, tai – langas į pasaulį.

Pasakė „reikia“ – ir važiuoji

J. Vaikėno tvirtinimu, anuometinėje Lietuvos TSR Ministrų taryboje buvęs Tarybų skyrius kandidato į pirmojo Neringos miesto vykdomojo komiteto pirmininko kėdę dairėsi visoje Klaipėdos apskrityje. Kauno politechnikos institute įgijęs inžinieriaus statybininko-hidrotech-

Lengvosios pramonės ministerijos poilsio namai „Vaiva“ Nidoje, Skruzdynės gatvėje (dabar – viešbutis „Nidos smiltė“).

niko diplomą, J. Vaikėnas buvo paskirtas į Palangą – vos pusę metų vadovavo Vietinio ūkio (komunalinio) valdybai. Tiesa, studijuodamas pagal savarankišką grafiką trejus metus jau buvo atidirbęs Kauno statybos treste.

„Mūsų laikais nebuvo mados atsisakyti pasiūlymų. Pasako „reikia“ – ir važiuoji, – apie paskyrimo aplinkybes mena J. Vaikėnas. – Staigiai gavau nurodymą: šįvakar perki traukinio bilietą į Vilnių, rytoj tave priims Ministrų Taryboje, poryt – sesija Nidoje.“ Kelionė į Vilnių buvusi įsimintina. Atsidūręs kupė su labai storu dėdule ir dar vienu pakeleiviu, išgirdo netikėtą pokalbį apie Neringą – kokios sunkios ten gyvenimo sąlygos, nesą elektros, keliai – neasfaltuoti... Ir kad paskirtas pirmininkas turįs atvykti. Tik vėliau sužinojo, kad tas gerai informuotas dėdulė – Juodkrantės girininkas Jonas Stanius.

Vilniuje Ministrų tarybos priimamajame J. Vaikėnas pralaukė nuo 9 val. ryto iki 18 val. vakaro, kol galiausiai po darbo jį priėmė Lietuvos TSR Ministrų tarybos pirmininkas Motiejus Šumauskas. „Buvau piemenukas, 24-erių metų, nors, tiesą pasakius, jau žilstelėjęs. Tas krito M. Šumauskui į akį. „Ale, vaikelai, turbūt tau labai sunku buvo“, – ištarė, turėdamas omeny, kad trejus metus privalėjau ir dirbti, ir mokytis“, – prisimena J. Vaikėnas. Iš M. Šumausko lūpų jis išgirdo, jog Kuršių nerijoje būtina kurti atskirą miestą, nes klaipädiečiai turi daug savų problemų ir Neringa jiems – tarsi prielipas. M. Šumauskas pabrėžė, kad Neringoje reikia steigti kurortą ir jį prilyginti Palangai. Reikia kažką daryti, kad žmonės lengviau patektų prie jūros, privalu rasti kalbą su pasieniečiais. „Tu esi statybininkas, tai važiuok ir statyk“, – tokiais žodžiais J. Vaikėną į nepažįstamą kraštą išlydėjo M. Šumauskas. J. Vaikėnas vėliau ne kartą įsitikino, koks geranoriškas Neringai buvęs šis įtakingas tarybinių laikų vadovas.

Gyvenimas – kaip kaime

„Klaipėda atidavė Neringą be jokio kraičio. Gavome trijų sujungtų gyvenviečių lėšas, taip sakant, „plikas“ gyvenvietes be jokių materialinių bei techninių resursų ir dar krūvą problemų, – prisiminimais apie sunkią pradžią dalijosi J. Vaikėnas. – Jei iki miesto sukūrimo bent minimalius ūkinius darbus atlikdavo Klaipėdos organizacijos, tai dabar padėtis komplikavosi – likome be nieko. Visa laimė, kad turėjome dvi stiprias ūkines organizacijas – Smiltynėje Miškų ūkį (vadovavo Vaclovas Lukošius) ir Nidoje Žuvininkystės ūkį (direktorius – Zigmas Bakaitis), be kurių pagalbos būtų buvę visiškai blogai.“

Pasak J. Vaikėno, jam atvykus Kuršių nerijos gyvenvietėse funkcionavo tik biudžetinės kultūros, švietimo, sveikatos įstaigos ir dvi namų valdybos. Nebuvo centralizuoto vandentiekio, kanalizacijos, dujų. Elektra buvo tiekama dvi valandas iš ryto ir dvi valandas vakare iš Žuvininkystės ūkio mažytės dyzelinės jėgainės. Gyvenimas – kaip kaime.

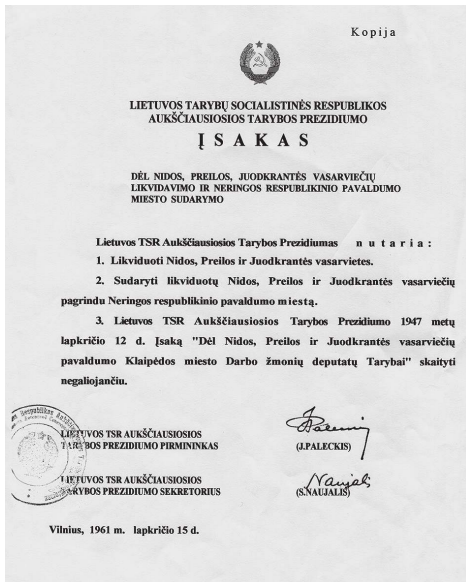
Prie Neringos buvo priskirta ir Smiltynė, tačiau per pirmuosius savarankiško miesto metus jos atsisakyta, nes, anot J. Vaikėno, žmogui važiuoti dėl kiekvienos pažymėlės 50 km iki Nidos – per sunku, jei prisiminsime, kokios sudėtingos tada buvo susisiekimo sąlygos.

Pirmasis Neringos miesto vykdomasis komitetas įsikūrė dabartinės Meno mokyklos pastate. Anot J. Vaikėno, pradžioje jis turėjęs tik darbo stalą ir du laidinius telefonus. Etatų sąrašas nedidelis – be pirmininko, dešimt darbuotojų: atsakingasis sekretorius, buhalteris, ekonomistė, finansų inspektorė, finansų buhalterė, inspektorė kultūrai ir švietimui, instruktorius sportui, įskaitininkas karo prievolinkams, sekretorė-mašininkė, valytoja. Pusmetį naujoji valdžia neturėjo nei automobilio, nei vairuotojo. Į Klaipėdą tarnybos reikalais J. Vaikėnas važiuodavo autobusu, o į namus Thomo Manno namelyje žingsniuodavo pėsčias, žiemą brisdavo per pusnynus po keletą kartų pirmyn ir atgal, nes pietauti nebuvo kur – restoranas žiemą buvo uždarytas.

Neringos vykdomojo komiteto pirmininko alga – 100 rublių, valytojos – 50 rublių, o štai Vilniuje Vykdomojo komiteto pirmininkas uždirbdavo kur kas daugiau – 400 rublių. J. Vaikėnas gerai prisimena, kad unguoris anuo metu kainavęs 1 rublį. Akyse išlikęs ir toks vaizdas: eina pro šalį žvejys ir kad užšauks: „Pirmininke, ar nori žuvis?“ Įmeta kokius penkis gyvus unguorius į kiemą ir nueina.

Nida pasirinkta centru

Sovietmečiu vietinės valdžios pageidavimu Neringos miesto centru pirmą kartą tapo Nida, šias funkcijas perėmusi iš Juodkrantės. „Iš tiesų vyko kova, kur daryti centrą – Nidoje ar Juodkrantėje. Nulėmė tai, kad ano laiko pagrindinė nerijos „pramonė“ – Žuvininkystės ūkis jau buvo įsikūręs Nidoje. Antra, Nida lenkė Juodkrantę gyventojų skaičiumi – jų buvo apie 1 100, o Juodkrantėje – daugiau nei 600. Du trečdaliai visų to meto poilsiautojų taip pat susitelkė Nidoje. Svarus argumentas buvo ir Nidos kraštovaizdis su smėlio kopomis, kurį jau buvo pamėgę Lietuvos menininkai, kūrybiškas jaunimas, rengę čia stovyklas. T. Manno namelis –

Įsakas dėl Neringos respublikinio pavaldumo miesto sudarymo.

Pirmasis DŽDT Vykdomojo komiteto pirmininkas Jonas Vaikėnas. 1962 m.

Pirmoji Neringos vykdomojo komiteto „Volga“, kurią po Leono Zinkevičiaus ne vienerius metus vairavo Augustinas Kiminis.

taip pat Nidoje, apie jį ir Nidą Vokietijoje jau rašė žurnalistas Leonas Stepanauskas, suspėjęs čia apsilankyti ir „paįtakoti“, – argumentus iš atminties žėrė pirmasis Neringos vadovas, pridūręs, jog naujojo miesto centrui Nida labiau tiko ir dėl savo kompaktiškumo. Pasak J. Vaikėno, miesto įkūrimą labai entuziastingai sutiko Miškų ūkis, nes laikė tai progresu. Žuvininkystės ūkis žiūrėjo į tai rezervuotai, nes prarado turėtas nerijos šeimininko pozicijas – valdžią reikėjo atiduoti kitiems.

Pirmoji Neringos miesto darbo žmonių deputatų tarybos sesija įvyko 1962 m. sausio 11 d., tada ir buvo suformuota naujoji valdžia: Vykdomojo komiteto pirmininkas – J. Vaikėnas, atsakingasis sekretorius – buvęs Juodkrantės gyvenvietės vykdomojo komiteto pirmininkas Vytautas Zinkevičius, neetatiniai nariai – Nidos mokyklos direktorius Stasys Valančius, Žuvininkystės ūkio direktorius Z. Bakaitis, Miškų ūkio direktorius V. Lukošius, dar keletas aktyvesnių neringiškių. „Prisimenu, po pirmosios sesijos vaikštinėjame po Nidą ir ieškome vietos, kur galėtų apsigyventi pirmininkas. Apėjome visus namus, daug iš jų – vasarnamiai, o aplink žiema, šalta... Akys nukrypo į T. Manno namelį, kuris jau buvo suremontuotas ir paverstas viešbutuku. Ten stovėjo kelios krosnys, kambarių – nedaug, tačiau yra bendra virtuvėlė. Pradžiai – gerai“, – pasakoja buvęs pirmininkas. Be jo, T. Manno namelyje apsigyveno dar keli jauni specialistai: su paskyrimu atvykusi Kino tinklo direktorė Janina Jocytė, vėliau tapusi J. Vaikėno žmona, du finansininkai, naujas gydytojas.

T. Manno namelis J. Vaikėnui sukelia ypač gerus jausmus – čia jis ne tik susipažino su būsimąja žmona Janina, bet ir atšventė vestuves. „Mus sutuokė V. Zinkevičius“, – šypsosi pašnekovas. Dešimt mėnesių Vykdomojo komiteto pirmininkas glaudėsi T. Manno namelyje, kol gavo, nors ir be patogumų, bet atskirą, dviejų kambarių 25 m² komunalinį butą beveik Vykdomojo komiteto kieme, priešais dabartinį baseinėlį su skulptūra.

Išsaugoti senieji namai

Pirmųjų darbo mėnesių realybę gerai iliustruoja J. Vaikėno atmintyje išlikęs epizodas: netrukus po paskyrimo jis nuvyksta į Vilnių ir Ministrų tarybos koridoriuose vėl susitinka M. Šumauską, kuris paprašo užėti ir pasiteirauja, kaip sekasi. „Labai blogai, – atsakiau ir išdrožiau visą tiesą: – Dirbti nėra su kuo, nėra materialinės bazės, nėra mašinų... Reikia fekalijas išvežti – nėra su kuo, šiukšles surinkti – nėra su kuo... Koks reikalas Klaipėdoje – važiuok autobusu...“ Įdėmiai išklausęs, M. Šumauskas nieko nepasakė ir neužsirašė, mat turėjo fenomenalią atmintį“, – mena J. Vaikėnas. Po poros savaitių – skambutis iš Ministrų tarybos. Informuoja, jog naikinami kelių rajonų vykdomieji komitetai, ten esą nereikalingo inventoriaus, kurį neringiškiams siūlo parsivežti. Į Nidą parsigabenta baldų, kilimų, radijo aparatas ir kita, tačiau didžiausia vertybė buvo naudota „Volga“, kurią parvarius iš karto atidavė remontuoti. Vairuotoju priimamas Leonas Zinkevičius. Už mėnesio – dar viena staigmena: gauti sunkvežimio, šiukšlių, sanavimo mašinų paskyrų dokumentai. Po kurio laiko M. Šumauskas pasiteiravo: „Na, ar jau gavai savo mašiną?“

Pavasariop įsteigiama Vietinio ūkio valdyba, kuriai vadovauti ėmėsi Antanas Gudžiūnas, Neringai atsidadęs žmogus, mokėjęs pasidžiaugti kiekvienu laimėjimu. Jis per keletą mėnesių

Po kuklios Vykdomojo komiteto pirmininko vestuvių šventės T. Manno namelyje (iš kairės): Stasys Valančius, Janina Vaikėnienė ir Jonas Vaikėnas, Janinos sesuo Irena. 1962 m. birželis.

Pirmieji Nidos inteligentai (iš kairės): architektas ir darbų vykdytojas Vyngantas Gedgaudas, Nidos ligoninės akušerė Laima Butkevičienė su sūneliu, pirmoji Neringos architektė Liucija Gedgaudienė, Janina Vaikėnienė ir Jonas Vaikėnas su dukrele.

įkuria stalių dirbtuves, lentpjūvę – jos buvo primityvios, tačiau savos ir kol kas tenkino poreikius.

Pusantrų metų Neringa neturėjo savo architekto. J. Vaikėnui pavyko prikalbinti klaipe dietį Gytį Tiškų, kuris pirmuosius metus dirbo antraeilėse pareigose – atvykdavo į Neringą vieną kartą per savaitę. „Nuo studijų laikų draugavau su architektu Jonu Glemža, kuris dirbo paminklų apsaugos srityje. Kreipiausi į jį pagalbos dėl senųjų namų. Jis atvyko į Nidą kartu su restauracinių dirbtuvių vadovu ir per keletą dienų išvaikščiojęs visas gyvenvietes pateikė pasiūlymus, kuriuos namus reikia ypatingai saugoti, – pasakojo J. Vaikėnas. – Iš Miškų ūkio gavome medienos vėjalentėms, parūpinome dažų ir pirmąjį pavasarį tradicinėmis spalvomis perdažėme dešimt ar dvylika namų. Nieko negriovėme ir neperstatinėjome. Atėjus šalčiams, stogų dengimui A. Gudžiūnas suorganizavo nendrių pjovimą kitoje marių pusėje ir gabeno jas automobiliais per užšalusias marias.“

Neringos vadovo atmintyje išliko didelį poveikį turėjusi vieša diskusija, suorganizuota dar tada jauno architekto Vlado Stausko – „Kokioje Neringoje norėtumėte gyventi – su daugiaaukščiais ar tradiciniais namais?“ 1962 m. pavasarį Kauno architektūros institute buvo platiamos minėto turinio anketos. Nereikia pamiršti, kokie madingi anuomet buvo Rumunijos ar Bulgarijos kurortai prie jūros su moderniais dvylikos aukštų pastatais. Diskusijos išprovokuotas Statybos reikalų komitetas priėmė sprendimą: Neringoje senosios architektūros zonose namai negali būti didesni nei dviejų aukštų, kitose vietose – trijų ar keturių aukštų. Tai lėmė, jog pirmieji naujos statybos poilsio pastatai „Aukšinės kopos“ ir „Rūta“ nebuvo aukšti.

Sklypai – projektuotojams ir statybininkams

Neringos vadovo tvirtinimu, miestas po įkūrimo realiai funkcionuoti pradėjo tik 1962 m. vasario mėnesį, o jo visų klausimų sprendimai ministerijose nebuvo planuoti: „Mes išdygome kaip tas Pilypas iš kanapių.“ Be to, anais laikais viskas buvo centralizuota. Etatai, pinigai, kapitaliniai įdėjimai, įvairūs limitai, statybinių medžiagų fondai – viskas sprendžiama Vilniuje – Vyriausybėje arba ministerijose. Pradžioje J. Vaikėnui labai nesisekė „pramušti“ limitų naujų namų statybai. Plano komitete iš jo išsijuokė: „Ką jūs ten Nidoje statysite? Daugiaaukščius namus? Be vandentiekio, be kanalizacijos?“ Pirmininkas sugrįžo nuleidęs galvą. Po kurio laiko Nidoje jį pasivijo „Volga“, joje – pats Plano komiteto pirmininkas Aleksandras Drobnyš su žmona aktore Lidija Kupstaite. Pakalbino, pabarė už neišmanymą ir pakvietė į Vilnių, pasišūlęs padėti.

Vilniuje surinkęs Plano komiteto „viršūnelę“, A. Drobnyš pristatė naująjį Neringos vykdomojo komiteto pirmininką: „Šis jaunas vyras turi daug problemų. Reikia padėti jas spręsti greitai ir palankiai.“ Po šio pokalbio J. Vaikėnui atsidarė visos durys, atsirado limitai, tačiau statyti vis tiek nebuvo galima, nes reikėjo Nidos centrinės dalies išplanavimo dokumento. Norinčių projektuoti Neringoje neatsirado. Pagelbėjo skambutis iš „viršaus“ – Neringa buvo priskirta kauniečiams projektuotojams. Negana to, Miestų statybos projektavimo instituto Kauno filialą neringiškiei prisiviliojo pažadėję sklypą Preilos pakraštyje su apleistu senos architektūros žvejo namu. „Atsiremontuosite ir turėsite“, – patikino J. Vaikėnas. Po rekordiškai

trumpo laiko – keturių mėnesių Nidos centrinės dalies išplanavimo dokumentas gulėjo ant stalo, jis buvo derinamas su Neringą kuravusiu architektu G. Tiškumi: nuspręsta, kaip vystysis Nidos uostas, prieklaika, kur stovės naujas savivaldybės pastatas, kultūros centras, kur bus statomi pirmieji daugiabučiai. Svarstant Nidos centro ateitį, diskusijoje labai aktyviai pasisakė kaunietis architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis.

Nepraėjo dveji metai, kai iškilo daugiabučiai Taikos gatvėje. Juose apgyvendinti ne tik vietiniai žmonės, bet ir miestui reikalingi jaunieji specialistai, kuriuos buvo galima ant pirštų skaičiuoti: gydytojas Rolandas Butkevičius su žmona, pirmoji Neringos architektė Liucija Gedgaudienė ir jos vyras architektas, statybos darbų vykdytojas Vygantas Gedgaudas, Romanas Kizevičius, atsiųstas statyti „Aukšinių kopų“, ir jo žmona mokytoja Vida. „Tai buvo labai didelis pasiekimas“, – tvirtino J. Vaikėnas.

Laukiniams turistams – kempingas

Statybininkai taip pat nenorėjo statyti Neringoje, nes vienintelis veikęs keltas per Kuršių marias buvo brangus, prie jo susidarydavo eilės, nebuvo kur apgyvendinti komandiruotų statybininkų. Vienintelis dalykas, kuriuo buvo galima pritraukti statybininkus – jiems skirti sklypus bendrabučio ir poilsio namų statyboms. J. Vaikėno teigimu, apie sklypų skyrimą Nidos ir Juodkrantės gyvenvietės ribose vietinė valdžia galėjo spręsti savarankiškai, negalima buvo lįsti tik į mišką, kurį savo žinioje turėjo Miškų ūkio ministerija.

Prie didžiųjų J. Vaikėno kadencijos pasiekimų, be kita ko, reikia paminėti ir Nidos mokyklos priestato statybą, 1964 m. aukštos įtampos jungtį per marias, pagaliau užtikrinusią nenutrūkstamą elektros tiekimą. Gyventojų buitį labai palengvino pastatytas dujų balionų sandėlis ir pradėtos tiekti dujofikavimo paslaugos – buvo galima naudotis dujinėmis viryklėmis. Nidoje ir Juodkrantėje pastatyti autobusų laukimo paviljonai, pradėti įrenginėti šaligatviai prie pagrindinių gatvių, pakeistas gatvių apšvietimas.

Kaip tada reikėjo greitai spręsti ir dirbti, geriausiai byloja Taikos gatvės asfaltavimo istorija. Kadangi projekto nebuvo, susirinko pirmininkas J. Vaikėnas, architektas G. Tiškus, Stanislovas Stalioraitis, dirbęs Neringos kelių ruožo viršininku, taip pat Klaipėdos kelių valdybos vadas – visi drauge nusprendė, kur eis kelio linija, ir pradėjo darbus. Asfaltuojant toje vietoje, kur dabar yra posūkis į kempingą, greideris užkabino sprogmenis. Teko kviestis pasieniečius – rasta 140 vienetų 105 mm sviedinių – visas sandėlis!

Kol vyko Taikos gatvės asfaltavimo darbai, J. Vaikėnas važiavo į Ministrų tarybą su skundais. Vos pavyko sušvelninti pasienio režimą, kad žmonės galėtų lengviau patekti į Neringą, ją bemat užplūdo poilsiautojai su palapinėmis: statė jas kur papuolė – kopose, miške, trypė paklotę, šiukšlino, gaisrų – gausybė... Tikra anarchija! „Sakau, galėtų sumokėti tie laukiniai turistai nors pagalvės (lovos) mokesčių – po 2 rublius“, – prisimena savo pasiūlymą J. Vaikėnas. – Kad užsipuls mane Ministrų taryboje miestus ir rajonus kuravęs A. Slapšys, dar vadintas vienaakiu kiklopu: „Tu ką, nori kaip elgeta iš žmonių kapeikas rinkti!“ Tada aš atsikirtau: „Reikia nedelsiant daryti kempingą, jau balandis... O mes kaip tik asfaltuojame gatvę.“

*Taikos ir Brolių (šiandien Naglių) gatvių sankryža bei skveras, jame matyti garsusis Nidos paviljonas. Tolu-
moje – išlikę senieji namai.*

*Mokslo metų šventė Nidos mokykloje: prie stalo pirma iš kairės stovi Vida Kizevičienė, viduryje – direkto-
rius Stasys Valančius, priešais jį – Romanas Kizevičius.*

Nida pirmaisiais miesto įkūrimo metais. Nuo kalno matyti dabartinis „Miško namas“, senieji „Dobilo“ poilsio namai, kairėje – vietinių žmonių daržai, o tolumoje – Nidos mokykla su pristatyta sporto sale.

Jaunosios kartos Nidos žvejai: Walter Peleikis, Jurgis Adomaitis, Rainhold Šikšnius, Bolius Ripkauskas. 1960 m.

Gavęs pritarimą, J. Vaikėnas tuoj pasikvietė miškininkus V. Lukošių ir Ričardą Krištapivičių, su kuriais parinko kempingui tinkamą miškelį (netoli dabartinės Felikso užėigos – R. R. M. *past.*), gatvės asfaltuotojai nutiesė takelius ir suformavo aikšteles. Buvo pristata elektra, vanduo – iš gręžtinio šulinio.

Vėl važiavo J. Vaikėnas į Vilnių, Buitinio aptarnavimo ministeriją, – kempingui būtinai reikia palapinių, lovų... Išgirdo, jog pirmiausiai turys pasidaryti projektą... „Aš atšoviau, – pasakoja J. Vaikėnas, – kad viskas jau padaryta, o jūsų uždavinys – atvežti kareiviškų palapinių ir lovų.“ Taip 1963 m. Nidoje atsirado 80 vietų kempingas.

Pasieniečių karvės

Laisvo įvažiavimo į Kuršių neriją nebuvo. Teisę įvažiuoti turėjo neringiškiečiai su pasais, vasarotojai su poilsio namų kelialapiais ir asmenys su specialiais leidimais, kuriuos išduodavo Neringos vykdomasis komitetas. Pagal tuos iškvietimus vietiniai milicijos pasų poskyriai išrašydavo leidimus. Iš pradžių, pasak J. Vaikėno, buvo labai akytai žiūrima, kad tų leidimų nebūtų išduodama daugiau, tikrinami aplinkraščiai. Gyventojų skaičių nustatydavo pagal duonos par davimą. Pavyko susitarti, kad pasieniečiai leistų išduoti daugiau leidimų.

Pasienio režimas sušvelnėjo nuo 1963 m. J. Vaikėnas pasakojo, jog pasienio užkardų vadai buvo tarybos nariai, todėl kiek Vykdomajam komitetui reikėjo jūros pakrantės paplūdimiui, tiek jos ir paskirdavo. Pasieniečių kareiviai dalyvaudavo miestelių saviveikloje. Pasak J. Vaikėno, pasienio režimas buvęs „šeimyniškas“. Jis neprisimena fakto, kad prie jūros kas nors būtų mėginęs pabėgti į užsienį. Iš Klaipėdos atvykęs saugumietis tikrindavo, kaip laikomos žvejų valtys, laivai, kaip išduodami leidimai žvejybai Baltijos jūroje. „Su pasieniečiais neturėjome kitų problemų, išskyrus jų karves, – šypsosi buvęs Neringos vadovas. – Žiūrėk, pačiame Nidos centre asfaltu pėdina karvė. Tuoj skambina V. Zinkevičius pasieniečiams, kad pasiimtų savo karvę. Ir taip be paliovos.“

Geriausiais žodžiais J. Vaikėnas mini miškininkus, kurie drebėjo dėl kiekvieno nerijos medžio, rūpinosi kopomis, želdino pajūrio apsauginį kopagūbrį. Miškų priežiūra buvo sustiprinta, kabėjo skelbimai, kad kopų šlaitais negalima kopti ir leisti. Miškininkai – tikrieji Kuršių nerijos patriotai ir jos saugotojai, supratę savo misiją be jokių direktyvų – tada niekas nebuvo girdėję nei apie saugomas teritorijas, nei apie nacionalinius parkus. Apskritai, anuo metu daug reiškę autoritetai, o vienu iš neabejotinų autoritetų buvo miškų ūkio ministras Algirdas Matulionis.

Jau tada kildavo konfliktų tarp ūkinių organizacijų ir gamtininkų, kas, pašnekovo nuomone, yra užprogramuota ir neišvengiama. Pasitaikydavo brakonieravimo atvejų, nors žvėrių tada nebuvo daug, briedžių – vos vienas kitas. Ir medžioklių dar niekas nerengė. J. Vaikėnas labai ryškiai prisimena pirmąją oficialią medžioklę. Ją suorganizavo Viktoras Bergas, Gamtos apsaugos komiteto pirmininkas, 1964 m. sausio 29 d., kai buvo švenčiamas Klaipėdos išvadavimo jubiliejus. Medžioklės tikslas buvęs pamaloninti svečius iš Latvijos. Nebuvo galima nušauti starnos patelės, o latviai tą ir padarė. V. Bergas nesugebėjo sutramdyti savo įniršio, buvo pasipiktinęs latvių elgesiu, nes mylėjo ir pažino gamtą.

Pirmoji užsienio delegacija

„Dirbdamas Neringoje buvau labai toli nuo ideologinių dalykų, priklausėme partijos komitetui Klaipėdoje. Nei jie mums trukdė, nei mes jiems. Geras gyvenimas“, – patikino J. Vaikėnas, sužinojęs, kas yra visagalė partija, tik būdamas kitų rajonų (Švenčionių, Anykščių, Kretingos) vykdomųjų komitetų pirmininku. Tiesa, vieno nemalonaus vizito sako nepamiršęs niekada.

Lietuva draugavo su Rytų Vokietijos Erfurto miestu, iš kurio į Vilnių atvyko oficiali delegacija. Jai norėta parodyti Kuršių neriją. Buvo vienintelis pageidavimas – kad svečiai nakvotų T. Manno namelyje, o jo verandoje būtų surengti pietūs. Taip norėta parodyti lietuvių pagarbą rašytojui T. Mannui ir vokiečių kultūrai. Už viską mokėjo Ministrų taryba. „Lydimi aukščiausių sovietinių partinių ir tarybinių veikėjų, vokiečiai „Raketa“ atplaukė į Nidą, prielaukoje pasitikome juos su „Volga“. Nuvažiuojame į plažą, reikia paėjėti iki jūros, netikėtai vienam storam ponui lipant laiptais trakstelėjo medinė lentutė ir įlūžo laiptelis. „Šeimininkas“, LKP pirmasis sekretorius Antanas Sniečkus, kraipo ūsą – nepatenkintas. Norint ištaisyti padėtį, kažkas pasiūlė važiuoti mašina ant Parnidžio kopos – eiti nebereikės. Tačiau atsitiko atvirkščiai: vokiečiai, pamatę smėlio kopas, pasileido nuo jų žemyn, „šeimininkas“ negalėjo atsilikti, batai buvo pilni smėlio...

Vokiečių delegacija, antrą kartą viešėjusi Nidoje 1964 m., prie T. Manno namelio (ketvirtas iš kairės – J. Vaikėnas).

„Koks durnius mane atvarė ant tos kopos. Neringos pirmininkas – kažkoks piemuo“, – piktinosi septyniasdešimtmetis A. Sniečkus, gal pusę metų minėjęs šį priverstinį pasivaikščiavimą“, – su šypsena kalbėjo J. Vaikėnas, niekam tada negalėjęs paaiškinti, jog ne jis derinęs vizito programą ir maršrutą. Įtampa atlėjo tik po pasiplaukiojimo su žvejais dorėmis (į kiekvieną dorę buvo įdėta po butelaitį), sustojant pietinėje Preilos dalyje prie marių, kur buvo verdama žuviene. Kai restoranas pateikė sąskaitą už vaišes Ministrų tarybai, suma buvusi įspūdinga – oi, koks kilo šurmulys!

J. Vaikėnas užtikrino: kol dirbo Nidoje, net nežinodavo, kada ir koks ministras atvažiuos, niekas neperspėdavo ir nereikalaudavo dėmesio. Ir balių jokių nebuvo, tai prasidėjo vėliau, jau po A. Sniečkaus mirties. Prisimena tik vieną „rimtą“ balių, kai finansų ministras Romualdas Sikorskis paprašė jį priimti kartu su Sovietų Sąjungos finansų ministru ir jo žmona. Balius buvo toks: keli unguariai, keli buteliai „Palangos“ ir „Dainavos“ (tada tai buvo madinga), įprastiniai pietūs truko 2–3 valandas, ne ilgiau. Po to visi išplaukė kateriu į marias.

Užmojai – statyti prie T. Manno namelio

Tarybų valdžios vadovybė, J. Vaikėno liudijimu, džiaugėsi, kad Neringa yra gražus kraštas, kad jį galima parodyti kitiems, tačiau patys ilsėtis į Kuršių neriją nevažiavo – turėjo Palangą. Nida buvo nepopuliarus kaimas, traukęs nebent menininkus – čia įsikūrė rašytojas Viktoras Miliūnas, daug melodijų sukūrė kompozitorius Benjaminas Gorbulskis. Išimtimi būtų tik anuometinis lengvosios pramonės ministras Stasys Filipavičius, revoliucionierius, 16-osios lietuviškosios divizijos karys, artimas M. Šumausko draugas ir bendražygis. Jis gerokai iki miesto įkūrimo savo žinion gavo apgriuvusius pastatus, juos atremontavo ir įkūrė „Jūratės“ poilsio namus, šalia sutvarkė kelis medinius trobesius, „pasakų“ namelį, Skruzdynėje – „Vaivą“ (dabar – „Nidos smiltė“), įrengė Nidos pionierių stovyklą, kurioje tilpo 300 vaikų. Per vieną vasaros sezoną Nidoje pailsėdavo apie 4 500 paprastų darbininkų – audėjų ir siuvėjų šeimų, visame Lengvosios pramonės ministerijos poilsinių tinkle buvo 600 vietų. Asmeninis S. Filipavičiaus pavyzdys buvo užkrečiantis: jis pats su šeima ilsėdavosi tik Nidoje, negana to, abu jo sūnūs leisdavo vasaras Nidos pionierių stovykloje, rodydami pavyzdį, kad čia galima ilsėtis. Kalbant apie nuveiktus darbus Nidoje, ministro akys švytėjo. Kai S. Filipavičius pasikvietė M. Šumauską ir parodė, ką nuveikęs, šiam tai padarė didelį įspūdį – tada ir kilo idėja vystyti nerijoje kurortą bei įsteigti savarankišką miestą.

Aukštų sovietinės Lietuvos valdininkų požiūrį į Neringą gerai iliustruoja dar viena J. Vaikėno papasakota istorija. Atvyko į Nidą Ministrų tarybos reikalų valdytojas (dabar būtų kancleris) A. Kiudulas ir Plano komiteto pirmininkas A. Drobnyš ieškoti vietos, kur būtų galima statyti prestižinius poilsio namus Ministrų tarybai ir partijos Centro komitetui. Liepė J. Vaikėnui vežti prie T. Manno namelio. A. Kiudulas pamatęs namą ant Uošvės kalno net treptelėjo koja: „Va čia statysime (rodo tiesiai) arba geriau va ten, už namo (Purvynės link), – užtvėrsime tvorą, kad niekas nevaikščiotu...“ J. Vaikėnas netekęs žado dėliojo žodžius: „Čia negalima statyti, čia – T. Manno namas, kultūros paminklas, Architektų sąjunga nerekomenduoja. Ieš-

kokime kitos vietos.“ O A. Kiudulas atšauna: „Kas mums toji Architektų sąjunga, liepsime – ir statys...“ A. Drobnyš įsikišo ramindamas: „Gal nereikia taip griežtai, čia gi Neringa. Jei Architektų sąjunga nerekomenduoja, tai negalima.“ Tada visi nuvažiavo toliau – ten, kur gerokai vėliau bus statoma „Rūta“. Ne, vieta netinka, per daug uždara. Nuvyko prie Avino kalno – čia būtų gerai, bet nėra komunikacijų... Galiausiai situaciją išgelbėjo A. Drobnyš: „Nustokim tą pirminką kankinti, važiuojam į Palangą.“ Ten, Gedimino gatvėje, po kurio laiko iškilo vadinamasis „Sarkofagas“. Suprantama, kodėl po daugelio metų atvykęs į Nidą ir prie T. Manno namelio pamatęs pastatytą architekto Ričardo Krištapavičiaus namą pirmasis Neringos vadovas buvo suglumęs ir nustebęs. „Kas mums tada buvo tabu, dabar tapo įmanoma“, – tepasakė.

Gera mokykla

„Man Neringa buvo labai gera mokykla, – prisipažįsta J. Vaikėnas. – Dirbau vienas, be jokio pavaduotojo. Žmona verkšlendavo, nes ištaisai palikdavau ją vieną ir išvažiuodavau į Vilnių. Kviečia į pasitarimą pavaduotojus plano komisijai ar pavaduotojus kultūrai, švietimui – visur aš vienas atstovauju visus. Dabar galėčiau įvertinti, jog daugybės įvairiausių klausimų sprendimas man labai pravertė ateityje. Išėjau gerą mokyklą per prievartą. Vadovauti besikuriančiam Neringos miestui buvo ne tik sudėtinga, bet ir įdomu, galėčiau pasakyti – lengva dėl išskirtinio to meto neringiškių bruožo – entuziazmo ir noro eiti į priekį.“ Kaip didžiausią asmeninį savo privalumą J. Vaikėnas įvardija jaunystę: „Buvau toks jaunas, kad man neegzistavo jokie politiniai autoritetai. Ką galvodavau, tą ir sakydavau. Buvau labai drąsus.“

Atidirbęs dvi kadencijas (beveik ketverius metus) J. Vaikėnas su žmona ir dukrele Rasa išvažiavo arba, kaip pats sako, pabėgo į Švenčionis. Mat žmonai Janinai netiko drėgnas Neringos klimatas – ji labai dažnai sirguliudavo. Be to, Nikitos Chruščiovo laikais galiojo nutarimas, kad po dviejų kadencijų kadrai turi keistis. Ties J. Vaikėno pavarde galima buvo padėti paukščiuką – rotacija įvyko.

P. S. Po dviejų kadencijų Neringoje J. Vaikėnas darbavosi įvairių šalies rajonų ir respublikos valdymo struktūrose. 17 metų jis atidavė Kretingai – buvo Vykdomojo komiteto pirmininkas. Už nuopelnus vystant šalies ūkį J. Vaikėnui suteiktas Lietuvai nusipelnusio ekonomisto garbės vardas.

MIESTO VARDAS: KODĖL NERINGA, O NE NERIJA?

Visiškai naujam miestui, kuris buvo sudarytas iš Nidos, Juodkrantės, Pervalkos, Preilos ir Smiltynės gyvenviečių, buvo duotas tam tikra prasme naujas vardas – Neringa. Gilinantis į šio vardo atsiradimo ir susiformavimo istoriją, kyla klausimas, kodėl naujam miestui suteiktas suvokietintas, t. y. pagal vokiečių kalbos rašybos tradiciją perdirtbtas Neringos, o ne grynai baltiškas Nerijos vardas? Kas parinko naujam miestui tokį, o ne kitokį vardą? Ar yra išlikę tai paliudijančių dokumentų?

Vienintelis žinomas anų laikų dokumentas yra sovietinės Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos 1961 m. lapkričio 15 d. įsakas dėl Neringos respublikinio pavaldumo miesto sudarymo, kuriame naujasis miestas jau turi savo vardą. Naujojo miesto valdžia suformuojama vėliau, 1962 m. sausio 11 d., o tai parodo, jog visi sprendimai dėl miesto vardo buvo priimti Vilniuje. Iki šiol nėra aišku, koks tuo metu buvęs kalbininkų vaidmuo.

Prof. Algirdas Sabaliauskas, kuris 1955 m. vienas pirmųjų iš kalbininkų apsilankė Kuršių nerijoje, ją savo moksliniame straipsnyje, išspausdintame 1959 m., įvardijo kaip Kuršių Neringą. Jis pats šių eilučių autorei sakė neprisimenantis jokios anuo metu vykusios diskusijos apie Neringos vardo suteikimą naujam miestui ir patikino, jog daugiausiai šiuo klausimu būtų galėjęs pasakyti prof. Vytautas Mažiulis, kuris dirbo prie prūsų kalbos paminklų ir 1960 m. paskelbė mokslinį straipsnį „Dėl Neringos vardo“.

1957 m. Kuršių nerijoje įsteigtas žvejų kolūkis pavadintas „Neringa“, todėl pokario gyventojai Neringos vardą girdėjo gerokai iki miesto įkūrimo. Kalbininkė, Klaipėdos universiteto prof. dr. Dalia Kiseliūnaitė teigia, kad forma *Neringa* buvo vartojama ir tarpukaryje. Tokiai formai prigyti leido ir lietuviams įprasta priesagos fonetika: *-ing* ir *-ung* gana plačiai paplitusios vakarų baltų teritorijoje (plg. *Kretinga*, *Gandinga*, *Babrungas*), tokių priesagų randama ir vakarinės Latvijos bei Prūsijos vietovardžiuose. Pats žodis pradžioje, matyt, buvo bendrinis ir reiškė „išnirusią iš vandens žemės dalį“. Vokiečiai vardu *Nehrung* vadino ne tik Kuršių neriją, bet ir Aistmarių neriją, tai dar labiau sustiprina prūsiškąją žodžio kilmės versiją. Pasak prof. dr. D. Kiseliūnaitės, žodį *Nehrung* senieji Kuršių nerijos gyventojai nuolat girdėjo iš vokiečių, jis buvo oficialus pusiasalio pavadinimas įvairiuose dokumentuose. Tačiau patys kuršininkai savo kalboje Kuršių neriją vadino tik kopomis. Jie taip ir įsivaizdavo, kad ta *Kurse kape* vokiškai verčiama *Kurische Nehrung*.

Primintina, kad rašytiniuose šaltiniuose pirmiausia pasirodo žodis *nerija* (*insula que Nergia*; „g“ reikia skaityti kaip „j“) 1258 m., lotynų kalba rašytuose šaltiniuose buvo vartojamas ir vėliau. Iš jo atstatoma seniausia baltiška forma *nerija*, kurią tikriausiai turėjo prūsai. Forma *neringa* pasirodo XV a. ir su *-ing* arba *-ung* pramaišiu vartojama tik vokiškuose šaltiniuose. Todėl prof. V. Mažiulis mano, kad *neringa* – tai vokiečių kalbos paveikta prūsų kalbos *nerija* forma.

Parengė Raimonda Ravaitytė-Meyer

Kuršių nerijos kopos. 1933 m.

MOTERS VARDAS: PIRMOJI NERINGA LIETUVOJE

Lietuvių vardų kilmės žodynas pasako tik tiek, kad moteriškas vardas Neringa kilęs iš padavimo apie Neringą ir Naglį, jis nėra paliudytas istorinių šaltinių. Prof. dr. D. Kiseliūnaitė patvirtino, kad autentiškuose padavimuose vardų arba nebūna, arba jie yra gana vėlyvi.

Pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos statistikos diagramą, pirmoji mergaitė pavadinta Neringa 1931 m. Ukmergėje. Šio miesto Civilinės metrikacijos skyrius peržvelgęs archyvus paliudijo, jog 1931 m. rugpjūčio 9 d. Ukmergės bažnyčioje buvo pakrikštyta Neringa Elena, gimusi tų pačių metų balandžio 15 d. Ukmergėje. Jos tėvas – kapitonas Juozapas Listopadskis, o krikštatėvis – Karolis Švarcas.

Iškalbingas įrašas Ukmergės bažnyčios knygoje leidžia nutuokti, kodėl toks neįprastas vardas buvo duotas mergaitei iš atokios Ukmergės. Jos tėvas – kapitonas, ko gero, galėjo turėti ryšių su Klaipėda arba Kuršių nerija, kuri tarpukariu neretai buvo vadinama Kuršių Neringa ir priklausė jaunai Lietuvos Respublikai. Vokiška krikštatėvio pavardė taip pat išduoda tikėtiną ryšį su Kuršių nerija, vokiečių vadinta *Nehrung*.

Antrą kartą vardas Neringa užregistruojamas Kaune 1933 m., vėliau vis po vieną naują įrašą atsiranda 1935 m. ir 1940 m., dar karo metais, 1946 m. – 4 įrašai, o 1959 m. – jau 35 įrašai. Nuo 1966 m. (56 įrašai) vardas labai išpopuliarėjo ir 1969 m. net 136 mergaitės Lietuvoje pavadinamos Neringos vardu. Tam įtakos galėjo turėti naujo Neringos miesto atsiradimas 1961 m., po to 1968 m. publikuota ir tapusi labai skaitoma Eduardo Mieželaičio pasaka apie gražuolę milžinę Neringą. Be to, tai buvo laikas, kai Neringa tapo vis labiau prieinama Lietuvos žmonėms, nemažai poilsiautojų atrado ją kaip gamtos stebuklą. Neringos vardo populiarumo „viršūnė“ – 1968 m. (445 nauji įrašai), po to populiarumas slūgsta – 1991 m. lieka 191, o 1992 m. – 218 įrašų. 2010 m. visoje Lietuvoje tik 16 šeimų savo atžalas pavadino Neringos vardu.

Vardo mados „vėjai“ pačios Neringos nepalietė. Nuo miesto įkūrimo 1961 m. iki šios dienos pavyko surasti tik 8 Neringas, gimusias (arba nuo kūdikystės gyvenusias) Neringoje. Pastebima tendencija, jog Neringos vardą savo dukroms dažniau suteikė vilniečiai, o ne neringiškiai ar klaipėdiečiai.

Parengė Raimonda Ravaitytė-Meyer

Vardas **Neringà** yra 3 kirčiuotės, jo vardininko, kilmininko ir vietininko formos kirčiuojamos gale, kitos – pirmajame skiemenyje pailginant „e“, panašiai kaip **Palangà**. Kaip teisingai kirčiuoti, labai gerai pamoko juodkrantiškė poetė Onutė Dovidavičiūtė-Pučenia savo eilėraštyje.

NERINGA

Skrenda žąsys ga ga ga.
Mano miestas Neringà.
Neužmiršim niekados
Mes gražuolės Neringõs.
Nėringai – darbai ir dienos.
Mintys, aušros, mėnesienos.
Mylim Nėringą visi –
Ir maži, ir dideli.
Mes su Nėringa širdy
Ir džiaugsme, ir liūdesy.

Klaipėdos miesto Juodkrantės septynmetės mokyklos Nr. 2 mokiniai ir jų mokytojai.

NERINGA, UŽMARIO MILŽINĖ

Ten, kur baltai gelsvi smėlio kalneliai skiria jūros ir marių mėlyną paviršių, prieš daug šimtų metų buvo derlingi laukai, žaliavo pievos, augo javai. O toj kopų vietoj, kur smiltys užpylė Karvaičių kaimą, didžiavosi galinga pilis. Jos bokštai dantytais kuoreliais veržėsi iš tamsaus pušyno ir ne vienam priešui baimės įvardavo.

Iš storų rąstų ji buvo. Ją puošė erdvios menės, įvairūs išpjaustinėjimai, gintaras, jūros sraigės ir geldelės. Žydį sodai ir gėlynai kiekvieną viliojo. Per šiuos žalumynus bėgo vingus takelis į čia pat esantį kalną, kur buvo Laimos šventovė. Koks gražus vaizdas iš čia akims atsi-verdavo į bekrastę jūrą ir marias! Kartais įširdusi jūra vertė bangų kalnus, tuo tarpu ramios ir užsisvajojusios marios lyg veidrodis spindėjo.

Pilies valdovas Karvaitis buvo narsus kariuomenės vadas ir drąsus jūrininkas. Jo žmoną apylinkė pažino kaip gražią ir kilnaus būdo moterį. Jų namuose žydėjo gerovė: skryniose, kambariuose, daržinėse ir kūtėse buvo visko pilna. Tik betrukė didžiausios laimės: neturėjo vaikelio, kuo galėtų pasidžiaugti, kam galėtų visą gerą palikti.

Ilgai ilgai to meldė juodu Laimą. Pagaliau Laimai jų pagailo. Po dviejų metų, vieną pavasario rytą, kai viskas žaliavo ir vieversėliai giedojo, pabunda tėvas ir netiki: maža dukrelė jam juokiasi lopšelyje. Tėvai neapsakomai džiaugėsi. Kunigai ir svečiai jiems laimės linkėjo. Į gimtuves susirinko kunigai ir daug kitų svečių. Po skarota Laimos liepa sukrovė padėkos auką ir išskėlė didelę puotą.

Mergelė greit augo. Bet kaip keista: keturių savaičių mergelę vos bepajėgė auklė ant rankų nešioti ir ant kelių laikyti. Jos dydis ir storis taip pat stebino žmones. O devynių mėnesių jau bėgiojo kaip didelė mergaitė. Kasos išaugo iki žemės. Sunku buvo ją ir prisotinti: valgė už tris. Kad tik nešauktų, davė jai, ką tik galėjo: duonos, mėsos, kruopų ir tyrės.

Žmonės savo ruožtu kalbėjo: „Laumė tai padarė. Ji apmainė pirmą naktį tikrąjį vaiką, o padėjo netikusį.“ Susirūpino tėvai. Nebežinojo, ką daryti, kur patarimą rasti. Ieškojo paguodos pas saitonus, klausinėjo vėjonių, būrė pas burtonius ir išmėgino liepsną pas žvakonus. Kunigai ir žyniai kratė savo žilas galvas ir sakė: „Kūdikis yra gerosios Laimos stebuklinga dovana. Šis vaikelis niekam bloga nepadarys. Jūsų džiaugsmui žmonės gėrėsis šia mergele, ir jos garsas toli paplis. Parūpinkit jai greit naujus namus; kaip mes numatom, dešimt kartų aukštesnius negu senieji.“ Tėvų veidai vėl nušvito. Ir surentė iš puikių sienojų savo milžinei dukteriai tokią aukštą menę, kaip jos ūgiui tiko.

Netrukus suėjo Neringai aštuoniolikti metai. Išsipildė viskas, ką žyniai pranašavo: tėvai negalėjo atsidžiaugti gražia dukteria, o ji darė visiems gera. Pamačius kur vargą ar nelaimę, tol nenurimdavo, kol tai pašalindavo. Jei laivas rasdavos pavojuje jūroj ar mariose, ji brisdavo per įnirtusias bangas ir traukdavo už inkaro laivą į saugų krantą. Vargšus, ką tik nepaskendusius jūreivius paimdavo ji ir nešdavo savo prijuostėje namo. Ar miške kas paklysdavo, ar baloje su visu vežimu nugrimzdavo, ar kopų smėlyje nusmegdavo – ir jiems mielai padėdavo, išvesdama į gerą kelią.

Neringos dora ir grožis žavėjo visus arti ir toli. Daug kas iš aukštų jaunikaičių įsigeidė ją būtinai vesti. Deja, nesisekė: Neringa už viską labiau mylėjo laisvę. Tada valdovų sūnūs, aukšto ūgio ir tvirtapečiai milžinai, susitarė išvien joti pas gražią kunigaikštę ir tol ją varginti, kol ji sutiks už kurio nors tekėti.

Neilgai jie laukė. Sėdo ant eiklių žirgelių ir šauniai nujojo. Linksma nepaprastų svečių būrys sugužėjo į Neringos pilį. Jų kardai švytravo, žirgelių pakinktai žibėjo. Nustebus Neringa išklausė pasveikinimo: „Būk sveika, gražiausioji visų mergaičių! Gali mums patikėti: be tavęs mums nėra laimės! Mes negrįšime namo, kol suminkštėsi ir pasakysi savo sutikimą.“ Kad ir gudri kunigaikštė buvo, bet dabar suprato neišsukianti. Todėl prabilo, kaip pridera aukšto valdovo dukrai: „Aš jus visus gerbiu, ir kiekvieno jūsų tėviškė – kilni vietelė, bet tik tam mie-lajam priklausysiu, kurs iš tos gausios akmenų krūvos vieną numes iki pat Ventės pilies.“

Tada pakvietė ji visus prie iškilmingai jau paruošto stalo. Erdvioj menėj suskambėjo dainos, kanklėms pritariant. Protarpiais balsiai buvo girdėti pagyrų žodžiai dailiajai valdovo mergelei ir prie alaus ir midaus gausūs linkėjimai: „Kad metimas pasisektų!“ Jau įšilo visi, ir buvo linksma. Jau pritrūko ir kantrybės. Kiekvienas troško greičiau sužinoti, kam iš jų lemta pasi-daryti gražiosios kunigaikštės jaunikiu. Kaip susitarę staiga pakilo visi ir šoko prie akmenų krūvos. Prasidėjo smarkios varžytynės. Akmens tik švilpia per orą ir pliumpsi į marias. Tik vienui vienas numeta iki Ventės pilies. Tai jaunas Ventės pilies valdovas. „Tai jis!“ – linksmai pažvelgė Neringa į savo jaunikį.

Išsiskirstė svečiai. Tylu liko pilij be svečių, o jaunos kunigaikštės širdij skurdu pasidarė dėl prarastos laisvės. Ilgai švaistėsi ji po apylinkę. Ir tėvai susirūpino, dažnai nematydami savo dukters namie.

Netrukus pakilo audra iš vakarų ir trylika metų be perstojo siautė. Rodėsi, lyg pasaulio galas atėjo. Smėlio kalnus suvertė jūra, o vėjas nešė jį vis tolyn. Nemuno vanduo ir marių bangos stūmėsi ir veržėsi į kraštą.

Ir Ventės piliai grėsė pražūtis. Pagailo Neringai savo jaunikio. Prisipylusi sau pilną pri-juostę smėlio, brido per marias ir suvertė pylimą apie Ventės pilį.

Nepatogu buvo jai bristi per marių klampynes. Neringa nedaug temastė, ėmė ir pastatė pylimą Ventės pilies link. Gilias vietas primetė akmenų, kurių dar nesunaudojo jos jaunikaičiai, mesdami į tolį. Negiliose vietose nesunku buvo pylimą statyti. Subraukė ranka porą kopų į pri-juostę ir nešė. Tačiau beeinant pasileido jos prijuostės raištis, ir per anksti nuslinko visas smilčių kalnas į marias. Kad ir pikta, vis vien baigė statyti pylimą. Paskui vaikštinėjo juo garsi nuotaka ten ir atgal. Žmonės gėrėjosi milžinų pora ir džiaugėsi. Kitais metais iškėlė linksma vestuves.

Dėl trylikos metų audros žyniai pranašavo, kad galingi nugalėtojai atvyks kaip vėtra iš vakarų ir pietų ir pavergs Prūsus. Taip ir įvyko. Šarvuoti vokiečių Ordino raiteliai atkeliavo pagonių prūsų krikštyti. Įnirtusioj ir ilgametėj kovoj išgrobstė kaimus vieną po kito. Tas pat likimas palietė pagaliau ir Skalvą, kur stovėjo Ventės pilis. Neringos milžinai sūnūs ir jos visa giminė kovodama žuvo, o pilis pavirto griuvėsiais. Ilgainiui tą vietą užliejo marių bangos. Kur pirma žmonės gyveno, plaukioja dabar žuvelės. Žvejai dar ir šiandien pasakoja apie mūrų lie-kanas, kurios kai kada matyti skaidriame marių dugne ties Ventės ragu, ir taip pat apie didelį akmenų pylimą, skersai marių milžinės Neringos išmėtytą.

Legenda „Neringa, Užmario milžinė“ paimta iš Jono Remeikos tautosakos rinkinio „Lietuvos praeities vaizdai. Ką kalneliai pasakoja“, išleisto 1938 m. Kaune (fotograf. leid. 1990 m.).

Tekstas iš „Pamarių sakmės“, sudarytoja Dalia Kiseliūnaitė. 2010 m.

PASKUTINIEJI NERINGOS KURŠININKAI

Visoje lietuviškoje Kuršių nerijoje šiandien gyvena vos penki senieji Kuršių nerijos gyventojai: Giunteris Engelinas (Engelin), Waltraud Jakait-Meškova, Renate Peleikis-Gleikina, Christel Sakuth-Tepperis (tėviškėje būnanti tik vasaromis) ir Hans Stöllger, kuris į Kuršių neriją sugrįžo pradžioje kaip turistas, o išėjęs į pensiją joje liko gyventi.

Senieji Kuršių nerijos gyventojai mokslininkų vadinami kuršininkais (idant nepainiotume jų su kuršiais – baltų gentimi), nors jie patys save vadina arba kuršiais (vok. *Kuren*), arba vokiečiais.

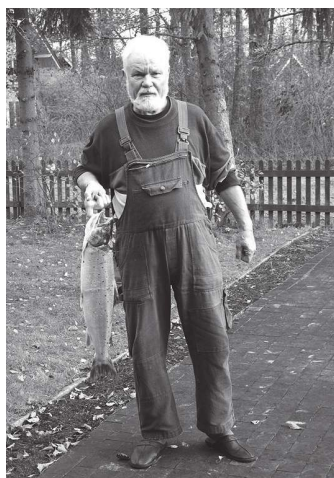
G. Engelinas kilęs iš vienos seniausių ir gausiausių Kuršių nerijos šeimų, apie ją žinios ateina net iš XVIII a. Dr. Nijolės Strakauskaitės teigimu, pirmasis įrašas apie Engelinus bažnyčių knygoje atsiranda dar Karvaičių parapijos knygoje: 1761 m. liepos 25 d. Nidoje gimė Michael Engelinas (pavardė buvo rašoma kitaip). Paskutinis giminės palikuonis G. Engelinas Nidoje gimė 1942 m., jo mama buvo Marta Engelin. Keturiasdešimt metų jis vairavo vietinio susisiekimo autobusą, o šiuo metu yra pensininkas. G. Engelinas turi dvi dukras ir tris anūkus, kurių gyslomis teka Engelinų kraujas, tačiau jų dokumentuose – jau kitos pavardės. „Viskas baigiasi – ir taip turi būti. Kuršių nerija liks be kuršių, – ramiai dėsto G. Engelinas. – Kad viskas keičiasi: išnaikino žvejybą, vienintelis Alvydas Kazlauskas Nidoje rimtai bežvejoja. Šviežios žuvies niekur negali gauti. O kokia Kuršių nerija be žvejų? Visą gyvenimą žmonės nerijoje gyveno iš marių ir jūros... Šiandien čia liko tik kurortas.“

Waltraud Jakait-Meškova, gimusi po karo 1946 m. Nidoje, niekada iš jos nebuvo išvažiavusi ir iki šios dienos dirba Nidoje, Jūrinių tyrimų centro Hidrologijos skyriuje.

Nidoje gimusios ir augusios Ch. Sakuth-Tepperis (g. 1938 m.) ir R. Peleikis-Gleikina (g. 1940 m.) yra giminaitės, antros eilės pusseserės, jų močiutės buvo seserys Sakuth. Šiandien abi yra pensininkės. Ch. Sakuth-Tepperis jau penkiolika metų tėviškėje gyvena tik šiltuoju metų laiku, o žiemą su vyru išvažiuoja į Kylį (Vokietija).

Ant vienos rankos pirštų suskaičiuojamų senųjų gyventojų gretas papildė H. Stöllger, 1942 m. gimęs Nidoje ir su tėvais karo metais priverstinai pasitraukęs į Vokietiją. Išaugęs Vakaruose, H. Stöllger apie Kuršių neriją nuolatos girdėdavo iš savo tėvų ir giminių, o pirmą kartą ją savo akimis išvydo prieš dvidešimt penkerius metus, dar sovietmečiu. H. Stöllger su žmona Anneli Preiloje gyvena jau septyniolika metų. Įdomu tai, kad H. Stöllger tėvas Franz Stöllger buvo vokietis, kilęs iš kitos marių pusės (nebesančio kaimo tarp Rūkų ir Katyčių – *R. R. M. past.*) į Nidą atvyko „Karalienės Luizės“ viešbučiui (dabar – viešbučio „Jūratė“ pagrindinis pastatas) gaminti baldų. Čia jis susipažino su vietine mergina Anna Jesėjus (jos tėvai ir seneliai buvo vietiniai nidiškiai), ją vedė, liko Nidoje ir dirbo staliumi-baldininku iki pasitraukimo į Vokietiją.

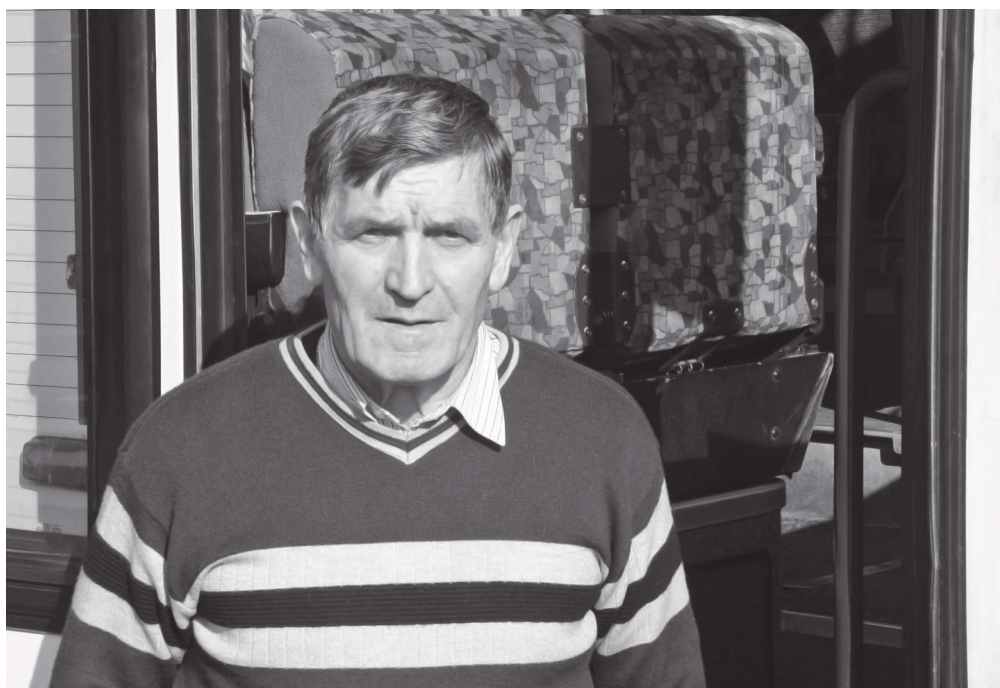
Parengė Raimonda Ravaitytė-Meyer

*Hans Stöllger savo namuose Prei-
loje: džiaugiasi dovanų gavęs di-
džiulę žuvį.*

*Christel Sakuth ir Renate Peleikis-Gleikina prie savo giminių kapo
Nidoje: „Seneliai, proseneliai – visi čia palaidoti. Kai mirsime, ir mes
čia norime pasilaidoti.“*

*Paskutinytis Kuršių nerijos senbuvis Gunteris Engelinas, turintis savo tėvų ir protėvių pavardę, kuri Kuršių
nerijoje girdima kelis šimtus metų.*

RENATE PELEIKIS-GLEIKINA: „SKAUDU, KAD NIEKAM NEBUVAU REIKALINGA.“

„Dorė“ kalbina Neringos senbuvę Renatę Peleikis-Gleikiną, kurios prisiminimai liudija, kokį siaubingą likimą savo tėvų ir senelių žemėje patyrė tie, kurie po karo nepasitraukė į Vakarų, o sugrįžo į Kuršių neriją bei liko čia gyventi.

Likome našlaičiai

Mano *oma* – taip mes vadinome močiutę – Elzė Peleikis (mergautinė pavardė – Sakuth) gimdė ne kartą, tačiau išgyveno vienintelė Elzė Peleikis, mano mama. *Oma* vėliau labai džiaugėsi sulaukusi trijų anūkų. Mama ištekėjo už bendrapavardžio Hanso Peleikio, tačiau jis nebuvo mums giminė. Nuo Hanso Peleikio mama pagimdė tris vaikus: Walterį (1939 m.), mane (1940 m.) ir Hannelorę (1942 m.). Mes gyvenome mamos tėvelio namuose (dabar – „Banga“) Nidoje. Mano tėvas, senelis, prosenelis – visi buvo žvejai. Gyvenome ūkiškai, visko užteko.

Karas viską pakeitė. Iš Nidos pasitraukėme 1944 m.: mama, tėvas, trys vaikai ir *oma* su *opa* (močiutė ir senelis). Išplaukėme barkasu į Kionigsbergo (liet. Karaliaučius, dabar – Kaliningradas) pusę. Prisiglaudėme prie ūkininko, dirbome visokius darbus, taip prasimaitinome. Negaliu pasakyti, koks buvo to kaimo pavadinimas. Tik prisimenu, senelis minėjo, kad kai mirė močiutė, ją palaidojo kažkur Kionigsberge prie bažnyčios. Močiutė apsinuodijo senais vaistais, rastais pas ūkininką ant aukšto.

Atgal į Nidą iš anos marių pusės parplaukėme 1945 m. ankstyvą pavasarį – buvo kovo mėnesio vidurys. Pargrįžome visu būriu: mūsų šeima ir dar Christel Sakuth (dabar Tepperis) su savo *opa* Friedrich Pietsch. Mano tėvas negrįžo, buvo paimtas į vokiečių armiją. Galvojome – tėviškėje neprapulsime, vis žuvelę pasigausime, o ir namai buvo likę. Tačiau į savo namus įeiti nebegalėjome – juos buvo užėmę rusų kareiviai, ten įsikūrė jų raštinė. Apsistojome viename iš tuščių namų arčiau marių. Prisimenu, mes, vaikai, ten radome pakastas ir žemėmis bei šiaudais apdėtas bulves, jas atsikasėme ir valgėme.

Mama grįždama sunkiai apsirgo plaučių uždegimu ir iš patalo nebepakilo. Nesulaukusi savo gimtadienio gegužės mėnesį, mirė balandį būdama 32 metų. *Opa* F. Pietsch buvo stalius, tad jis padarė ratelius ir karstą iš lentų, kurios po karo mėtėsi visur. Patys išsikasėme duobę, patys su tais rateliais nuvežėme karstą. Į kapines lydėjome mes, trys vaikai, Christel, *opa* J. Peleikis ir *opa* F. Pietsch.

Iš mamos po karo buvo likusi vienintelė gerokai apdriskusi nuotrauka ir gražūs aukštakulniai mėlyni bateliai. Mums, vaikams, buvo įdomu – įkišdavome į tuos batelius koją ir taukšt taukšt kaukšėdavome po kambarį. Kur tie bateliai prapuolė vėliau, net nežinau. Kad būčiau buvusi didesnė, būčiau juos išsaugojusi.

Šešiolikmetė Renate Peleikis.

Elzės Peleikis ir Hans Peleikis vestuvės Nidoje. 1937 m.

Elzė Peleikis Nidoje su abiem dukrelėm: Hannelore – vežimėlyje, į jį įsikibusi – Renate.

Elzė Peleikis Nidoje prie marių. 1934 m. Tolumoje matosi kurėnai.

Septyniolikmetė Renate Pelekis sėdi žydinčioje pievoje netoli namų.

Po Renatės konfirmacijos Nidos senojoje bažnyčioje: senelis Johan Pelekis kartu su anūkėmis Renate (dešinėje) ir Hannelore (kairėje).

Peleikių šeimos namas Nidoje (dabar – vila „Banga“).

Išaugome gatvėje

Į Nidą mes grįžome pirmieji. Namai buvo išdaužyti, gatvėje mėtėsi baldai... Jokių gyventojų – vien rusų kareiviai. Greitai atvažiavo žvejybai užverbuoti rusai. Žaidėme su rusiukais vaikais, nors nežinojome nei vieno rusiško žodžio... Gatvėje išmokome jų kalbos. Vienas po kito grįžo senieji nidiškiai – Kalviai, Jakaičiai, Pinkiai ir kt. Kur kas vėliau atvažiavo lietuviai. Tačiau jie mums buvo tokie pat svetimi kaip ir rusai. Nedaug trūko, kad būtų mus išvežę į Sibirą. Išgelbėjo mokytoja Dora Kalvytė. Ji mus užtarė, ėjo su kažkuo kalbėtis: „Ką tas diedukas Sibire darys su trim vaikais?!“

Mokyklą pradėjau lankyti sulaukusi septynerių. Atsimenu, kad pradžioje visi keturių klasių mokiniai buvome vienoje klasėje, o mus mokė mokytoja D. Kalvytė, vėliau ištekėjusi už vokiečio Počebuto ir išvykusi į Vokietiją. Valandą mokė rusiškai, valandą – lietuviškai, valandą – vokiškai. Pamokos vyko Nidos senojoje mokykloje.

Mokyklą lankiau tik tris metus, o po to ėjau tarnauti. Už pavalgymą dirbdavau viską: prižiūrėdavau vaikus, šluostydavau grindis, ravėdavau bulves, laistydavau daržus, šerdavau kiaules, ganydavau gyvulius, kuopdavau vištides... Kiek reikėdavo kiaulėms prirauti dilgėlių, visokių žolių!.. Kas kur pastumdavo, ten ir eidavau. Nesinori net prisiminti vaikystės – kaip mes gyvenome ir kaip mes vargome! Taip ir eidavome per kiemus kaip elgetos – gal kas kokį saldainį duos... Buvome basi, avėjome medines klumpes, kurias padarydavo *opa* F. Pietch. Kojinės – tikros vilnos, kandančios. Išaugome gatvėje – nieko neturėjome.

Senelis nuo ryto ligi vakaro žvejojo. Žuvies buvo daug, tačiau viską reikėjo atiduoti kolchozui (žvejų kolūkiui). Išgyveno iki 89 metų, pensijos buvo užsidirbęs 15 rublių. *Opa* J. Peleikis buvo labai tykus, ramus, atrodė nusiminęs, mažai ką pasakojo, o mes ir nesiteiravome – tada praeitis nerūpėjo. Mums galvoje buvo vėjai!

„Nemuškite tų vaikų, aš pats susitvarkysiu“, – gindavo mus nuo svetimų rykščių senelis. Kai reikėdavo, jis mums įkrėsdavo pats, tačiau jokia būdu ne svetimi.

Gyvenome iš žuvies ir varnų

Mes buvome vokiečiai, tačiau per karą pasimetė visi dokumentai – neturėjome nei metrių, nei pasų. Kai suėjus šešiolikai nuvažiavome į Klaipėdą su broliu ir sese išsiimti pasų, negalėjome įrodyti, kad esame vokiečiai. „Čia vokiečiai negyvena, čia yra Lietuva“, – buvo mums pasakyta. Važiavome dar kelis kartus. Tas pats. Kad juos bala – kiek gali važinėti ir vargti! Tapome pasuose lietuviais.

Vokiškai kalbėjomės tik su seneliu (kuršiškai neišmokau, nors šiek tiek suprantu), su sese – jau lietuviškai. Vengėme vokiečių kalbos. Buvome trečios rūšies žmonės – *fritzai*, fašistai, o dar neturtingi. Tie, kurie liko, dauguma gyveno baisų gyvenimą.

Kai paaugome, verkdamos ėjome prašyti darbo į *ribzavodą* (Žuvininkystės ūkį). Atsimenu, tą rudenį pagavo daug žuvies, tai Michailas Davydovas mūsų pagailėjo – priėmė. Buvau keturiolikos, kai pradėjau uždarbiauti *ribzavode*, sulaukus šešiolikos, sutvarkė dokumentus,

gavau darbo knygelę. Baisu ir prisiminti, koks tai buvo darbas: žuvies dėžės sunkios – po 50 kilogramų, rankos ir kojos išėtos druskų, visi rūbai – balti, viena druska... O kai gaudavome algą (50–60 rublių), reikdavo atiduoti už maistą, už gyvenimą – nieko nelikdavo. Galvoje buvo vienintelė mintis – kaip išgyventi ir prasimaitinti.

Užaugome valgydami žuvį ir varnas. Visi vokiečiai (senieji gyventojai – *R. R. M. past.*) pavasarį ir rudenį valgė varnas, prisisūdydavo jų statines. Mes su broliu, sese ir seneliu taip pat pasigaudavome varnų. Nuplikydavome verdančiu karštu vandeniu, nupešdavome, išnarstydavome kaip vištas. Virdavome su šviežiais kopūstais, bulvytėm, morkytėm, pridėję lauro lapų, svogūnų, labai tiko *majoranas* (liet. juozažolė), jo gaudavome iš kaimynų vokiečių. Skani buvo mėsa. Tačiau kiek prie varnų darbo!

Tėvas vaikų nieieškojo

Kai ištekėjau būdama dvidešimt vienerių, tik tada pradėjau galvoti – reikia gyventi, kažką turėti. Savo vyrą Borisą Gleikin sutikau Nidoje šokiuose, jis buvo jūreivis, rusas iš Maskvos. Jam patiko Neringoje, todėl ir pasiliko. Mano vyras daug skaitė, domėjosi Kuršių nerija – kas čia anksčiau gyveno ir kaip viskas atrodė. Buvo geras žmogus. Susilaukėme dukters (dabar gyvena Minske) ir sūnaus (jis – Klaipėdoje). Mano vaikai vokiškai nemoka, kalba angliškai. Su jais namuose kalbėjau visada lietuviškai, o su savo vyru – rusiškai.

Aš vokiškai buvau primiršusi. Kalba atgijo tik tada, kai Lietuva tapo laisva, atvažiavo vokiečiai turistai. Išgirdau jų kalbą – ir tą žodį žinau, ir kitą... Kalba sugrįžo. Atvykę vokiečiai ieškojo mūsų, klausinėjo visų, ar dar gyvi Peleikių vaikai... Jie man ir apie tėvą papasakojo. Klausinėjo, ar nenoriu pas jį nuvažiuoti. Per pažįstamus nuvykau į Vokietiją. Atsimenu, pamačiau tėvą, apsisukau ir norėjau kuo greičiau grįžti namo. Pasirodė labai šaltas ir svetimas žmogus. Po karo tėvas mūsų nieieškojo, sukūrė kitą šeimą, o apie mus nieko nenorėjo žinoti.

Mano brolis Walter gyvena Kaliningrade, vedė rusę. Dirbo vairuotoju, dabar – pensininkas. Sesuo Hannelore gyveno su šeima Kaliningrade, o tapusi našle prieš dešimt metų susitvarkė dokumentus ir išvažiavo gyventi į Vokietiją.

Vokietija yra Vokietija, tačiau mūsų namai – čia. Jei būčiau jaunesnė – kitas dalykas. Ką aš ten, Vokietijoje, veiksiu senatvėje?! Mano mintys vis tiek bus čia. Jau kapelius pasiruošiau, sau vietą – kiek man čia beliko...

Kai pagalvoju apie praeitį, tai visas gyvenimas – vien darbai, vien vargai. Tik bėk, lėk visur. Nieko gero nebuvo. Jokios laimės. Širdyje liko nuoskauda, kad niekam nebuvau reikalinga. O ką gali padaryti? Esi, koks esi. Suvaržytas, tarytum elgeta įvartytas į kampą. Tik kad gyveni, tik kad alsuoji... Dabar aš esu laiminga. Tačiau likau viena. Kas iš tos laimės?..

Užrašė Raimonda Ravaitytė-Meyer

Nidiškės Berta Jakait ir jaunutė Renate Peleikis, vilkinčios žvejo rūbais.

Prie Žuvininkystės ūkio rūkyklos – Malė Usova ir Renate Peleikis.

Ant laivo denio: priekyje pasirėmusios stovi Žuvininkystės ūkio bendradarbės Danutė Lukoševičienė ir Valė Aleksejeva, už jų sėdi Viktorija Aleksejeva, Tonia Kryl, Birutė Stasiūnaitytė, iš kairės stovi Lena Januševskaja, Dalia Kuklauskaitė, Renate Peleikis ir jos sesuo Hannelore Peleikis (abi su skarelėmis), už jų kairėje stovi Eugenija Ripkauskaitė ir Rosmari Weinhold. Tolumoje matosi naujas Žuvininkystės ūkio pastatas Nidoje.

DORĖ

*Martyno Liudviko Rėzos
premijos laureatai*

Nijolė **STRAKAUSKAITĖ**

Vitalija **JONUŠIENĖ**

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

2008 m. Neringos savivaldybės taryba įsteigė Martyno Liudviko Rėzos vardo kultūros ir meno premiją. Ji įteikiama kiekvienų metų sausio 9 d. už Kuršių nerijai ir Prūsų Lietuvai reikšmingą, aktyvią ir kūrybingą veiklą.

2010 m. pirmoji M. L. Rėzos premija paskirta dailininkui, Kuršių nerijos paveldo puoselėtojui Eduardui Jonušui.

Antroji M. L. Rėzos premija 2011 m. įteikta juodkrantiškei istorikei, Klaipėdos universiteto doc. dr. Nijolei Strakauskaitei.

Trečiąja M. L. Rėzos premija 2012 m. apdovanota Thomo Manno memorialinio muziejaus direktorė Vitalija Jonušienė.

2013 m. M. L. Rėzos premija nominuotas kultūros ir visuomenės veikėjas, filosofas dr. Arvydas Juozaitis.

„Dorė“ kalbina dvi M. L. Rėzos premijos laureates – doc. dr. N. Strakauskaitę ir V. Jonušienę, dvi ryškias Neringos asmenybes, kurių gyvenimas bei kūrybinė veikla yra tampriai susiję.

Skulptoriaus Arūno Sakalausko paminklas M. L. Rėzai Juodkrantėje

NIJOLĖ STRAKAUSKAITĖ: APIE KURŠIŲ NERIJOS TAPATYBĘ IR PAVOJINGĄ NERINGOS IŠTUŠTĖJIMĄ

Esate pirmoji lietuvių istorikė, parašiusi Kuršių nerijos istoriją lietuviškai. Jūsų knyga „Kuršių nerija – Europos pašto kelias“, išleista 2001 m., atvėrė tikrąją Kuršių nerijos istoriją, kurios mes Lietuvoje niekas nežinojome. Meistriškai parašyta knyga tapo viena populiariausių istorinių knygų, beje, sulaukusia vertimų į vokiečių, anglų ir rusų kalbas. Paskutinioji knyga „Kultūros kraštovaizdis prie Kuršių marių“ visiškai kitokia, parašyta moksliniu stiliumi, vainikuojanti paskutinių maždaug dešimties metų tyrinėjimus. Reiktų pridurti, jog tarp šių „etapinių“ knygų dar buvo turistams skirtas vadovas „Klaipėda, Kuršių nerija, Karaliaučius“, išėjęs atskiromis knygomis lietuvių, anglų, vokiečių kalbomis, „Kuršių nerija Hugo Sheu atvirukų rinkinyje XIX a. pab. – XX a. pr.“ (kartu su Lina Motuziene), Jūsų sudaryta knyga „Martynas Liudvikas Rėza: epochų atspindžiai“ ir daugiau nei 50 mokslinių bei mokslo populiarinimo straipsnių.

Šis sugretinimas labai gerai atspindi istoriko darbo prasmę. Iš tiesų, per dvidešimt metų pažengėme neįsivaizduojamai toli. 1990 m. apie Kuršių nerijos istoriją lietuviškai galėjome užtikti tik nedidelius fragmentus. Nežinojimo lygis buvo toks, kad mes tenkinomės žiniomis, kurias davė legendos. Iki Antrojo pasaulinio karo Kuršių nerijos istorijos tema parašyta nemažai – ir gana solidžių darbų, tačiau visi jie buvo vokiečių kalba. Martyną Liudviką Rėzą mes taip pat pažinojome labai vienpusiškai – kaip tautosakos rinkėją ir poetą.

Grįžtant prie mano pirmosios knygos, tai ji atsirado tik todėl, kad pavyko išvažiuoti į stažuotę Berlyne ir padirbėti Valstybiniame slaptajame Prūsijos kultūrinio paveldo archyve, kur atradau tikrai unikalių dokumentų. Niekada nepamiršiu tos dienos, kai į mano rankas pateko Nidos smuklės licenzijos pratęsimo dokumentas, datuotas 1785 m. Tie du lapai man atskleidė labai reikšmingą Nidos istorijos puslapį (minėtas dokumentas nebuvo panaudotas jokių iki tol rašiusių autorių). Sužinojau apie tai, kaip Nidoje atsirado gyvenimo perspektyva, – 1745 m. iš Pilkopos čia buvo perkelta pašto stotis. Dokumentas papasakojo man apie D. G. Kuwertą – žmogų su savais plusais ir minusais, kuris nebuvo labai uolus bei geras paštininkas, mat pirmenybę teikęs žvejybai. Tas pats dokumentas atskleidė ir Nidos Engelinų šeimos istoriją. Tik du lapai, tačiau juos reikėjo surasti.

Apie istoriko darbo virtuvę nieko nenučiuokiančiam žmogui reiktų paaiškinti, kad Valstybinis slaptasis Prūsijos kultūrinio paveldo archyvas – tai dokumentai iš visų buvusios didžiulės Prūsijos valstybės žemių. Taigi surasti Nidos smuklės dokumentą buvo tas pats, kas rasti adatą šieno kupetoje. Tai ir yra istoriko darbo džiaugsmas bei vargas.

Tos pačios stažuotės metu padarėte dar vieną sensacingą atradimą ne tik Neringai, bet ir visai Prūsų Lietuvai – Evangelikų bažnyčios centriname archyve Berlyne aptikote Juodkrantės parapijos bažnytines knygas, kurios ilgus dešimtmečius buvo lai-

komos dingusiomis per karą. Bažnytines knygas, kaip įprasta, sudaro gimimo, krikšto, santuokos ir mirimo registracijos įrašai.

Tikrai taip, esu pirmoji iš Lietuvos tyrėjų pažvelgusi į minėtus dokumentus po daugiau kaip pusės amžiaus pertraukos, nes rašiusieji šia tema XX a. antrojoje pusėje teigė, jog bažnytinės knygos pražuvo karo sukuriuose. Tai iš tiesų unikalus Kuršių nerijos istorijos šaltinis, daug pasakantis apie krašto senbuvius. Šiose knygose galime atsekti ir M. L. Rėzos pavardės rašybos variacijas nuo 1746 m., ir kada Nidoje apsigyveno Blodės, ir dar daug kitų įdomių faktų. Didelį įspūdį paliko ir maža Kuncų parapijos krikšto knygutė, kuri tarsi leido prisiliesti prie XVII a. Kuršių nerijos gyvenimo atmosferos. Galėjau įsivaizduoti, kaip evangelikų liuteronų kunigas Michaelis Burchardas su ta knygele blaškėsi po smėlynus, lankydamas atokiai išsimėčiusius žvejų kaimelius.

Neslėpsiu ir kitko – tai buvo labai įtempto ir sunkaus darbo mėnesiai archyvuose, nes visi dokumentai parašyti senąja vokiečių kalba. Perskaityti ir „perkąsti“ tuos dokumentus nebuvo taip paprasta.

Grįžtu prie paskutiniosios Jūsų knygos „Kultūros kraštovaizdis prie Kuršių marių“, išleistos 2010 m. Ką šia knyga pavyko pasakyti daugiau?

Kuršių nerija pirmiausiai asocijuojasi su kraštovaizdžiu, tačiau ji dar turi ir nematomą, nepaprastai turtingą kultūrinį klodą. Kraštovaizdis ir kultūra Kuršių nerijoje labai natūraliai susijungia. Man buvo svarbu į istorinį procesą pažiūrėti per kitokią – kultūrinio kraštovaizdžio prizmę. Be to, visada rūpėjo suvokti vieną dalyką – kodėl Kuršių nerijoje gyvenę žmonės buvo taip prisirišę prie savo krašto, kuris jiems buvęs atšiaurus, o gyvenimo sąlygos dažnai nepakeliamos. Jie čia gyveno labai sėsliai ir retai iškeisdavo savo žemę į galbūt geresnį gyvenimą kitame krante. Ieškodama atsakymo į šį klausimą, parašiau knygą. Pusę jos skyriau Prūsų Lietuvos (dar įprasta vadinti – Mažosios Lietuvos) kultūros kraštovaizdžiui. Kuršių neriją man magėjo atskleisti šio didesnio etninio-kultūrinio regiono kontekste, kurio neatskiriama dalis ji buvo ilgas šimtmečius.

Šiandien labai daug kalbama apie identitetą, taip vadinamą tapatybę. Stengiamasi ieškoti savitų bruožų, kurie išskirtų mus iš kitų. Kaip galėtumėte apibūdinti Kuršių nerijos tapatybę ir kodėl taip svarbu ją suvokti?

Klausimas labai sudėtingas ir jį padalinčiau į dvi dalis. Pirma, jei kalbėtume apie Kuršių nerijos gyventojus, kai apie juos pradeda rašyti istoriniai šaltiniai, užuominos ateina iš Vokiečių ordino laikų: esama žinių, kad būtent XV a. atsiranda kuršininkai – tas etninis elementas, kuris Kuršių nerijoje įsivyrauja iki pat Antrojo pasaulinio karo. Tai žvejai, kalbantys kuršininkų kalba, latvių kalbos dialektu. Nuo XVI a. jie yra protestantai (religinis identitetas turi tiesioginį svarbų ryšį su kultūrinio). Ir galiausiai, kai Reformacijos reikalavimu bažnyčiose atsiranda lietuvių kalba, kuršininkai pamaldų klausosi bei gieda lietuviškai. Visi paminėti komponentai lėmė labai savitą ir ryškų etninį charakterį, kurio bruožai, gerąją prasme, buvo užkonservuoti, nes kuršininkų bendruomenė gyveno gana izoliuotai bei uždariai. Šį kuršininkų savitumą XIX a.

viduryje pradeda fiksuoti visi Kuršių nerijoje apsilankę mokslininkai ir keliautojai, todėl mes šiandien gana daug apie tai žinome.

XIX a. pabaigoje prasidėjęs poilsiautojų bumas nesutrikdė kuršininkų etninio pasaulio. Kad ir kaip būtų keista, civilizacijos atneštas modelis ir kuršininkų etninis modelis susigyveno, vienas kitą papildydami. Jei reiktų apibrėžti kuršininkų tapatybę, tai ją sudarytų gyvenimo būdas, susijęs su pagrindine profesija – žvejyba, kuršininkų kalba ir protestantizmas.

Antroji klausimo dalis daug sudėtingesnė. Kalbant apie XX a. antrąją pusę, ne taip lengva apibrėžti tapatybę. Per 400 metų susiformavusių kuršininkų tradicijų ir senojo identiteto neliko. Po Antrojo pasaulinio karo keitėsi ne tik gyventojų bangos, bet ir socialinė bei politinė santvarka. Atsirado didžiulė takoskyra tarp to, kas buvo, ir to, ką atnešė minėtos permainos.

Galime kalbėti tik apie tam tikrų kuršininkų tradicijos elementų perėmimą. Susiformavo iš esmės nauja bendruomenė. Daug reiktų kalbėti, kaip nelengvai ji formavosi, kaip sunkiai žmonės prigijo Kuršių nerijoje. Pridurčiau, tiems žmonėms mes turime taip pat nusilenkti už tai, kad jie šioje žemėje palaikė gyvybę, kad dirbo sunkiausius darbus – žvejyboje, atsodinant mišką, atkuriant gyvenvietes. Susigyventi su Kuršių nerijos tapatybe naujakuriams sekėsi sunkiai, nes jie nežinojo šio krašto istorijos, tradicijų, o nežinodami negalėjo tęsti. Ir tai nėra jų kaltė.

Kada atsiranda galimybės sąmoningam Kuršių nerijos tapatybės pažinimui?

Viskas pasikeičia po 1990 m. Jei žiūrėsime teoriškai, atsiranda visos galimybės susipažinti su krašto istorija ir puoselėti užmirštas tradicijas. Iš dalies tai pavyko. Tačiau – tik iš dalies. Po 1990 m. prasideda kita labai pavojinga tendencija – Neringos ištuštėjimas, susijęs su privatizacija, nekilnojamojo turto išpardavimu ir gyventojų išvažiavimu. Per 50 metų Neringoje įsigyvenę žmonės staiga pakriko. Ta lyg ir trapi susiformavusi bendruomenė vėl subyra. Atsiranda tariamieji gyventojai, savaitgaliniai svečiai, Neringoje nuolatos negyvenantys, taigi kalbėti apie jų sąsają su lokalia tapatybe nėra jokio pagrindo.

Jums pirmajai parūpo kurorto istorija. Pamenu, spaudoje pasirodė Jūsų straipsnis „Ar taps vėl Juodkrantė lietuviškąja Rivjera?“ Šiandien kalbėdama apie savo gimtąją Juodkrantę skambinate pavojaus varpais: „Kurortas, kuriam yra 150 metų, išgyvena krizę“, „Privatizacija pakirto Juodkrantės kurortą“ ir pan. Kas pasikeitė?

Tai dar vienas labai sunkus klausimas, į kurį ne taip paprasta atsakyti. Manau, tai yra didelė problema. Jei mes kalbame apie Neringos kaip kurorto įvaizdį (esu tikra, tai yra vienintelis įvaizdis, kuris atveria mums kelią į šviesią ateitį), tai jis šiandien asocijuojasi tik su Nida. Apmaudu konstatuoti, bet tada, kai parašiau minėtą straipsnį apie galinčią atgimti Juodkrantės kurorto šlovę, buvo 1992 m. Turėjome daug optimizmo, kad viskas gali rutuliotis kitaip. Į Juodkrantę buvo nemažai investuota, bet tai – tik gražios viltys, kurioms nebuvo lemta išsipildyti. Beje, epitetą apie Juodkrantę kaip „lietuviškąją Rivjerą“ XX a. 4-ajame dešimtmetyje pagarsino žinomas Klaipėdos krašto kultūros veikėjas dailininkas Adomas Brakas.

Praūžus privatizacijai, didieji viešbučiai išparceliuoti butais ar kambariais, statyboms

erdvės nebėra. Šiuolaikiniai verslininkai visiškai nebemato perspektyvų. Pavyzdžiui, kuris iš didelių viešbučių šiandien gali pasiūlyti 150 nakvynių, puikų restoraną su vakarinėmis pramogomis, koks buvo prieškarui Juodkrantės viešbutis „Kuršių kiemas“? Labai gaila, tačiau Juodkrantei įgyti bent dalį buvusio žavesio nebėra jokių galimybių. Kurortas be tinkamos infrastruktūros neegzistuoja. Vien gamtos čia nepakanka.

Nežiūrint daugybės požymių, kurie rodo, kad Neringa išgyvena krizę, į jos kultūros puoselėjimo darbą įsitraukia vis daugiau žmonių iš šono, be mažiausio mūsų, neringiškių, piršto pajudinimo. Turiu galvoje VšĮ Rytų Prūsijos dailės mylėtojų draugiją „Nidden“ ir jos „perpetuum mobile“ klaipėdietį, buvusį tolimojo plaukiojimo kapitoną, o šiandien verslininką, filantropą, kolekcininką Aleksandrą Popovą, kurio dėka Vokietijos dailės aukcionuose jau įsigyta per tūkstantį dailės kūrinių, tarp jų – daugybė Nidos dailininkų kolonijoje sukurtų originalų... Ar Neringa suvokia šio lobio vertę, ar yra pasirengusi sugrąžinti į Nidą tai, kas jai priklauso?

Čia ir vėl tos pačios „kilmės“ klausimas – apie tapatybę. Galiu tik apgailėstauti, kad toks žmogus kaip A. Popovas atsirado ne Neringoje, tačiau reikia pasidžiaugti, kad jis apskritai yra. Pats A. Popovas labai entuziastingai gilinasi į Prūsų Lietuvos ir Kuršių nerijos istoriją, o jo sukaupti paveikslai žmonėms, neskaitantiems istorinių knygų (jas – pripažinkime – ne visi mėgsta skaityti), leidžia priartėti prie istorijos, vizualiai pasinerti į Kuršių nerijos idilę.

Ar Nidoje turėsime modernią parodų salę, į kurią galėtų sugrįžti Nidos dailininkų kolonijos palikimas, ar pagaliau turėsime šiuolaikinę salę su visomis techninėmis galimybėmis rengti konferencijas? Tai turėtų būti prioritetiniai Neringos kultūros politikos uždaviniai. Ne visiems turistams užtenka tik paplūdimio ir jūros.

Dar viena šių metų kultūros sensacija, prie kurios esate prisidėjusi ir Jūs – tarsi iš giedro dangaus nukritusi Henrio Fuchso „Nidos mokyklos kronika“, kurios rankraštį Vokietijos aukcionuose surado, įsigijo ir originalo kalba (vokiečių) išleido iš Klaipėdos kilęs žinomas finansininkas bei kolekcininkas dr. Gitanas Nausėda, nutaręs taip investuoti į Nidos istoriją. Jo dėka sužinome apie ypatingos dvasios žmogų, neformaliai aprašiusį Nidos gyvenimą ir jos žmones.

Tai reiškia, jog kiek daug bemanytume žiną apie istoriją, ji visada turi paslėpusi savų „rezervų“. H. Fuchsa minėjau pirmojoje savo knygoje, rašydama apie Nidos mokyklą, bet kai 2012 m. rugpjūtį Klaipėdos universitete susitikome su dr. G. Nausėda ir jis parodė rankraščio „Nidos mokyklos kronika“ originalą, supratau, jog tai labai įdomi medžiaga ir negaliu atsisakyti parašyti įvadinio straipsnio. Turint galvoje, jog apie H. Fuchsa neturėjome beveik jokios informacijos, teko daug „pakapstyti“. Dabar jau žinome, jog H. Fuchsas – viena daugiausiai Kuršių nerijos kultūrai pasidarbavusių asmenybių tarpukaryje. Atmetus visus tuometinės politikos purslus, kurių kontekste iki šiol dažniausiai buvo minimas H. Fuchsas, lieka žmogus kultūrininkas, įsteigęs pirmąjį labai profesionaliai sukurtą Kuršių nerijos istorijos muziejų, kurį, deja, sunaikino karas. H. Fuchsas yra mokytojas, dėl kurio atkaklumo Nidoje buvo pastatyta

ne dviklasė, o triklasė erdvesnė mūrinė mokykla, tebestovinti iki šiol. Be jokios abejonės, labai svarbus jo rašytinis palikimas – mūsų aptariama didžioji „Nidos mokyklos kronikos“ teksto dalis, atskleidžianti įspūdingą Nidos mokyklos ir miestelio istoriją.

Žinome, kad nerijos vardas pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose pasirodo 1258 m. – po penkerių metų galėtume minėti 760-ąjį jubiliejų nuo pirmojo paminėjimo. Ar yra pagrindo tokiai sukakčiai? Šiomet švęsdami miesto gimtadienį vėl akcentavome 52-ąsias Neringos metines. Gal užtektų apie tai prisiminti kas dešimt metų? Ar įsikibę Neringos miesto įkūrimo (1961 m.) datos nesumenkiname savosios istorijos, ypač kai aplink kaimynai klaipe diečiai ir šilutiškiai mini solidžius jubiliejus? Juk ir mes Kuršių nerijos kontekste turime pakankamai solidžių datų. Paminėsiu tik keletą: šiomet Nidos evangelikų liuteronų bažnyčiai sukako 125 metai, Neringos istorijos muziejaus pirmtakui – 80 metų, senajai Nidos mokyklai 2015 m. bus 90 metų.

Čia dar galėtume pridėti, jog šiomet sukako 270 metų nuo Juodkrantės ir Nidos mokyklų statybos pradžios. Visos čia išvardytos sukaktys liudija, jog Kuršių nerija turi ilgaamžę, turtingą istoriją. Minėta Neringos miesto šventė jau tapo tradicija, tegu ji ir lieka. Kalbant plačiau, šis klausimas – tai puiki proga dar kartą pasvarstyti apie istorijos vertę Neringos miesto įvaizdyje. Kitaip tariant – apie gebėjimą tą neabejotiną vertę išnaudoti. Šiandien miesto svečiams prisistatome įvaizdžio devizu „Neringa – legenda, kuri įkvepia“. Taigi vis dar prioritetą teikiame legendoms, nors turime labai unikalų kraštovaizdį ir pakankamai ryškių istorijos puslapių.

Dėl pirmojo nerijos vardo paminėjimo jubiliejaus norėčiau pastebėti, kad ne kaip skamba tas paminėjimo paminėjimas, nors tokia praktika egzistuoja: juk 2009 m. minėjome Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetį. Viskas turbūt priklauso nuo istorinės sąmonės brandos ir, ko gero, tam tikros drąsos išreikšti savo santykį su tomis istorijos datomis. Šiuo klausimu man patiko Austrijos pavyzdys: 1996 m. Austrija šventė tūkstantmetį, nors 996 m. istoriniame šaltinyje buvo paminėta tik panašiu pavadinimu nedidelė valda, mokėjusi mokesčius. Iš tiesų jokios Austrijos valstybės tuo metu dar nebuvo, bet tai nesutrukdė šių dienų Austrijai švęsti ne paminėjimo paminėjimą, o tūkstantmetį. Taigi yra visokių pavyzdžių, o ką paminėti, visada yra apsisprendimo klausimas.

Dėkoju už pokalbį ir galimybę „Dorės“ skaitytojams pristatyti doc. dr. N. Strauskaitės kalbą „Nidos evangelikų liuteronų bažnyčiai – 125“, pasakytą šių metų rugsėjo 7–8 d. Nidoje įvykusioje konferencijoje.

Kalbino Raimonda Ravaitytė-Meyer

NIDOS EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIAI – 125

Nidos bažnyčios istorijos bruožai

Doc. dr. Nijolė Strakauskaitė

Norėdami suprasti, kokia svarbi buvo Nidos žmonėms bažnyčia, pastatyta 1888 m., turime pažvelgti į istoriją giliau. Nidos gyventojai iki XVIII a. pabaigos buvo susiję su Rasytės, Kuncų, vėliau Karvaičių parapija. Nidos gyventojams priklausant skurdžiai Kuncų parapijai, religinis gyvenimas buvo komplikuoatas. Apie tai liudija šioje parapijoje XVII a. pabaigoje dirbusio dvasininko Michaelio Burchardo patirtis: į Nidą jis atvykdavo retai ir eidavo iš trobos į trobą, kviesdamas žmones į pamaldas, bet klausyti jo pamokslų susirinkdavo tik nedaugelis. 1709 m. Nidos gyventojai kartu su Karvaičiais ir Nagliais sudarė naują pastoracinį vienetą, kurį aptarnavo Klaipėdos lietuvininkų bažnyčios kunigai. Po 10 metų prie šio dvasinio darinio prijungta ir Juodkrantė, sudarant Pajūrio parapiją (*Der Gemeinde auf dem Strande*). Tai ne itin pagerino šios parapijos, tuo pačiu ir nidiškių, dvasinio aptarnavimo reikalus, nes dvasininkai iš Klaipėdos dėl komplikuoto susisiekimo per marias čia lankėsi pernelyg retai. Pridursime, jog parapijos centras, o tai reiškia ir bažnyčia buvo Karvaičiuose. Nidiškiams tai nebuvo itin patogū. XVIII a. pabaigoje iškilo naujos parapijos konfigūracija ir tai taip pat palietė Nidos gyventojus.

Karvaičiuose susidarius kritinei padėčiai dėl smėlio grėsmės ne tik bažnyčiai, bet ir visam kaimui, imta rimtai svarstyti parapijos iškėlimo iš Karvaičių klausimą. Buvo keletas alternatyvų: parapijos centru padaryti Nidą, Naglius arba Juodkrantę. Labai daug vilčių turėjo Nidos bažnytkaimis, nes nuo 1745 m. Nidoje veikė mokykla, o jos patalpose buvo laikomos pamaldos. Dar po kelerių metų į Nidą buvo paskirtas teologijos kandidatas. Suprantama, jog būta pagrindo tikėtis leidimo statyti naują bažnyčią, kuriai būtų suteiktas parapijos centro statusas. Tačiau bažnytinė vadovybė nusprendė kitaip: naujos bažnyčios statyba prasidėjo ne Nidoje, o Juodkrantėje. Taip tragiškai baigėsi Karvaičių parapijos istorija, įgydama tęsinį Juodkrantės parapijos istorijoje. Viena ryškiausių gijų, atskleidžiančių šią istorinę sąsają, yra išlikusios Juodkrantės parapijos bažnytinės knygos, kai kurios pradėtos rašyti dar Karvaičių parapijoje (išlikusios nuo 1746 m.), o vėliau tęsiamos jau Juodkrantės parapijos liuteronų kunigų. Tose knygose nemažai ir Nidos gyventojų pavardžių.

1795 m. pavasarį Juodkrantėje baigta statyti medinė, nendrių stogu dengta bažnytelė (pašventinta 1795 m. birželio 25 d.). Nuo šio momento Juodkrantė tapo šiaurinės Kuršių nerijos dvasinio gyvenimo centru, t. y. į pamaldas šioje bažnyčioje rinkosi ne tik Juodkrantės bendruomenė, bet ir Nidos bei Naglių gyventojai. Nidiškiams atstumas vėl nebuvo patogus.

1812 m. pašto stoties savininko Davido Gottliebo Kuwerto iniciatyva, įsigijus apleistos Kuncų bažnyčios pastatus bei iš šios medžiagos pastačius ne tik smuklę – pašto stotį, bet ir dar vieną pastatą, čia vyko ir pamaldos. 1849 m. buvo priimtas provizorinis sprendimas Juodkrantės parapiją padalinti. Savarankiškos Nidos parapijos įsteigimo data – 1854 m. gegužės 29 d. Nidos parapiją sudarė Nidos, Preilos ir Pervalkos žvejų kaimai. Beje, buvo nustatyta ir formali abi parapijas skirianti riba: ji ėjo nuo Birštvikio rago link jūros iki tuo metu ten stovė-

Nidos evangelikų liuteronų bažnyčia.

jusio pašto kelio ketvirtį mylios žymėjusio stulpo. Nidos parapijoje jos įsteigimo metu gyveno 528 parapijiečiai: Nidoje – 355 sielos, Purvynėje – 52, Preiloje – 84, Pervalkoje – 42 sielos. Pirmuoju Nidos parapijos dvasininku buvo Egbert Sylla, čia dirbęs tik metus, o po jo mirties 1855 m. Nida šešerius metus neturėjo savo liuteronų kunigo – jis atvykdavo iš Juodkrantės. Paskui čia dirbo Mažosios Lietuvos raštijos darbuotojas, kalbininkas Johannas Pipirs, kuris buvo ką tik baigęs Karaliaučiaus universiteto Teologijos fakultetą ir Vitenbergo kunigų seminariją. Klaipėdos apskrities statistinių žinių 1860–1862 m. ataskaitoje nurodyta, jog Nidos bažnyčios pastatas buvo kartu ir liuteronų kunigo gyvenamoji patalpa bei mokykla. Taip pat pažymėta, jog parapijos poreikiai tenkinami iš bendruomenės paramos, bet liuteronų kunigas gauna 100 talerių algos iš valstybės išdo ir dar šiek tiek malkų bei durpių.

Iš šio laikotarpio turime ir autentišką liudijimą, kaip atrodė pirmoji Nidos bažnyčia, nes 1868 m. joje apsilankė teisininkas ir publicistas Liudvikas Passarge: „Žema patalpa, lubos medinių ramsčių palaikomos, stačiakampiai langai trijose sienose priminė didelę kaimo mokyklą. Tačiau dosniai išdabintas altorius šešiomis vaškinėmis žvakėmis, išsiuvinėtais užtiesalais, sakykla virš jo išryškino patalpos paskirtį. Kaspinų ir blizgučių vainikai, stikliniai rutuliai ir daikčiukai, kuriuos būčiau linkęs laikyti vaikų žaisliukais, leidosi nuo lubų aplink altorių. Žmonės lyg vaikai išpuošė jiems brangią, garbingą vietą. Ant plikų sienų nė vieno paveikslėlo,

nė vienos statulos prie jų.“ Iš šio aprašymo akivaizdu, jog Nidoje nebuvo bažnyčios, buvo tik patalpa, turėjusi atstoti bažnyčią. Bet Nidai sekėsi su dvasininkais: jie buvo iniciatyvūs ir uoliai rūpinosi parapija.

1863–1868 m. penkis metus Nidos parapijoje darbavosi Albertas Hoffheinzas, susijęs su Lietuvių literatūrinės draugijos veikla ir įdomiai aprašęs Nidos žvejų etninę tradiciją XIX a. viduryje. Tai vienas autentiškiausių paliudijimų apie žvejų aprangą, papročius tuo laikotarpiu. Po A. Hoffheinzo Nidos parapijoje 1868–1873 m. dirbusiam Ernstui Pohl teko kartu su parapijiečiais pergyventi didįjį Nidos gaisrą 1869 m. balandžio 24 d., kai sudegė 22 namai, 13 ūkinių pastatų ir mokykla. Jis per lietuvišką spaudą Rytų Prūsijoje ragino teikti pagalbą nukentėjusiems nuo gaisro Nidos žmonėms ir tokios pagalbos buvo sulaukta. Tiesa, Nidos parapijoje pirmieji kunigai, būdami ir mokytojai, susidūrė su itin skurdžia mokykla, kur, kaip liudija mokyklos kronika, nebuvo beveik jokių knygų ar mokymo priemonių, tik sulaužyti suolai. Čia nebuvo ir mokyklos inventoriaus aprašo, kurį turėjo visos mokyklos, išskyrus Nidą. Po gaisro bažnyčios ir mokyklos gyvenimas dar labiau persipynė, nes 1870 m. naujame mokyklos pastate apsigyveno kunigas.

Itin reikšmingas Nidos parapijai buvo kunigo Gustavo Echteracho paskyrimas čia dirbti 1876 m., nes jo gyvenimo tikslu tapo naujos bažnyčios Nidoje pastatymas. G. Echterachas savo ganytojiškas pareigas šioje parapijoje pradėjo eiti spalio 25 d. Lygiai po dvylikos metų, 1888 m. spalio 10 d., buvo pašventinta naujoji neogotikinio stiliaus bažnyčia, kurios jubiliejų šiandien minime. Jos interjerui jaukumo teikė medinės lubos, langų vitražai, paveikslas „Kristus tiesia ranką apaštalui Petruui, bijančiam nuskęsti“. Bažnyčia galėjo didžiuotis ir puikiais Karaliaučiaus firmos „Gebauer“ vargonais bei kaizerio žmonos Viktorijos dovana – trimis šviestuvais (dabar bažnyčioje kabo tikslios jų kopijos, pagamintos pagal pokariu išlikusį originalą).

Po Pirmojo pasaulinio karo parapijos augimo tendencija labai ryški: 1921 m. bažnytinėse knygose užrašyta 1 256, o 1936 m. – 1 454 parapijiečiai. Tai galima paaiškinti pačios Nidos augimu, kurį lėmė jos kaip kurorto plėtra.

Antrojo pasaulinio karo pabaiga lėmė kelių dešimtmečių „tamsųjį“ periodą bažnyčios gyvenime: didžioji dalis parapijiečių buvo priversta palikti Kuršių neriją, o saujelė likusiųjų neturėjo galimybių ja rūpintis. Tuo laikotarpiu suniokotas bažnyčios interjeras, taip pat ir vertingi vargonai. 1969 m. bažnyčia tapo muziejumi, nuo 1984 m. čia vėl skamba vargonų muzika. Tam tikras istorijos paradoksas, jog Nidos bažnyčia grąžinta vietos evangelikų liuteronų bendruomenei 1988 m. pabaigoje, sukakus 100 metų nuo jos pastatymo. Šiandien, pažymint Nidos bažnyčios 125 metines, galime pasidžiaugti, jog ji svarbi ne tik evangelikų liuteronų bendruomenei, bet tai ir kultūros centras, pritraukiantis daug mūsų miesto svečių. Belieka palinkėti bažnyčiai sulaukti dar ne vieno jubiliejaus.

Nidoje gimusių Christel Sakuth-Tepperis ir Hertos Paul rankose – 56 metus Vokietijoje saugotas ir į Nidą kunigo M. Schekahn sugrąžintas autentiškas Nidos evangelikų liuteronų bažnyčios altoriaus balto damasto užtiesalas, ant kurio vaizduojamos Jėzaus gyvenimo scenos. Altoriaus užtiesalą traukdamosi į Vokietiją su savimi paėmė paskutinioji Nidos bažnyčios varpininkė Anna Schekahn.

Nidos evangelikų liuteronų bažnyčios 125 metų jubiliejui skirtose iškilmingose mišiose su parapijos kunigu Jonu Lioranču (dešinėje) pamaldų liturgijai vadovavo Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis (viduryje), taip pat Batakių parapijos kunigas Karolis Skausmenis (kairėje), už jo stovi iš Vokietijos atvykęs, Nidoje gimęs kunigas Manfred Schekahn ir ilgametis Nidos parapijos kunigas Liudvikas Fetingsis.

VITALIJA JONUŠIENĖ: APIE DVI GYVENIMO AVANTIŪRAS – ATVAŽIAVIMĄ Į NIDĄ IR VADOVAVIMĄ THOMO MANNO KULTŪROS CENTRUI BEI MUZIEJUI

Ilgus metus kultūrinei Lietuvos visuomenei buvote pažįstama kaip žymaus dailininko Eduardo Jonušo žmona, jo bendražygė ir bendramintė. Ne viena neringiškių karta mena Jus kaip istorijos mokytoją, pasižymėjusią išskirtine inteligencija ir erudicija. Tačiau ryškiausiai Jūsų asmenybė atsiskleidė, kai 1995 m. pasiryžote tapti naujai įkurto Thomo Manno memorialinio muziejaus ir to paties vardo kultūros centro direktore.

Kai maniau, kad profesinė karjera jau eina į pabaigą (buvau 54 metų), mane susirado istorikas Alvydas Nikžentaitis, tada vadovavęs Klaipėdos universitete ką tik įsteigtam Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centrui, bei Vytautas Balčiūnas, dirbęs Kultūros ministerijoje, ir pasiūlė, tiksliau, prikalbino imtis vadovauti naujai kuriamai kultūros įstaigai. Beveik pusantų metų sprendžiau dilemą: eiti ar neiti.

Nenorėjau imtis šio darbo pirmiausiai dėl to, kad buvau istorikė, ne germanistė. Labai gerai suvokiau, kad esu kviečiama dirbti ne šiaip kokio darbelio, o vadovauti intelektualiniam centrui. Pasaulinės literatūros klasiko, Nobelio premijos laureato T. Manno vardas pirmiausiai reiškė didžiulius įsipareigojimus, žinojome, kad visi žiūrės vertinančiu žvilgsniu – kam reikalingas T. Manno kultūros centras ir kodėl Nidoje? Dabar atrodo, jog tai buvo didžiulė avantiūra mano gyvenime – lygiai tokia pati, kaip ir apsisprendimas išvažiuoti iš Vilniaus į Nidą.

Pretekstas Nidoje įkurti T. Manno muziejų ir kultūros centrą atsirado tada, kai Vokietijos vyriausybė išlikusio T. Manno vasarnamio atkūrimui skyrė solidžią pinigų sumą, kurią reikėjo arba imti ir panaudoti nedelsiant, arba atsisakyti. Lietuvos intelektualai suvokė, kad tokia galimybė antrą kartą nepasikartos. Jų vizijose Nidoje turėjo atsirasti tarptautinių susitikimų centras, o rašytojo intelektualo, vieno žymiausių XX a. literatūrinio ir visuomeninio gyvenimo asmenybių T. Manno vardas buvo tarsi tiltas į Europą bei pasaulį. Buvo aišku ir kita – minėtas centras, esantis toli nuo Vilniaus, gali sėkmingai veikti tik tada, jei pavyks rasti vietinį žmogų, pajėgiantį kalbėtis ir mąstyti ta pačia – kultūros vertybių kalba.

Tuo metu, kai sutikau būti T. Manno muziejaus ir kultūros centro direktore, dar neįsivaizdavau, kas manęs laukia, tik jaučiau užgriuvusios atsakomybės našta. Namų renovacija pareikalavo neįtikėtinais daug jėgų. Kai mano vyro kas nors paklausdavo, kur yra žmona, išgirdavo E. Jonušui būdingą sarkazmą: „Ištekėjo už T. Manno.“

Idėja nežlugo ir dėl to, jog jautėme tvirtą Neringos savivaldybės palaikymą. Be to, kaip būna statybose, – darbams einant į pabaigą, pritrūko lėšų, jas nelaukiant skyrė Lietuvos kultūros ministerija. T. Manno name sukurtas modelis tada neturėjo analogų: po vienu stogu

atsirado rašytojo memorialinis muziejus, išlaikomas Neringos savivaldybės, ir viešoji įstaiga Thomo Manno kultūros centras, kurio veiklą modeliavo visuomeniniais pagrindais veikiantis kuratoriumas. Kuratoriai – tai neeilinės asmenybės, iš kurių galėjau mokytis: prof. A. Nikžentaitis, kultūrologas V. Balčiūnas, muzikologė dr. Ona Narbutienė, prof. Irena Veisaitė, vertėjas bei poetas Antanas Gailius, vokiečių istorikas dr. Dietmaras Albrechtas ir daugelis kitų. Siekiant tarptautinio bendradarbiavimo, labai svairi buvo Vokietijoje veikiančio Roberto Boscho fondo parama: skirta stipendija T. Manno kultūros centro moksliniam bendradarbiui, šias pareigas kelerius metus sėkmingai užėmė istorikė dr. Ruth Kibelka-Leiserowitz, dabartinė kuratoriumo pirmininkė.

Kai pirmajam kuratoriumui vadovavo A. Nikžentaitis, Nidoje buvo nelyginant istorinių konferencijų ir seminarų proveržis. Prisimenu vieną po kitos konferencijas, skirtas lietuvių santykiams su vokiečiais, lenkais ir žydais, Baltijos regiono kultūrinės ir politinės raidos analizei bei po jų vykusias diskusijas – be galo atviras ir aštrias, išprovokuotas naujos istorikų kartos mokslininkų, išdrįsusių į istorijos procesus pažvelgti naujai. Jokia paslaptis, tada visi mes buvome sovietinės istorijos mokyklos auklėtiniai. Tai, ką savo ausimis girdėjau T. Manno name, man, istorikei, buvo dar vienas universitetas.

Drįsčiau teigti – kas buvo suplanuota, išsipildė šimtu procentu ir daugiau. Kai šių metų vasarą T. Manno festivalį atidarė trys prezidentai: Vokietijos prezidentas Joachimas Gauckas, Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė ir Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus, beje, esantis šio festivalio globėjas, Nida susilaukė išskirtinio tarptautinio dėmesio. Reportažai iš Nidos apskriejo visus Vokietijos televizijų žinių kanalus. Ne paslaptis, jog garbingi mūsų valstybės svečiai, o ir kiek labiau išsilavinę europiečiai, atvykę į Kuršių neriją, prašo parodyti vietą, kur T. Mannas buvo pasistatęs vasarnamį. Ne kartą girdėjau sakant, kad T. Mannas Nidai padovanojo savo vardą.

Neblėstantį T. Manno populiarumą rodo tas faktas, jog rašytojo memorialinis muziejus yra tarp labiausiai lankomų Vakarų Lietuvoje, o mūsų pagrindiniai svečiai – ne tik iš vokiškai kalbančių valstybių. Atsiranda vis daugiau skandinavų, rusų, japonų, besidominčių T. Manno asmenybe ir kūryba.

Šiandien, pažvelgusi atgal, galiu pasakyti, jog mes išvengėme didelių klaidų ir savo veikla nesukompromitavome T. Manno vardo. Stengiamės išlaikyti aukštai pakeltą kartelę. Praėjus aštuoniolikai metų po T. Manno muziejaus ir centro įkūrimo, galime lengviau atsikvėpti. Kai rašome projektus arba ieškome partnerių bendradarbiavimui, mums atsidaro daug durų, su mumis kalbasi, mumis pasitiki, mus remia, nes jau turime gerą vardą. O geras vardas – tai visų kolektyvinis darbas. Sakyčiau, labai nuoseklus, sunkaus ir nematomo darbo rezultatas. Ir vis dėl to lemiamą reikšmę čia turėjo kuratorių autoritetas, jų pasišventimas Nidai ir pačių iškeltai kultūros idėjai.

Labiausiai matoma T. Manno kultūros centro veikla – garsusis T. Manno festivalis, rengiamas Nidoje kiekvieną vasarą ir tapęs Neringos vizitine kortele. Kas prisimena pirmuosius festivalius, gali paliudyti, į kokias kūrybines aukštumas pakilo ši ambicinga menų šventė. Stebina ir tai, kad festivalis vis neišsikvepia, jau yra tradicija ir tęstinumas.

Vėlgi pasakysiu – tai buvo ilgas ir sunkus kelias, kol mes patys sustiprėjome ir pelnėme savo partnerių bei rėmėjų pasitikėjimą. T. Manno festivalis buvo pirmasis klasikinių menų festivalis Nidoje (jei neminėsime tradicinių vargonų muzikos koncertų), kaip alternatyva tada Nidą drebinusiems Arūno Valinsko festivaliams. Festivalio pavadinimą ir koncepciją sugalvojo V. Balčiūnas, kuriam entuziastingai pritarė Egidijus Mikšys, tuo metu dirbęs Lietuvos filharmonijos direktoriumi, muzikinę programą sudarė muzikologė dr. O. Narbutienė.

Gerai pastebėjote, kad sunkiausia gyvenime yra tęsti ir išlaikyti jau pasiektą lygį. Šiandien galėčiau pasidžiaugti, jog į T. Manno festivalį galiu žiūrėti kiek iš šono. Man ramu, nes turiu gerą pamainą. Jau šešerius metus T. Manno kultūros centrui ir festivaliui vadovauja Lina Motuzienė. Žaviuosi jos dalykiškumu, sugebėjimu ramiai ir nuosekliai dirbti. Atsimenu, kai ji pačioje pradžioje pasakė: „T. Manno name man labai patinka. Norėčiau čia dirbti.“

Kai dairiausi, kas galėtų mane pakeisti, mano mokinė dr. Nijolė Strakauskaitė pasiūlė L. Motuzienę ir lakoniškai pasakė: „Ji yra geriausia mano studentė.“ Neturiu abejonių, jog L. Motuzienė šiandien yra vienintelis žmogus, galintis ne tik tęsti tai, kas pradėta, bet eiti dar toliau, išnaudojant didžiulį potencialą, kurį turi Nida ir T. Mannas.

Kai M. L. Rėzos premija anksčiau nei Jums buvo įteikta Jūsų mokinei Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyresniajai mokslo darbuotojai doc. dr. N. Strakauskaitei, pagalvojau: laiminga mokytoja, kurią pralenkė jos mokinė.

Tikrai taip, panašius jausmus išgyvenau ir aš. Esu laiminga mokytoja, galinti didžiuotis savo mokine. Atsimenu, kai ji iš Vilniaus universiteto atvažiavo dirbti į susikūrusį Klaipėdos universitetą, susitikusios vis kalbėdavomės apie istoriją. Man visada atrodė, kad Nijolė turėtų imtis Kuršių nerijos temos. Šiandien N. Strakauskaitė yra didžiausia Kuršių nerijos istorijos žinovė ir autoritetas, o jos mokslinių tyrinėjimų rezultatai – daugiau nei puikūs.

Jau Nidos vidurinėje mokykloje pastebėjau, kad N. Strakauskaitė gali eiti mokslo keliu. Tiesa, istorijos žinių pagrindus ji atsinešė iš Juodkrantės aštuonmetės mokyklos, kur jai istoriją dėstė puikus specialistas, savo dalyko fanatikas Antanas Raudys, iš kurio ir aš, jauna pedagogė, galėjau daug ko pasimokyti.

Jūsų biografijoje yra vienas faktas, kuris labiausiai priartina Jus prie Martyno Liudviko Rėzos ir jo vardo premijos – tai 1976 m. Jūsų iniciatyva surengtas pirmasis M. L. Rėzos paminėjimas Kuršių nerijoje.

Prisimenu viską kaip šiandien. Tai buvo laikas, kai trumpai dirbau Neringos istorijos muziejuje, kuris tada priklausė Klaipėdai. Artėjo M. L. Rėzos 200 metų jubiliejus, ir mano vyras niekieno neragindamas sumanė iš ažuolo ištašyti jam skirtą skulptūrą. Toji mintis kilo, kai jis tapė portretų ciklą, skirtą iškiliausiomis Mažosios Lietuvos asmenybėms. M. L. Rėzos jubiliejus buvo minimas Vilniuje, kur telkėsi akademinis elitas, tačiau Nidos tai nepasiekė.

Mums buvo aišku, kad vien skulptūros neužtenka. Sumanėme surengti pirmąjį M. L. Rėzos paminėjimą jo gimtinėje ir parodą, kurioje atsispindėtų svarbiausi jo gyvenimo

bei veiklos faktai. M. L. Rėžą pristatėme kaip dainų rinkinio sudarytoją ir leidėją, mokslininką, poetą. Sudėtingiausia buvo parodą suderinti su sovietiniu Glavlitu.

Į minėjimą sukvietėme daug kultūros ir mokslo žmonių – rašėme pakvietimus visiems, kurie mums atrodė svarbūs. Džiaugėmės, kad į Nidą atvyko ir pagrindinį pranešimą skaitė prof. Albinas Jovaiša, kurio monografija apie M. L. Rėžą buvo pagrindinis mūsų žinių bei įkvėpimo šaltinis. Didelio palaikymo sulaukėme iš geografo prof. Vytauto Gudelio, jo aistringa, romantiška kalba įkvėpė ne vieną. Reakcija po paminėjimo buvo stulbinanti – mūsų renginys net vilniečiams padarė gily įspūdį. „Agilos“ salė buvo pilnutėlė, susirinko daug neringiškių. M. L. Rėza po ilgo laiko sugrįžo į Neringą ir į vietos žmonių sąmonę. Pagaliau mes supratome, kad turime kuo didžiuotis. Po įspūdingos šventės prasidėjo kasmetiniai M. L. Rėzos paminėjimai mokyklose ir mieste. Netrukus Juodkrantėje Kaimo gatvė buvo pervadinta į L. Rėzos (tiesa, Rėza iš Liudviko tapo lietuviškuoju Liudu, kadangi lentelės užrašu besirūpinusiai komunalinio ūkio darbuotojai pastarasis vardas atrodė trumpesnis ir gražesnis).

E. Jonušas, kaip jam būdinga, padarė viską, ką galėjo: pastatė skulptūrą, sukūrė proginį medalį ir pakvietimą. Atsimenu, iš Vykdomojo komiteto susilaukėme tokios replikos: „Jūs čia viską sau darote.“ Tada atsakiau: „Tai ką, gal L. Rėza yra mūsų giminė?“

Dabar suprantu, kodėl ne kartą esate sakiusi, jog kultūra per M. L. Rėžą Jums yra artimesnė nei per T. Manną. Pirmoji garsiai pradėjote kalbėti, kad Neringa su T. Manno centru yra tarsi paukštis su vienu sparnu.

Šį klausimą nuolatos kėlėme T. Manno kultūros centro kuratoriumo posėdžiuose. 1998 m. surengėme pirmąją mokslinę konferenciją, skirtą M. L. Rėzai ir jo epochai. Iš kitos pusės jautėme ir tam tikrą kultūrinės visuomenės spaudimą. Viešai išgirdome priekaištų, kad iškėlėme T. Manną, o tėvynainio M. L. Rėzos nematome.

Dėl to skatinau bei palaikiau dr. N. Strakauskaitę, kai ji ėmėsi atsakomybės ir senojoje Juodkrantės mokykloje kartu su tada veikusių Parodų namų direktore Asta Grušelioniene sukūrė Juodkrantės istorinę ekspoziciją, kurioje, be kita ko, atsirado garbinga vieta M. L. Rėzos palikimui. Labai svarbu ir tai, jog dr. N. Strakauskaitė subūrė mokslininkų bei kultūros žmonių M. L. Rėzos vardo kuratoriumą, kuriam vadovauja jau šešerius metus. M. L. Rėzos kultūros ir meno premija, kuria pagaliau galime reprezentuoti Neringą bei jos kultūrą, – šio kuratoriumo darbo vaisius.

Pabaigai norėčiau prisiminti Jūsų su E. Jonušu namus Nidoje. Kur begyvenote – rūsyje po Taikos 14-uoju namu, Kopų gatvėje ar šiuo metu menininko dirbtuvėje su paveikslų galerija, Jūsų namai visada tarsi magnetas traukė žmones. Čia jie galėjo pasijusti laisvi, čia jie ieškojo įkvėpimo, čia iš kiekvieno kampo alsavo istorija ir tiesa. Kas Jums pačiai buvo ir yra namai?

Tai buvo tikrasis mano dvasinis ir intelektualinis gyvenimas. Supraskite, ką reiškė sovietiniais laikais mokykloje dėstyti istoriją – jaučiau nuolatinę įtampą ir siaubingą dvilypumo jausmą. Nežinau, kaip būčiau išgyvenusi Nidoje, jei ne mano namai, kur girdėjau visiškai kitokią

mintį, kitokį žodį. Atsimenu, kai viename seminare T. Manno name buvo kalbama apie disidentus sovietinėje Lietuvoje, tai kažkas pasakė, kad kur jau kur, bet Neringoje, griežto pasienio režimo zonoje, disidentų negalėjo būti ir nebuvo. Tada A. Gailius paprieštaravo tvirtindamas, kad dailininkas E. Jonušas buvo pats tikriausias Neringos disidentas. Mat A. Gailius, kaip ir daugelis tada Rašytojų sąjungos kūrybos namuose Nidoje besilankiusių rašytojų, atsiminė E. Jonušo rūšį ir dirbtuvę – kokie žmonės ten lankydavosi ir kokios kalbos ten virė. Kita vertus, dėl mano vyro „tamsios“ biografijos ilgą laiką turėjome palydovą, labai kultūringą vyrą iš KGB, kuris mus „globojo“, akylai stebėdamas gyvenimą ir mūsų svečius.

Su Eduardu pabendrauti ateidavo ne tik lietuvių rašytojai, dailininkai, kultūros, mokslo, visuomenės žmonės, bet ir intelektualai iš Maskvos, Leningrado, visos Sovietų Sąjungos. Mūsų namuose visada buvo galima išgerti puodelį gardžios kavos (juk pradžioje Nidoje veikė vienintelis restoranas). Pamenu, prieš kainų pakėlimą Eduardas nupirko 50 kg kavos pupelių maišą, kurio neliko per vieną vasarą.

Lietuvai tapus nepriklausoma, Neringą užplūdo vokiečiai ir senieji nerijos gyventojai. Daugelis jų surado kelią į E. Jonušo dirbtuvę. Vieni buvo šokiruoti jo paveikslų ir vizijų iš sovietinės tikrovės, kiti su ašaromis akyse dėkojo už atkurtus krikštus, vėtrunges, kurėnų. Turime daug ištikimų bendraminčių, iš kurių ne vienas – jau garbaus amžiaus, todėl iki Nidos atvažiuoti nebeįstengia. Tačiau dirbtuvės durys nuolatos varstomos žmonių, norinčių pabūti E. Jonušo kūrybos pasaulyje arba Neringą atrandančių per E. Jonušo atkurtą paveldą.

Sakykite, kada buvo sunkiau gyventi neišduodant savo įsitikinimų – sovietiniais laikais ar šiandien?

Visada yra sunku, jei turi savo poziciją ir principus. Sovietmečiu spaudė ideologija, o dabar – interesai ir dideli pinigai. Iš kitos pusės, negalėtume net lyginti, ką reiškia gyventi okupacijos sąlygomis ir dabar laisvoje Lietuvoje. Šiandien reikia turėti tos pačios drąsos ir stiprybės kaip tada, sugebėti laikytis savo principų ir juos pabandyti įgyvendinti. Esu įsitikinusi, jog didelė jėga glūdi bendruomenėje. Po vieną mes visi esame silpni ir pažeidžiami. Tik toks pasiutiškai kieto charakterio žmogus, kaip mano vyras, galėjo atsilaikyti vienas. Nors, tiesą pasakius, jis visada jautė šviesuomenės iš Vilniaus palaikymą. Neringos išsaugojimas sovietmečiu pirmiausiai buvo Lietuvos reikalas.

Kalbino Raimonda Ravaitytė-Meyer

DORĖ

*Veringa
ir jos kūrėjai*

Viktoras **MILIŪNAS**

Gintarė **BENKAUSKAITĖ**

Erika **GIEDRAITYTĖ**

Diana **LIGEIKYTĖ**

Igoris **MILIŪNAS**

VIKTORAS MILIŪNAS

Gimiau 1916 m. vasario 16 d. Anglijoje, Blantyrio mieste, išėivių lietuvių tėvų šeimoje. Tėvai dar prieš didįjį karą buvo išvykę ir abudu dirbo Blantyrio anglių kasyklose.

1921 m. drauge su tėvais grįžau į Lietuvą.

1927 m. baigiau Vilkaviškio pradžios mokyklą.

1927–1935 m. lankiau ir baigiau Vilkaviškio valdžios gimnaziją.

1935 m. rudenį įstojau Kauno U-tan, Humanit. fak., lituanistikos skyriun. Studijavau prancūzų kl. ir literatūrą. Nuo 1936 m. rudens sem. studijas praplėčiau, pradėdamas klausyti rusų literatūrą ir aktyviai dalyvavau prie Slavistikos skyriaus buvusiam prof. B. Sruogos vedamame teatro seminare. 1938 m. pradėjau klausyti U-te Fizinį lavinimą. 1937 m. prie Hum. fak-to buvo įsteigta dramos mokslų studija, kurią lankiau nuo įsteigimo dienos. Baigiau ją 1940 m. 1940 m. rudens semestre lankiau prie Hum. f-to buvusį dramos mokslų skyrių. Nuo 1940 m. kovo mėn. 1 d. pradėjau dirbti Vilniaus „Vaidilos“ teatre. Jame dirbau ligi 1945 sausio 1, kada dėl sveikatos ir šeimyninių priežasčių turėjau išstoti.

Nuo 1945 m. rudens dirbau Kaune I-joj Gimnazijoje, bet kad žmonos studijos ėjo Vilniaus U-te, turėjau keltis į Vilnių ir buvau priimtas Vilniaus Teatran aktorium.

Tautybė: lietuvis.

Partijoms nepriklausiau ir nepriklausau.

Kalba netaisyta

Rankraštis saugomas Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešojoje bibliotekoje

Autobiografija
Gimiau 1916 m. vasario 16 d. Anglijoje, Blantyrio mieste, išėivių lietuvių tėvų šeimoje. Tėvai dar prieš didįjį karą buvo išvykę ir abudu dirbo Blantyrio anglių kasyklose.
1921 m. drauge su tėvais grįžau į Lietuvą.
1927 m. baigiau Vilkaviškio pradžios mokyklą.
1927–1935 m. lankiau ir baigiau Vilkaviškio valdžios gimnaziją.
1935 m. rudenį įstojau Kauno U-tan, Humanit. fak., lituanistikos skyriun. Studijavau prancūzų kl. ir literatūrą.
1936 m. rudens sem. studijas praplėčiau, pradėdamas klausyti rusų literatūrą ir aktyviai dalyvavau prie Slavistikos skyriaus buvusiam prof. B. Sruogos vedamame teatro seminare. 1938 m. pradėjau klausyti U-te Fizinį lavinimą. 1937 m. prie Hum. fak-to buvo įsteigta dramos mokslų studija, kurią lankiau nuo įsteigimo dienos. Baigiau ją 1940 m. 1940 m. rudens semestre lankiau prie Hum. f-to buvusį dramos mokslų skyrių. Nuo 1940 m. kovo mėn. 1 d. pradėjau dirbti Vilniaus „Vaidilos“ teatre. Jame dirbau ligi 1945 sausio 1, kada dėl sveikatos ir šeimyninių priežasčių turėjau išstoti.
Nuo 1945 m. rudens dirbau Kaune I-joj Gimnazijoje, bet kad žmonos studijos ėjo Vilniaus U-te, turėjau keltis į Vilnių ir buvau priimtas Vilniaus Teatran aktorium.
Tautybė: lietuvis.
Partijoms nepriklausiau ir nepriklausau.
1945. m. 15.

Rašytojas Viktoras Miliūnas su Neringos senbuviu Michael Engelinu, nidiškio Giunterio Engolino seneliu.

„Jei kas būtų sakęs anais tolimais metais, kad vieną dieną negrįžtamai nutolsiu nuo teatro, nuo dramaturgijos, nieku gyvu nebūčiau sutikęs.

Buvau tikras, kad visas mano literatūrinis kelias susijęs su scena. Tik su scena. Ir niekuo daugiau! Bet vieną dieną į tą sceną išėjo didysis išdaigininkas atsitiktinumas, ir pasukau iš kelio į takelį, kuriuo eidamas atsidūriau vandeny, kopų ir girių krašte tarp margų kaip geniai žmonių – pamario žvejų.

Krūvą ilgų vasarų praleidau su tais spalvingais žmonėmis, kurie buvo mano apsakymų prototipai. Krūvą ilgų vasarų praleidau prie Kuršmarių, gamtos prieglobstyje, už kurį gražesnio turbūt nėra visame pasauly.

Ir visas kraštas turi būti gražus, jeigu turi tokį gamtos unikumą, kurį aplankęs Žanas Polis Sartras pasakė: „Dabar suprantu, iš kur pas jus atsirado Čiurlionis!“

Taip, šitas kraštas gimti muzikai ir dailei!

Literatūrai taip pat.“

Viktoras Miliūnas

Iš knygos „Koncertas muziejuje“

Rašytojas Viktoras Miliūnas Nidoje įsikūrė 1961 m. Nusipirkęs dalį namo Nidoje, Kuverto g. 6 (prie namo yra rašytojo atminimą ženklinti memorialinė lenta), čia jis praleisdavo daug laiko – ne tik gyveno, bet ir intensyviai kūrė. Nidos kraštovaizdis, čia sutikti senieji nerijos gyventojai ir naujieji neringiškiečiai tapo neišsenkančia rašytojo kūrybos tema. Vyresnio amžiaus nidiškiai ir šiandien V. Miliūno knygoje atpažįsta save, artimuosius ir kaimynus.

Nidoje rašytojas kūrė lygiai dvidešimt penkerius metus – iki pat savo mirties 1986 m. 2006 m. minint rašytojo gimimo 90-metį, Neringos miesto viešoji biblioteka buvo pavadinta Viktoro Miliūno vardu. Rašytojo žmona Angelė ir sūnus Kęstutis bibliotekai padovanojo dalį jo archyvo: rankraščių, knygų, nuotraukų.

Iš rašytojo V. Miliūno archyvo šįkart pasirinkome apsakymą „Naktis prie Kuncos“, kurį „Dorėje“ spausdiname neatsitiktinai. Apsakymas mus nukelia į šiame almanache aptariamą laiką – kai Neringoje lieka saujelė vietinių gyventojų, o iš atvažiavusiųjų naujakurių formuojasi kita bendruomenė. Senųjų ir naujųjų gyventojų „susidūrimas“ vyriškai sprendžiant konfliktą – kūrinio „Naktis prie Kuncos“ ašis.

Naktis prie Kuncos

Seniai mes krovėmės į užančius akmenis. Pradedant ta diena, kai pirmieji žvejeliai, saldžiabalsių verbuotojų suvilioti rojumi, atplaukė į šitą ištuštėjusį žvejų kaimą ant marių kranto. Paskui plaukė kiti iš visų Lietuvos pašalių, tie, kuriems neužteko vien pamatyti, bet daugiau reikėjo, ir tie, kuriems svilo padai, kurie tarė, jog geriau kitoj vietoj iš naujo pradėti gyvenimą. Visus mus sutiko po karo likę vietiniai žvejai, šišioniškiai, kaip jie save vadino, ir šaukė didžiu balsu: ko jūs šišion plaukiate?.. Ko jums reik?.. Šišion ir mum vieniems duonos neužtenka!.. Melavo ne tik verbuotojai, kad mes čia rojų rasim, melavo ir vietiniai. Tą mes netrukome pajusti. Verbuotojai melavo todėl, kad žemėje rojaus niekur nebuvo, nėra ir nebus, o vietiniai – kad mes buvom jiems svetimi, nors kalbėjom ta pačia kalba, bet nėra kalba nepadėjo mums susibičiuliauti, likom vieni nuo kitų atokiai vien todėl, kad žmogiškasis savanaudiškumas gajus kaip piktžolė, niekuo nenustelbsi.

Per ilgą laiką akmenų prisikrovėme tiek, kad nešti buvo sunku, reikėjo atsikratyti jais, reikėjo pagaliau rasti tinkamą laiką, vietą ir progą sviesti pirmą akmenį.

Ta proga atsirado naktį prie Kuncos, pamaryje. Kuncos sodyba buvo toliau nuo kranto, tiesą sakant, jos iš viso nebuvo: ją supleškino karas, palikęs aukštus trobesių pamatus ir nepaprastai greit viską gožiančius serbentynus.

Kipšas jį žino, kas vakar sugundė mūsiškį, vadinas, atvykėlį žvejį Simoną Jonikį su dviem savo vyrais, Jonu Šlekiu ir motoristu Jonu Dabužiu, eiti taip toli nuo Rasytės, atsibelsti kone į pietinį marių galą ir parvežti tiek ungurių, kad ne tik mums, rojaus ieškotojams, bet ir šišioniškiams akys ant kaktų lipo iš nustebimo. Kur jūs užklupot šitiek žuvies, Jėzau Kristau, kaip gyvas taip daug nemačiau, sakė senasis Mikelis Engelynas, vienintelis žmogus iš vietinių su galva ir turbūt vienintelis be akmenų užantyje, kaip Simonas Jonikis, kuris klausiamas neslėpė: girdi, ten ir ten, ir tiksliai nusakė, kur ieškoti ungurių. Plaukiam kartu, dar pasiulė.

Bene pirmą kartą visos mūsų dorės subėgo į krūvą, ir kol metėm ūdas, nieko, sutilpom ne tokiam jau erdviame marių plote, nesusikibome: laiko neturėjome, metėme dešimtimis skilčių, kad tik rytoj rytą daugiau turėtume žuvies, ypač darbavosi šišioniškiai – jų garbės reikalas buvo išplėsti iš dugno daugiau, negu išplėšime mes, kurie nemokame kaip reik žvejoti, nes kas mes – upių ir ežerų žvejeliai?! Tai ne jie, kur visą gyvenimą mariose ir jūroj!

Taip dirbuojantis atėjo ir vakaras, nedaug dienos, baigiantis rugsėjui, jau taisėmės poilsui dorėse, bet tuo metu nuo jūros patraukė toks smarkus vėjas, šaltas ir drėgnas, kad nutarėm: ilgą naktį geriau praleisim ant kranto, užuovėjoj, susikursim laužą, numigsim, o paskui su pirma šviesa imsime ūdas ir žiūrėsime, kas švęs pergalei – mes ar jie.

Laužą sukūrėme bendrą, – taip išėjo, visi rinkome viską, kas degama, vertėm į krūvą, o paskui šišioniškis Artūras Pleikus, vyras aukštas, stambus, rudo gymio, mažų bei piktų akių ir daugiausia į užantį prisikrovęs akmenų, nustūmė į šalį Joną Šlekį, kuris taisėsi degti laužą, pats priklaupė, susirietė dvilinkas: vienu degtuku žybt ir uždegė. Liepsna nubėgo sausomis šakomis į apačią, paskui šoktelėjo į viršų, laužas sutraškėjo, supleškėjo, teko pasiduoti nuo jo į šalį, kad nesutirptum. Mes susimetėm vienoj pusėj, anie kitoj, patogesnėj, jų beveik nesiekė vėjas; tegu,

anie čia didesni šeiminkai kaip mes. Naktis buvo šalta, vėjuota, žvaigždėta. Labai gerai. Kad tik nelytų. Suvalgėme, kas ką turėjom įsidėję. Kai kurie vyrai turėjo net vaistų šilumai sukelti, gėrė tuos vaistus, ir Simonas Jonikis, kuriam vaistai kėlė ne tik šilumą, bet ir norą kalbėti, kažką paistė apie žmogaus kietagalviškumą ir, apėjęs laužą, atsigulė šišioniškių pusėje, kurie valgė daug ir sočiai, tarsi dėl to ir būtų gyvenę.

Tuo metu dar niekas nesitikėjo audros. O ji buvo jau čia pat. Jau anie baigė kimšt skrandžius, ir atėjo metas taisytis pogulio. Tada ir apsižiūrėjo Artūras Pleikus, kad Simonas Jonikis kuo patogiausiai guli ten, kur turėjo gulėti senis Pleikus, Artūro tėvas, taip pat didelis akmenų rinkėjas, taip pat rudas, bet liesas, turėjo kažį kokią ligą, slėpė kokią, matyt, negerą. Taigi sustojo Artūras Pleikus prieš tysantį Jonikį, mūsų grandininką, ir klausia ramiai: tai ką šišion veiki? Anas dar ramiau atsako: guliu ir bezdu, sočiai prisikimšęs ir atsigėręs. Artūras sako: gerai, kad guli. Jonikis atsako: ir aš manau, kad neblogai, gulk šalia, išsiteksim. Ir staiga Artūras Pleikus kad subliauna: liauk iš mano faterio vietos! Liauk, arba tau sprandą nuliaušiu! Į tai Simonas Jonikis taip atsako: šauk šišion tą savo faterį, drauge sutilpsim. Tada ir stvėrė Artūras Pleikus į savo sieksninį glėbį Simoną Jonikį, buvo benešas į marias ir bemetas į vandenį, tik turėjo sustoti vidur kelio, nes priešais jį tartum iš po žemių išdygo mūsų motoristas Jonas Dabužis – vyras degęs kare, bet nesudegęs, dešinė veido pusė nekaip ir šiandien atrodo, bet nieko, turi žmoną, dukterį ir sūnų, daug sveikatos ir dabar stovi prieš Artūrą Pleikų, brigadininko Prišmanto sėbrą, stogo jis mažesnio, bet pečių platybe anam nenusileidžia, nenusileidžia ir į užantį prisikrautų akmenų gausumu, apie tai jau galima spręsti iš to, kaip jis sako žodžius, košdamas pro dantis: aš labai gražiai tave prašau, pastatyk jį ant žemės taip, kad neužsigautų žmogus, antraip tau sprandą turėsiu nuliaužt. Tas „sprandą nuliaužt“ skamba taip pašaipiai, kad visi mes kaip vienas, ir atvykėliai, ir šišioniškiai, kurie sėdime ar pusiaugula tysome, galvodami apie miegučius, staiga pašokame, žinome, kad pagaliau išmušė valanda, kai prasidės didysis žaidimas. Artūras Pleikus tebestovi dar su Simonu Jonikiu (teisybę šnekant, nedaug to Jonikio ir tėra) ant rankų ir taip bjauriai išsiviepia, taip piestu pastato ežiu kirptus rudus plaukus ant gumbuotos kaktos, kad Jonas Šlekys apsidairo, ar nėra kur po ranka plytgalio ar kito kokio kieto ir patogaus daikto, kuriuo būtų galima užvožti tam nepribaigtam, kaip jiedu su Jonu Dabužiu vadina Artūrą Pleikų. Kiek galima stovėti išsišiepus su Jonikiu ant rankų?

– Gal negirdėjai, ką tau sakiau, – klausia Dabužis bemaž maloniu balsu, sakytum, jam įdomu, ar tas sutiks išdažyti su juo butelį bufete prie stalo.

– Girdėjau, – atsako Artūras Pleikus. – Dabar kliausyk, ką aš tau sakysiu. Kol neišmaišiau dantų, dink iš akių!

– Dink mano Artūrai iš akių, žmogau! – šaukia senasis Pleikus ir stoja šalia sūnaus.

– Vienam prieš du kažkaip netinka, – sako Jonas Šlekys ir stoja šalia Dabužio.

Taip ir sustojame vieni prieš kitus. Tuoj veidai pažaliuos iš pykčio, jau ir kumščiai sugniaužti, o galvoj: na rupūže, dabar tai duosiu!

– Tai paleisk mūsų grandininką, ir pradėdam. Ko čia ilgai laukt? – sako Jonas Dabužis.

– Taigi nėr ko šišion liaukt, – sako Artūras Pleikus ir numeta kaip pelų maišą Simoną Jonikį sau po kojų, peržengia jį ir sustoja akis į akį su dviem mūsiškiais, kol kas vienas, bet labai

trumpai. Jam į pagalbą atskuba vienaakis Ansas Beitas, žvejys nebejaunas, bet vienas iš labiausiai nesutariančių su mumis. Jis stveria Joną Šlekį už atlapų, tačiau gauna keliu į dvišakumą, vokiškai nusikeikia, vadinasi, neįspūdingai ir..

Tą akimirką, kai turi prasidėti visuotinis sąskaitų suvedimas, pasigirsta įsakmus Vincento Stasiūno balsas:

– Minučiukę palaukit!.. Jonikis tą vietą gali užleisti Artūro fateriui, kur jo neprapuola!.. Bet dabar tai jau nebesvarbu, dabar jau be muštynių neapsieisim... Vis dėlto viską reik daryt su galva, su tvarka, dėl to klausykit... Jei mes visi susikibsim, kas iš to išeis? Išeis tas, kad švintant daug ūdų liks mariose, nebus kas jas išima, nes tie, kur turi išimt, jei nebus iškeliaję pas Abraomą, tai vis tiek turės lopytis žaizdas, ne tik drabužį, gal Ansas Beitas antros, paskutinės, akies neteks, ar ne? Naktis prie Kuncos pamary tokiam dideliame reikalui netinkama, reik muštynes rengt arčiau namų, kur yra ambulatorija, gydytojas ir apylinkės įgaliotinis protokolam surašyt. Kaipgi be šitų patogumų?! Dar ne viskas, dar klausykit!.. Aš taip sakau – duonos mum čia visiem į valias, bet dantį griežia ir nori įkast, kad mes šičia atplaukėm, vien tie, kurie neseniai tikrą karą kariavo, gavo į kailį ir dabar nori atsigriebt. Vadinasi, ne visi šišioniškiai... O tarp mūsiškių irgi yra tokių, kur neseniai šautuvą laikė, ne ūdas gramzdino, jiems atrodo, kad pro taikklį jie mato regėtą po šalmu veidą, į kurį nepataikė. Ir galvoja: karas dar nebaigtas, aš nepataikiau, neatsiteisiau už du brolius, kuriuos palikau mūšio lauke. Taip mano Jonikio dorės motoristas Jonas Dabužis. Gal ne tik jis vienas, ką aš žinau!.. Taip, ko gera, mano ir Artūras Pleikus, nors jis nieko nepaliko mūšio lauke, išnešė sveiką kailį, atsiganė per šituos metus ir dabar nori pratęst karą, nori jį laimėt.

Mikelis Engelynas, didžiai taikus žmogus, sako:

– Tu gerai šneki, Vincai, siūlyk, ką turim daryt.

– Ūdos marių dugne, ambulatorijos gydytojo ir apylinkės įgaliotinio po ranka neturim... Tai siūlau – tegu jiedu užbaigia tą karą, bet koks darbas – ar geras, ar blogas, – jeigu nebaigtas yra nei šis, nei tas. Katras laimės, tas ir diktuos sąlygas.

– Gerai, – sako Jonas Dabužis, – aš sutinku.

Artūras Pleikus pasuko galvą į saviškius, tie tyli, standžiai sučiaupę lūpas, tik senis Pleikus, jo tėvas, smulkiai mindžiuoja, lyg vidurius sukty, ir sako:

– Gerai, aš taip pat sutinku.

Vincentas Stasiūnas liepia įmesti į laužą daugiau šakų – tegu pašoka liepsna, nes muštynės patamsy – juoko darbas; visiems paėjėt į šalį, kad ir kas būtų, nesikišt į muštynes ir kantriai laukt, kuo jos baigsis.

– Kai baigsis, tada ir pasišnekėsime, jei bus apie ką.

– Ar neužteks tau burnos aušint? – klausia kažkuris iš vietinių, stovėdamas tamsoje.

– Gerai, – atsako Stasiūnas, – pradėkit.

Pasidaro visiškai tyku kaip giliam šuliny. Tada sutraška laužas, išdegęs vidurys įdumba, plūpteli į viršų žiežirbų fontanas.

Tylą sudrumsčia mūsiškis žvejys Einas, Ignas Einas, reto gerumo žmogus.

– Gal apsieisim ir be muštynių? – klausia. – Šiaip ar taip, ir paskui reikės drauge gyvent ir dirbt, iš atminties neištrinsi, trukdys...

– Ne! – užriko Artūras. – Aš noriu su juo atsisteist!.

Jonas Dabužis tylėjo, lyg neturėtų ko sakyti.

Nušniokštė piktas ir šaltas jūrvėjo gūsis. Net čia, užuovėjoj, pajutom aštrius jo dantis.

– Tada muškites, kol vienas katras pasakys: pasiduodu, – pasiūlė Ignas Einas ir liepė seniui Pleikui pasitraukt, kad neklūtų, nes vyrai turi pradėt muštis, turbūt nusibodo vienam prieš kitą stovėt ir nieko neveikt.

Senis nesitraukė, ir sūnus, subaltakiavęs į jį, užriko: pasitrauk! Tada gręžė akis atgalios ir žaibiškai vožė kumščiu mirtinam priešui į veidą. Anas laukė netikėto išpuolio, kryptelėjo, kumštis nuslydo pro šalį, skaudžiai nutvilkydamas ausį, ir jiedu išsiskyrė, tiesiog atsoko nuo kits kito, lyg tarp jų ugnis būtų plykstelėjusi. Artūras Pleikus pasišaipė:

– Bet gal tu persižegnot nori, aš paliauksiu.

– Greit pasakysiu, ko aš noriu, – ne mažiau pašaipiai atsakė Jonas Dabužis, dabar akylas kaip vanagas, kad negautų antro netikėto smūgio. Plačiai išsižergę, palinkę į priekį, atkišę rankas, jie žergliojo prieš kits kitą, taikydami pulti, laukdami tinkamos akimirkos. Katras katrą patogiau nutvers?! Senis Pleikus nepakėlė tylos ir šito keisto žergliojimo, jis buvo ūmus senis, tad išrėkė trūkčiojamu balsu.

– Ko liauki, duok tu jam, Artūr, duok, kad krauju spaudytų!

Tarsi tėvo paklausęs, sūnus krioktelėjo ir puolė, atkišęs galvą, net kibirkštys pasipylė. Visai šviesu pasidarė, kaip juokėmės paskui visi žvejai. Abidvi galvos buvo kietos ir atlaikė smūgį, neskilo kaip moliūgai, dėl to kiek aptemo ir pasidarė neatsargios. Jiedu griebė kits kitą į glėbį. Artūras Pleikus nutvėrė patogiau, iš viršaus, ir jo senis ėmė skubinti:

– Liaužk tu jį, liaužk!

Tas ir laužė, kiek jėgų turėdamas, gulė visu svoriu, ir Jonui Dabužiui pasidarė rieta. Visi tą matėm, bet padėt negalėjom. Kai atrodė, kad viskas jau baigta, tuojau Artūras Pleikus paglemš po savimi mūsiškį žvejelį, atsitiko, ko niekas nelaukėme. Mūsiškis, iš kažki kur naujų jėgų sėmęs, kad stojo, kad griebė šišioniškį per pakinklius, vertė sau per galvą, tas žnektelėjo į vandens suplūktą pakrantės smėlį, bet buvo toks greitas ir vikrus, kad jo neužgriuvo visu kūnu Dabužis, tik pats pateko į spąstus – užpuolė ant sulenktų Pleikaus kojų ir gavo tokį spyrį į krūtinę, jog nulėkė aukštiekninkas iki pat laužo.

Mūsiškiai bemaž balsu atsidūsėjo, o šišioniškiai suvizgėjo iš džiaugsmo.

– Duok jam, duok! – vėl šaukė senis Pleikus ir pats veržėsi sūnui į pagalbą. Jį laikė Albertas Kalvis, šišioniškis, bet žmogus su galva, nors paskui ir jį jam nepadėjo – išsidangino žmogus su visais, bet laimės ten nesurado, rašė likusiems didžiai gailaudamas, kad paliko tėviškę.

Dabužiui reikėjo kelių akimirų atgauti kvapą, bet jų neturėjo, nes ties juo jau stūksojo įtūžio iškreiptu veidu, rudais plaukais apdriskusiomis akimis Artūras Pleikus. Jis nepuolė iškart, klausė trūkinėjančiu balsu: ar pasiduodi. Dabužis vienąkart įkvėpė giliai oro, antrą ir apsidžiaugė: dabar gerai, dabar laimėt dar kelias akimirkas, ir tada pažiūrėsim, kas paskutinis džiūgaus. Stoją pamažu, tarytum tik stovėdamas galėtų pasakyti – pasiduodu. Kai atsistojo, tarė: ne!

Artūras Pleikus puolė taip staigiai, stvėrė į glėbį ir apvertė, kad tik per plauką pats neat-sidūrė lauže. Visi aiktelėjom – atrodė, kad Artūro plaukai užsidegė. Gal... Jis brūkstelėjo kairėn

delnu sau per kaktą, ir Jonas Dabužis tuo pasinaudojo, lyg paleista spyruoklė spriegė iš po savo priešininko, ištrūko ir vėl stovėjo, plačiai išsižergęs, atkišęs rankas, palinkęs į priekį. Jam tiko kovoti stačiomis (imtynės galėjo reikšti pralaimėjimą, nes priešas buvo kur kas už jį sunkesnis).

Dabar ir vienas, ir antras buvo baisiai atidūs, kad nepakliūtų į kokią klastą. Žergliojo puslankiu gana ilgai, nesiryžo pulti beatodairiškai, kaip iki šiol darė.

– Jie strakalios šitaip iki ryto, – pasakė Leonas Dumčius, – einam miegot.

– Užsičiaupk, – paliepė Ignas Einas.

– Gerai, – pasakė Leonas Dumčius ir nuėjo į tamsą. – Pažadinkit mane, kai jiedu pagaliau susiims kaip reikiant.

Tik negavo Dumčius atsigulti. Viskas vėl įvyko žaibiškai. Artūras Pleikus, tarsi jo žodžių įžeistas, žingtelėjo atgal, pasuko galvą į tylintį tėvą. Tai buvo manevras nukreipti priešininko dėmesiu. Paskui ūmai šoko į priekį ir užlėkė tiesiai ant atkištos Jono Dabužio galvos, smūgis į paširdžius buvo toks smarkus, kad Pleikui užgniauzė kvapą – jis susiritė, o tuo metu Dabužis, sunėręs pirštus, trenkė jam per sprandą kaip kirvapente. Artūras išsitiesė paslikas, veidą įbedė į smėlį.

Vėl stojo tylą, vėl nubėgo šalto ir pikto jūrvėjo gūsis.

Jonas Dabužis pasakė:

– Užpilkit ant jo vandens.

– Kam?

– Kad atsigautų ir pasakytų: pasiduodu.

Niekas net nesukrutėjo. Tada jis pats nuėjo ir kepure pasėmė iš marių vandens. Sugrįžo prie tebegulinčio, atvertė jį ir šliūkstelėjo tiesiai į veidą.

Ne tuoj anas atsimerkė. Bet kai atsimerkė, Jonas Dabužis paklausė:

– Ar pasiduodi?

Ne tuoj Artūras Pleikus atsakė, bet atsakė: ne.

– Tai stok, ir mušamės toliau!

Bergždžiai Pleikus stengėsi atsistoti: susiritęs tik pašlitiniavo, pašlitiniavo ir vėl sudribo, kur gulėjęs, galvą ant krūtinės nukoręs.

Priėjo tėvas Pleikus, dabar neįprastai tykus. Priklaupė šalia ir paklausė vos girdimu balsu:

– Ar tau liabai bliogai, Artūr?

Vincentas Stasiūnas kostelėjęs tarė:

– Taip ir užrašysim: Artūras Pleikus antrą kartą gavo, ką pelnė. Tai viskas.

Bet Jonas Dabužis nenusileido:

– Ne, ne viskas. Jis tur pasakyt: pasiduodu. Tokios sąlygos. Arba tegu stoja ir mušasi toliau!

– Ar tu nematai, žmogau, kad mano sūnus?.. – senis Pleikus nerado žodžių.

– Matau, – atsakė Jonas Dabužis, – bet taip buvo sutarta.

Vincentas Stasiūnas rado saliamonišką sprendimą. Jis pasakė bemaž linksmai:

– Pėteri Pleikau, tavo sūnus pralaimėjo, tu už jį ir pasiduok, kol jis vis dar kvapo neatgauna. Gal kas geriau ką sugalvojot?

Niekas geriau nesugalvojo, ir visi tylėjo.

Vincentas Stasiūnas skubino: na!..

Pėteris Pleikus sukrutino lūpas.

– Ar pasidavei? – paklausė Stasiūnas.

Tas linktelėjo galvą.

Tai buvo 1952 metų rugsėjo dvidešimt pirmą, naktį, pamaryje prie Kuncos, užuovėjoje nuo šalto ir pikto jūrvėjo, kur degė laužas ir susibūrė kone visi mūsų žvejų artelės vyrai, šišioniškiai, kaip jie save vadino, ir mes, atvykėliai, verbuotojų įkalbėti, kad tik čia rasim rojų.

Dar po dvejų metų ne vienas šišioniškis pakėlė bures dangintis iš tėviškės, kur jie gimė, augo, gyveno... Vieni pirmųjų Pleikai, Prišmantai ir Beitai, tėvai, vaikai ir jų atžalos.

Atsisveikindamas Simonas Jonikis pasakė:

– Nuo kvailumo joks žmogus nėra apdraustas, ar ne?

– Taip, – atsakė senis Pleikus, – dėl to tu turi sėdėt šišion.

O Artūras Pleikus pasakė senam savo priešui Jonui Dabužiui, dabar jau mūsų artelės brigadininkui:

– Jei mes dar sykį susitiksim...

Jį pertarė:

– Trečiąkart gausi, dievas duos, paskutinį.

Diena buvo graži, šilta, saulėta. Tai ne ana naktis, kai pūtė piktas ir šaltas vėjas nuo jūros, naktis, kurios iki šiol mes neužmirštam.

Tekstas iš: Viktoras Miliūnas „Piknikas Grabšto rage“, Vaga, 1985 m.

Džiugu, kad po kelerių metų skaitytojams galime pristatyti pluoštą kūrybos ir kelis naujus autorius, dėl įvairių priežasčių nepatekusius į pirmąją „Dorę“. Vieni nesuskubo pateikti savo kūrybos, kiti dėl kuklumo nutylėjo patį kūrybos faktą. Na, bet kūrybos nenuslėpsi, ir dar labiau džiugina, kad tarp naujų neringiškių vardų aptinkame net dvi lituanistes – Nidos vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoją Gintarę Benkauskaitę, kurios eklektiška kūryba tik patvirtina autorę esant ieškojimų kely ir išbandančią įvairius žanrus, ir Eriką Giedraitytę, lituanistiką studijavusią ir ją baigusią, bet kol kas savo likimo ieškančią kitose veiklos srityse. Erikos literatūriniai ieškojimai – tai subtilus, savitas, jautrus poetinis kalbėjimas, tik patvirtinantis autorės gebėjimą ir talentą literatūriškai priimti bei suvokti aplinką. Todėl ir norisi pabrėžti tą „kol kas... kitose veiklos srityse“ ir sušukti: „Literatūra laukia tavęs, Erika!“ Visai kitoks žvilgsnis į pasaulį Nidos vidurinės mokyklos fizikos ir matematikos mokytojo Igorio Miliūno, kiek žinau, eiliuojančio dar nuo studentavimo laikų. Jo eilėraščiai nestokoja ir matematiko tikslumo, ir fiziko išskirtinio žvilgsnio į gamtą, į jos detales, sakytume, net autoironiško perteikimo. Na, o labiausiai džiaugiamės, kad išdrįso savo kelis eilėraščius „Dorės“ skaitytojams pateikti dar moksleivė – Nidos vidurinės mokyklos dvyliktokė Diana Ligeikytė. Jos nedrąsus eilavimas išsiskiria ironišku, netikėtu žvilgsniu, mokėjimu į daiktus, situacijas pažvelgti kitaip, kitu kampu. Belieka pridurti, kad neringiškių kūrėjų gretas papildę keturi nauji vardai bus deramai priimti į pirmoje „Dorėje“ pristatytą dvylikos literatū būrį. Rodos, tiek nedaug Neringos gyventojų, o tiek daug kūrėjų.

Kęstutis Subačius

GINTARĖ BENKAUSKAITĖ

Ką man reiškia būti gimusiai ar gyventi Neringoje, ar tai daro įtaką mano kūrybai?

Nors Neringa nėra mano gimtasis kraštas, vos tik čia atvykusi pajutau, kad čia yra tikrieji mano namai ir niekur kitur nerasiu tokios ramybės oazės, tokios sielai mielos vietos. Galbūt paradoksalu, bet paauglystėje svajodavau ištrūkti iš čia – pakeliauti, pamatyti pasaulį ir atrasti save. Jaučiausi užstrigusi ir norėjau pabėgti kuo toliau: vis svarstydavau, kas ten – už šio pusiasalio vartų. Tai ir buvo ryškiausios mano kūrybos bei eilėraščių temos: savęs atradimo, ištrūkimo, maišto, gyvenimo prasmės ir tikrojo savo likimo atradimo klausimai. Mokykloje buvau vienišė – mieliau skaitydavau knygas, nei leisdavau laiką su draugais. Mėgdavau būti gamtoje, o ilgi pasivaikščiojimai ir apmąstymai taip pat darė įtaką mano suvokimui bei norui tas mintis užfiksuoti raštu, kad vėliau, po daugelio metų, galėčiau paskaityti, kaip keitėsi mano mąstymas. Tai buvo kūryba sau, savotiškas minčių dienoraštis. Vėliau, išvykus studijuoti lietuvių filologijos, į savo kūrybą pradėjau žvelgti kritiškai, todėl ilgai nebekūriau. Neringa mane susigrąžino vos tik baigiau lietuvių filologijos studijas Vilniaus pedagoginiame universitete. Atlikusi praktiką Nidos vidurinėje mokykloje čia pasilikau toliau dirbti.

Kodėl rašau, ką tu noriu pasakyti sau ir kitiems?

Rašymas man – kaip meditacija, savotiškas apivalymas. Dažniausiai rašau, kai viduje susikaupę per daug minčių, per daug emocijų, kurių tuo metu dažniausiai nesugebu pasakyti paprastais žodžiais – iš manęs tai išeina lyg daina, lyg rimuotas verksmas, kai labai skauda, kai labai gražu, kai esu tokia laiminga, jog tai laimei nusakyti neužtektų tik kasdienio pasakymo, banalios frazės. Rašau, nes negalėčiau nerašyti, kuriu, nes tik taip jaučiuosi gyva ir egzistuojanti.

Mano kūryba – tai išpažintis sau. Čia tiktų pastebėjimas, jog kiekvienas tą pačią informaciją supranta savaip, pagal savo vidines vertybes ir vyraujančias emocijas. kažkas yra pavadinęs mano eilėraščius pesimistiškais, liūdnais, ir tikrai to nepaneigiau – nusišypsėjus pasakiau, kad tikriausiai tokia emocija dabar gyvena mano eiles perskaitęs žmogus. Kaip žiūri, taip ir matai, bet kitų interpretacijos mano pirminės emocijos nekeičia. Džiaugsiuosi, jei kažkam mano mintys pasirodys prasmingos, juk beprasmybės ir taip šiame pasaulyje pernelyg daug.

• • •

Pasigendu stebuklo.
Akyse žvilgsniu lediniu.
Ir mano norai –
kaip varveklis,
atšilus orui –
tirpsta.
Delnuose
ledo skulptūros
virsta į
šiltas ar šaltas
figūras.
Todėl
ugnį uždegti skubu,
kad užėję vidun
nepavirstų šerkšnu.
Bet
šviesa nepadės,
kai nėra jausmo kibirkšties.

Sau

Žiogai sugriežia lopšinę nakčiai. Rytą budina saulė, nušviesdama rūke nuskendusius laukus. Išnyksta tamsos ir aušra pasiglemžia žvaigždėtą dangų.

Tavo akių šviesoje pražysta spindulių žiedai. Pabudusi su saule bėgi žadinti gamtos. Basomis per pievą. Braidai per ryto rasą. Geri rytinę saulę. Meldiesi dangaus dievams. Garbini žemę. Nusilenki dangui. Šventiniesi rasos vandenimis. Gurkšteli tyro oro gurkšnį. Nori pragysti su pirmais paukščiais, praskleisti po nakties susiskleidusius gėlių žiedus, pažadinti pievas, prašviesinti dangų, prikelti pasaulį naujai dienai.

Prisipildai ryto gaivos, sutalpinai savyje saulėtą dangų ir atvira širdimi keliauji pievų takais. Per vaikystę, per buvusias vasaras, per praėjusius metus, per vaikystės pasakas. Per dienas ir naktis, kuriose susilieja viskas, kas buvai ir esi. Viename take, viename laike, vienoje pievoje telpa visas pasaulis, kai būni joje tokią stebuklingą akimirką, kurioje išnyksta laikas ir riba tarp to, kas buvo, yra, bus.

Viduje, lyg saulės zuikučiai, žaidžia laike paklydę tavieji metai. Jie pasakoja tau istorijas apie praeitus takus, pramintas pievas, stebėtus debesis, iškrėstas išdaigas. Ir niekad neleidžia užmiršti vaikystės pasakos. Kiekvieną kartą seka ją tau prieš miegą, kad nepamirštum buvusios savęs. Tos mažos, viskuo besidžiaugiančios, mergaitės. Vėjavaikiškos, nerūpestingos, susitaršiu-

siais plaukais, basomis lakstančios po pievą ir dažnai genančios debesis, bandančios sugauti vėją laukuose. Tos. Laimingos. Tikrosios savęs.

Jauti pilnatvę, kuri užpildo tavo sielos tuštumas.

Laukimas

Kvepianti kvepianti žemė
Sukas ir sukas ratu.
Mylintys mylintys žmonės
Po du ir po du.

Žydinti žydinti pieva,
Liūdintis liūdintis veidas.
Tyliai mergaitė laukia,
Kol jai priskins gėlių.

Žalios žalios svajonės,
Mylinčios mylinčios akys.
Jausmų prisodrinta siela
Vaikšto pavasario sodais.

Mylinčios mylinčios akys,
Liūdintis liūdintis veidas.

Tyliai mergaitė laukė,
Kol ateis –
Gal ateis?..

Dėlionės

Ir įsakei sau nebijoti nieko.

Tavo siela lyg veidrodis atspindėjo realybę, o tuos vaizdus tu paversdavai butaforija. Kartais ją sudaužydavai ir žiūrėdama į atskiras daleles kvatodavai iš keisto vaizdo. Keistai tau atrodydavo daiktai netekę savo visumos, išsinėrę iš savo formos, negalintys atlikti savo funkcijos.

Dalis turėdavo visumos dalelę, bet jau buvo netekę savo giluminės esaties, negrįžtamai atsiskyrę nuo pirminio prado. Žmonės dažnai kaip šukės. Ir tu pažadėjai tik taip į juos žiūrėti. Kad suprastum jų elgesį. Tarsi sudaužyto veidrodžio lipinį, susidedantį iš atskirų, prieštaringų detalių. Dėlionės, kurios žėri ir tviska, rodydamos visas atspindžių puses. Virstančios į spalvotą pasaulio paveikslą.

Ir įsakei nebijoti atspindžių.

Savyje, kituose. Vis dėlioji ir dėlioji tas šukes, kurias kažkas sudaužo, tapydama savo pasaulio suvokimo portretą. Ir jis spalvotas. Stebi upės tekėjimą ir gali jame matyti saulėlydį. Žvelgdama į žvaigždėtą dangų, prisimeni ilgesingas vasaros naktis. Mąstai apie visatą, kitus pasaulius ir kažko keistai ilgiesi. Tos duženos šlifuojasi, jų spalvos derinasi ir pajauti harmoniją.

Tu nebijai gyventi.

Šypsaisi į veidus tiems, kurie pikti tave žvilgsniu palydi.

Tu nebijai suaugti. Nors vaikas tavyje tam priešinasi.

Paglostai jį kaskart prieš miegą ir paseki pasaką kaskart prieš eidama miegoti. Kai būna liūdna ar baisu ir jis pravirksta, tu jį ramini ir apkabini taip, kaip moka tik motinos. Dažnai su juo žaidi, kad pati nepamirštum žaidimo taisyklių. Vaikas tavyje kaskart primena, jog gyvenimas irgi tam tikra žaidimo forma. Dažnai supiesi, kad pajustum vėją plaukuose ir nerūpestingą lingavimą be dėsnių. Dažnai, kaip ir vaikas tavyje, bijai permainų, išbandymų, pirmų kartų. Tada susikabinatė rankomis ir žengiate kartu, kad būtų drąsiau. Atradimai jus džiugina, todėl entuziastingai einate jų link.

Visgi dažnai bijai. Tamsos. Netikėjimo. Melo.

Tada slepiesi po antklode ir drebi, laukdama ateinant dienos šviesos.

Galiausiai užmiegi nejausdama, kaip jau prašvito. Pabundi naujai dienai, pilna pasiryžimo dėlėti dar vieną dėlionę, šlifuoti šukes ir augti augti augti. Mokyti savo vaikiškąją pusę suaugti, išlipti iš smėlio dėžės ir palikus senas lėles, saulėtą pievą, vėjuotas sūpynes, tamsos baimę, eiti į judančią miesto gatvę. Eiti daužyti naujų veidrodžių ir iš naujo lipdyti savyje kitokį pasaulio suvokimą. Tą tikrąjį, realų, kuriame nėra pasakų prieš miegą, o baimė – didžiausia silpnybė, kurią turi palikti su tuo vaiku, po antklode.

Dėlioji save, ieškodama kuo spalvingesnių duženų. Stengiesi atspindėti tik šviesius tonus, bet, deja, negali pakeisti žiūriniųjų į tave atspalvių. Negali atspindėti šviesaus, kai į tave žiūri tamsūs. Tokie dėsniai. Jų pakeisti dar neturi galių. Bet bandai. Dėlioji.

Pasistenk neišsigąsti savo atvaizdo veidrodyje.

Ten gali pamatyti padriką mozaiką.

Ne visada tokią, kokios tikėjaisi.

Svarbiausia – nebijok.

Dėlioti.

Vaikas tavyje žino kaip.

Tarp gyvenimo ir mirties

Išdidžiai pakelta galva atrodė kaip sfinksas. Akys lyg du safyrai spindėjo šviesoje. Griežti veido kontūrai ir sučiauptos lūpos priminė moterį, kuri jau daug matė ir buvo girdėjusi. Ėjo tiesi, tvirtai dėliodama kojas, stengėsi atrodyti stabili. Nenorėjo būti pastebėta. „Įsilieti į minią“, – kartojo jos mintys.

Eiti, eiti, eiti.

Nesigręžioti. Negalvoti. Neklausyti. Nematyti. Pasinerti į tylą. Atrasti kertelę erdvės, kurioje išnyktų ribos tarp laiko.

Ji troško nebūti savimi. Pamiršti savo vardą, norus, tikslus. Išėiti ir pasiklysti. Neprisiminti savo namų, gyvenimo įvykių, šeimos, draugų. Išnykti beribėje erdvėje, kurioje egzistuoja niekas. Ramybė, tuštuma, kurtinanti tylą. Kur nebūtų jos ir tos istorijos, kurią sukūrė ar galėtų kurti. Tuštuma. Be skausmo. Be meilės. Be vilčių ir nusivylimų. Jausmų. Ašarų. Juoko. Atradimų. Praradimų. Manęs. Tavęs. Jūsų. Erdvė be ribų ir be kontūrų. Neapibrėžta, kaip ir visas jos gyvenimas.

Ir šitaip eidama nebesijautė esanti savimi. Ji buvo tose akimirkose, tose gatvėse, miestuose, žmonių veiduose, danguje, iš kurio prapliupo lietus, girdėtose dainose, pasakytuose žodžiuose... Visame tame, ką ji vadino gyvenimu. Gyvenimas buvo ji. Ji buvo gyvenime. Ir šitaip eidama ji galvojo apie nebūtį. Nebuvimą savimi, šioje gatvėje, mieste, žmonių akyse, jų šypsenose, danguje ir lietaus lašuose, ir dainose, ir net žodžiuose. Norėjo eiti eiti eiti. Palikusi save praeity visą tokią, kokią pažinojo.

Norėjo kurti naują istoriją. Susigalvoti keistą vardą, keliauti po nežinomas žemes, o praeiviams pasakoti nežinomas istorijas, kurti neįprastas eiles, dainuoti negirdėtas dainas, išmokti svetimas kalbas ir būti vis kita, kitokia. Kad tik pamirštų kvailą nuo vaikystės įkaltą žmonių įprotį nuolat būti savimi, nuolat kalbėti apie save, mąstyti apie save, gyventi tik dėl savęs, ir gyventi mažame pasaulyje, kurio centras esu aš aš aš. Ji norėjo išėiti iš to pasaulio, kuriame buvo sukurtas jos aš. Atsisveikinti su tokia savimi, kurią kūrė žmonės taip pat galvojantys tik apie centrinius savojo aš kontūrus. Norėjo susiliesti su ta visuma pasaulių. Būti niekuo, bet kartu patirti tą neapsakomą visumą.

Ji suprato, kad tie žmonės yra ir ji. Jie yra ir aš. Mes esame vienis. Lyg daug daug mažų dalelių, sudarančių vieną atomą. Nulūžo bato kulnas. Eiti eiti eiti. Dabar ji nusiavė batus ir basa ėjo toliau. Šįkart neišvengė dėmesio. Praeiviai akimirką nusistebėjo, bet tik sekundę. Tokie dalykai nestebina. Basa moteris lietuje, galvojanti apie gyvenimo prasmę. Jei ji būtų nusižudžiusi čia pat, būtų sulaukusi didesnio dėmesio. Bet dėmesio ji netroško. Ji tenorėjo išnykti.

„Ali“ kūnas buvo rastas po dviejų dienų miške. Smurto ir prievartos žymių nerasta. Išvada – savižudybė.

Gal daugiau

Ir ne sniego tiek daug, –
Ir ne sniego.
Galgi meilės daugiau, –
Gal daugiau.

Sušalusios širdys užmiega,
Pasiilgę jausmo svaigaus...

Ir ne meilės tiek daug, –
Ir ne meilės.
Gal vis sniego daugiau, –
Gal daugiau.

Svajingos snaigės vis krenta
Pavirtę pranašu dangaus...

Ir ne meilės, –
Ir ne sniego, –

Tik daugiau, –
Gal daugiau.

Dabar ir čia

Pažvelgusi į akis, tikiesi pamatyti dalelę mano sielos. Jos ten nerasi. Ji paslėpta už tūkstančio šešėlių, apsaugota nuo žvilgsnių tų, kurie dienos šviesoje tik nakties tamsą mato. Nežvelk į akis, tikėdamasis suprasti, kas aš. Įspėti mintis, suprasti kuo gyvenu. Ir netiesa, kad akys mus išduoda. Nes jos gali meluoti labiau nei žodžiai. Ašaros gali būti ir džiaugsmo išraiška. Ir suvaidintas juokas gali liūdniau skambėti už raudą.

Ir visa tai – ne aš. Ne mano kūnas, ne veidas ir net ne akys. Ne, ne aš esu ta, kuri būnu tarp žmonių. Mane išgalvoja kiekvienas ir vėl sunaikina. Keičia veidus, kalbą, mintis, situacijas. Vienų vaidinime esu bloga. Pagal kitų scenarijus įgaunu ir teigiamų bruožų. Nesvarbu, kaip mane pateikia, kitų lūpose tampa dar kitokia. Priklausomai nuo to, kieno galva mane permąsto, kaip suvokėjas interpretuoja mano elgesį. Pateisina ar pasmerkia. Supranta ar ignoroja.

Dabar ir čia.

Ramiai nutilusi, žvelgiu į savo sielos kerteles. Ten, kur saulė nešildė, apšalę speigu. Smailiais

varvekliais apkibę jausmai, pradėję tirpti nuo šio žvilgsnio. Vidun. Tai, kas buvo užšalę, – ištirpo. Ir šie ištirpę ledokšniai tirpdami paplūdo visą esatį, apsėmė kraujagysles ir prasiveržė ašarų upeliais. Lyg fontanai, ištryško slopinti jausmai. Tai, kas buvo paslėpta, dabar atsirado. Visa, kas buvo įvykę, pamiršta ir, atrodytų, apsnigta laiko dulkėmis, dabar tapo skaidru, matoma, nuvalyta.

Nuplovus visas jausenas, slopintus skausmus, neigiamas mintis, jautiesi lyg netekęs kažko labai artimo, bet ir nusikratęs didelės naštos. Taip lengva, jog atrodo, kad dar milimetras, ir pakils. Aukščiau to, kas esi. Atsiribojusi nuo savęs, kaip objekto. Suvokusi save tik kaip kažko didesnio dalelę. Nepriimant asmeniškai visko, kas vyksta gyvenime, ką mano kiti, kokia turėtum būti, ką turėtum padaryti. Tiesiog būnanti, esanti čia ir dabar. Šioje prabėgančioje akimirkoje, kuri tokia nepakartojamai nuostabi, kad net neįamžinama jokiais priemonėmis.

Dar labiau žavi šios akimirkos laikinumas, nesugrįžtamumas. Kad ir kaip kartočiau, niekaip nebepakartosiu šio laiko, veiksmų, aplinkybių ir savęs šioje išsėtusio laiko erdvėje. Net ir dabar, dėliodama žodžius, suvokiu, jog šis rašymas tai tik dar vienas būdas kovoti su laiku, noras įsiamžinti besitęsiančio laiko linijoje. Tai – vaiko noras padėti tašką vidury sakinio. Tai noras perskaityti savo parašytus žodžius, kad įsitikintum, jog tikrai egzistuoja ir gebi mintis paversti kažkuo apčiuopiamu. Tai panašu į fotografijas, kuriomis sieki įamžinti akimirką, kad galėtum kaskart pasižiūrėjęs atkartoti. Lyg tos pačios muzikos klausymas. Pažįstamos iki pat gelmių, primenančios konkretų žmogų ar įvykį. Lyg to paties veiksmo ar ritualo atlikimas.

Aš čia ir dabar, ir aš ne šiaip egzistuoju, aš tai darau aktyviai ir pastebimai. Z. Froidas tokią saviraiškos formą netiesiogiai įvardija kaip mirties neigimą ir norą įtvirtinti savo egzistenciją – tarsi pasąmoningai įrodant aukštesnėms jėgoms, jog jo gyvenimas turi paskirtį, kryptį ir yra aktyvus. Šis gyvybingumas priešinamas sąstingui, sustabarėjimui, kitaip sakant, gyvenimas priešinamas mirčiai. Visa, kas žinoma, priešinama nežinomybei, tai, kas viduj, – išorei...

Visa tai – tik pastangos laikinumui suteikti prasmę. Bent trumpam apgauti save, jog gali valdyti laiką, atkartodamas seniau išgyventas emocijas, matytas vietas, sutiktus žmones. Tai noras apgauti laiką. Tai noras suprasti save ir pasaulį. Tai noras įsiamžinti ir pajusti gyvenimo prasmę. Tai begalinis noras neišnykti be pėdsako. Eiti ir palikti pėdas, žinant, kad joms lemta būti nuplautoms.

Ir šią akimirką kartoju:

Ir visa tai ne aš. Ne mano kūnas, ne veidas ir net ne akys. Ne, ne aš esu ta, kuri būnu tarp žmonių. Mane išgalvoja kiekvienas ir vėl sunaikina. Keičia veidus, kalbą, mintis, situacijas. Ir tai neturi įtakos tam, kas esu iš tiesų. Vienatvės akimirką aš tikriausia.

Ir kodėl mes taip dažnai vengiam vienatvės? Tada atsiskleidžia didžiausia prasmė, savęs suvokimas...

Tyčia – netyčia

Ta, kuri nebuvau ir nebūsiu nutįsusio laiko ertmėj. Savimi kada nors gal paspringsiu, prisigėrus malonumo svaigaus. Vaidrodžiai duš, kur beieitum, nes nebus atspindžių be šukių. Tau į veidą

likimas kvėpuos, o tu jausi tik rasojančią stiklą iš lauko. Praeiviai nebyliai spoksos, iššiepę dantutas burnas. Prie durų elgeta ranką paduos, prašydamas imti. Ne duoti. Gavimo nelauk... Į veidą snaigės barbėns, baltu šaltumu prisidengę. Į duris nieks jau nebels, nes tavo namas – be durų.

Išėjęs iš proto nešiesi bevalį save. Eini, kur įleis, kur pakvies. Be ribų palaidų.

Tavo gyvenimas be durų. O raktus irgi tyčia vis pameti. Stebi save ir kitus. Ir kvatoji kvatoji. Be saiko. Iššiepęs vidų pajaco mina. Juokiesi ir verki. Šaipais iš gyvenimo. Savo atspindžio šukėj. Veidrodžio, kurį sudaužei. Netyčia. O tyčia ar būna?...

• • •

Nesigailėk.

--

--

Išėję nebegrižta.

Nebegrižta išėję.

Išėję

Nebegrižta.

--

--

kartoju

Nukritę į žemę

Į dangų nebekyla.

Nebekyla

Į dangų.

--

--

kartoju

Kontrastų migloje

Keista jungtis tarp minčių ir veiksmo, realybės ir iliuzijos, gyvenimo ir mirties, laikinumo ir amžinybės, prasmės ir beprasmybės, būties ir nebūties, sąstingio ir virsmo, žmogaus ir Dievo. Kontrastų šokis chaotiškoje visatos harmonijoje...

Nebeatpažįstu savo veido. Nei to, kurį regiu, nei to, kurį jaučiu viduj prabylant. Jis slepiasi susigūžęs tolimiausioj erdvėj, nutolęs nuo triukšmo ir išsigandęs tos, kuri jį valdo. Skaudžiai jaučiu, kaip mano siela tolsta, atsižadėdama dabartinio mano šešėlio žemiškos saulės migloje... Ji bėga, apverkdama tas vėjavaikiškas tikrumo ir laisvės akimirkas, kuomet jos vaikiškos pėdutės lakstė tyru rasos kilimu, pasitikdamos ryto vėsą ir tokią nepaprastai šviesią aušrą tekančio ryto sutemoje. Tyrumas, kai jautiesi laimingas nuo vienintelio saulės spindulio, pažadinusio tavo akis praregėjimui. Pilnatvė suvokti, jog nakties žvaigždės – tai dangaus akys, stebinčios tavo neįprastas pastangas sužibti joms žemėje. Troškimas prasiskinti kelią per brūzgynus ir perbristi upelį nesušlapus. Smalsumas įsitikinti, ar drugeliui reikia sparnų skrydžiui, žiogui – kojų, kad šokuotų, paukščiui – laisvės, kad čilbėtų, šikšnosparniui – nakties, kad atsibustų, žuvims – vandens, kad kvėpuotų... Stebėjimai diktuoja tau prasmes, o sąmonė šifruoja siunčiamas reikšmes. Ir taip siela apraizgoma realybės voratinkliu, kuriame rezga tinklą istorinis žmogiškosios patirties voras... Jis su daug mažų pūkuotų kojų, kutenančių sąmonę malonumų nuodais. Mūsų juokas – lyg įsipainiojusios į jo tinklą musės zvimbimas: bejėgiškai besiblaškančios, bet negalinčios ir nežinančios kaip ištrūkti.

•••

Ne, taip, nežinau

Noriu   Taip   myliu   tiesa   tikiu   pykstu   nusprendžiu   kartu
lieku   draugai

Nenoriu ne   nekenčiu   melas   netikiu   nepykstu   nenusprendžiu   atskirai
nelieku   priešai

Reikia   nežinau   patinka   apgaulė   atleidžiu   abejoju   nežinau

ERIKA GIEDRAITYTĖ

Ką man reiškia būti gimusiai ar gyventi Neringoje, ar tai daro įtaką mano kūrybai?

Kuo toliau, tuo stipriau tikiu, kad gimti Neringoje yra dovana. Jaučiuosi tikras šio krašto vaikas: mano seneliai čia gyveno ir labai didžiavosi Nida, mama čia gimė, o po to ir aš... Taigi mano šaknys Nidos smėlyje. Man iki šiol atrodo, kad Nidoje viskas yra nepaprasta, viskas kitaip: aukščiau, daugiau, svaigiau, o taip pat ir lėčiau, tyliau, ramiau.

Kodėl rašau, ką tu noriu pasakyti sau ir kitiems?

Nedrįsčiau savęs vadinti kūrėja. Rašau itin retai – esu labai priekabi žodžiui ir labai reikli sau. Patinka posakis: jei gali nerašyti – nerašyk. Man rašymas yra įstrigusių akimirkų fiksavimas, tarsi jų užšaldymas. Vieni fotografuoja, kiti tapo, kažkas kuria muziką, o aš užsirašau kilusias mintis. Ar Neringa daro įtaką mano kūrybai? Man Neringa yra labiau namai, tai, kas labai sava, labai artima, labai mano. Galbūt jūra ir išsupa daugiau gražių minčių, tačiau rašymą gali sužadinti bet kokia emocija, ir nebūtinai išgyventa Nidoje.

Nostalgija

Prirašytas lapas. Nebetelpa eilutės. Įvykiai susigrūdę. Suvirtę vienas ant kito. Pilna palėpė. Pageltusio popieriaus. Su raidėmis. Nublukęs raštas. Senos fotografijos. Žmonės gražūs. Pasipuošę. Šeimomis. Po du. Po vieną. Tik ar laimingi? Plokštelės subraižytos. Neišsaugota muzika. Braška. Šniokščia. Užsikerta. Girgžda medinės grindys. Tris kartus senesnės už mane. Kiek man metų? Specifinis kvapas. Panašus į dulkių. Galiu piešti ant komodos. Pirštu per purvą. Vėjas įsisukęs po stogu. Neranda išėjimo. Griauna idealią tvarką. Noriu miegoti ant karališkos lovos. Viloje vidury miško. Iš kur matosi jūra. Kur sirpsta kriaušės. Kur niekas nesinaudoja teniso aikštele. Kur saugo vilkiniai šunys. Kur didžiuliai langai ir minkštos samanos. Elegantiškas baltas suoliukas po beržu. Nuvalyti takai. Nei vienos piktžolės. Ilgas stalas. Gražiausi indai. Kilimai. Privati teritorija. Ten formuojasi svajonės. Rožės sužydi. Gladiolės. Kepam bulves ant laužo. Skanu. Su sviestu ir druska. Pasiilgau. Privilegija gimti čia. Babytė jaukinosi mažus langelius. Trumpas gatves. Po to sakė, kad niekur geriau nėra. Pasaulyje gražiau nėra. Bėkit prie jūros. Eikit valgyti. Blynų. Didelės porcijos. Estetiškai paserviuota. Lėkštės išblizgintos. Stalo įrankiai. Gėlės vazoje. Nesibarkit. Visiems užteks. Ar kada dar bus taip tikra? Vaikai, reikia mylėti mamą. Kaip blogai, kai nėra mamos. Ir dėl nieko nereikia verkti. Kai manęs nebus, tada galėsi paverkti. Mūsų tylios pamokos. Baltų burių ir smėlio vaikystė. Pilna gatvė kaštonų. Keptos duonos skonis. Gervuogių saujos. Kmynų arbata. Rogės. Užšalusios marios. Pačiūžos. Slidės. Stintos. Krosas ryte. Iki kopų. Prie jūros. Pažadink mane septintą. Bėgsiu. Ridentis nuo kopos. Grįžti pilna galva smėlio. Velykų lizdai. Išlepinta vaikystė. Be šviesoforų. Be troleibusų. Be cechų. Be gamyklų. Su viena mokykla. Vienu darželiu. Eini – sveikiniesi. Pažįsti. Plauki uogauti į kitą krantą. Kibirai žemuogių. Senelio eilėraščiai. Gimtadienio linkėjimai. Sukabinti medaliai. Ordinai švarko atlape. Tatuiruotės ant rankos. Povandeninio laivo istorijos. Jautriai. Arbūzas – storom riekėm. Sviestas – dideliu sluoksniu. Pilnas daržas gėlių. Pilnas kiemas saulės. Kur dar taip rasim?

Aš esu

Aš girdžiu, kaip juokiuosi. Aš matau, kur einu. Aš esu. Neatsimenu žiemos. Kirpasi plaukus. Žiūrėjau į tolį. Mačiau išvirksčiai. Raminau širdį. Vasarą visą bėgau. Spalį pabudau. Sugrįžau. Ašarų druska nutirpo nuo kūno. Migla nusmuko nuo akių. Aš esu. Susisukusi galva. Prarasta orientacija. Viskas baigėsi. Aš esu. Išaugau vakar dieną. Lindau į tolstantį vakarą. Išėjau į rytdieną. Radau kelią. Įkalbėjau save. Per ankšta jau man. Aš esu. Cypiau. Vizginau uodegą. Pramušiau dugną. Nusibalnojau kelius. Aš grįžau. Aš esu. Keičiau miestus. Šalis. Jūras. Šypsojaisi. Norėjau būti. Aš esu. Knygos. Žodžiai. Filmai. Vaizdai. Kitų gyvenimai. Piešiniai. Spalvos. Aš čia. Aš esu.

DIANA LIGEIKYTĖ

Ką man reiškia būti gimusiai ar gyventi Neringoje, ar tai daro įtaką mano kūrybai?

Nidoje gyvenu jau septynerius metus ir čia buvo visko. Seniau, dar pirmais gyvenimo metais, Nidoje buvau be galo laiminga ir man viskas čia patiko. Po kiek laiko supratau, kad tikrai pasiilgau savo vaikystės draugų ir kad noriu grįžti į tą mažą kaimelį, kur viskas kitaip. Laikui bėgant pripratau prie visų čia gyvenančių žmonių ir dabar man čia labai patinka. Nors aplinka Neringoje tikrai gniaužianti kvapą, bet rašau iš savo gyvenimo ir aplinka čia mažai kuo dėta.

Kodėl rašau, ką tu noriu pasakyti sau ir kitiems?

Jei atvirai, tai aš niekada nerašiau pastoviai, bet esu labai dėkinga savo buvusiam lietuvių kalbos mokytojui K. Subačiui, kuris mane pastebėjo ir manyje atrado kūrybos kruopą. Eilėraščiais tiesiog išreiškiu save, savo nuomonę, o šiaip eilių neviešinu, pasilieku jas sau, bet kaip visada K. Subačius mane kur nors įtraukia ir neleidžia eilėms tūnoti stalčiuje.

Balto asilo meilė

Ant mažo lapelio parašė jis „myliu“,
Asilas baltas apie meilę nutyli,
Nenori, kad kas apie tai sužinotų,
Jog asilas baltas turi svajonių.

Širdis gi jo plaka keistoku ritmu,
Truputį graudu, bet taip pat neramu.
Ir žinot įdomu, ką asilas mano
Apie jauną kumelę, ar susimąsto.

Žinau, kad kvailai visa tai nuskambėjo,
Jog asilas baltas įsimylėjo.
Žmonės, žinokit, kad mes ne vieni
Turim svajonių savo širdy.

Rūkyti po karo

Vieną dieną nuėjau aš pas tetą
Ir radau labai seną cigarą,
Paliko jį dėdė, po karo
Surūkyti galėtų už pergalę savo.

Paklausiau, o jei Jis negrįš,
Kaip tada surūkys?
Pasakė, nunešim ant kapo,
Tegul dvasios surūko cigarą.

Staiga grįžo dėdė laimingas,
Rodos, karas buvo sėkmingas
Ir pasiūlė teta jam džiaugsmingai
Surūkyti cigarą prasmingai.

Pasakė dėdulė – nenoriu!
Nenoriu rūkyti cigaro!
Nejaugi rūkorius dėdulė
Nustojo rūkyti po karo?

IGORIS MILIŪNAS

Ką man reiškia būti gimusiam ar gyventi Neringoje, ar tai daro įtaką mano kūrybai?

Mėgstu tylą ir ramybę. Čia aš ją radau. Pradėjau kurti ne Neringoje, bet būtent šiame krašte pirmą kartą išdrįsau perskaityti savo kūrybą. Tai padaryti paskatino šio krašto žmogaus ir gamtos vienybė. Ta pati vienybė gimdo naujas mintis, kurios galbūt vėl virs eilutėmis popieriuje.

Kodėl rašau, ką tuo noriu pasakyti sau ir kitiems?

Būna gyvenime akimirky, kai norisi pasikalbėti su pačiu savimi. Gerai, jei tuo metu šalia guli popierius ir pieštukas. Mintys virsta eilutėmis, paliktomis popieriaus lape. Tik vėliau supranti, kad jos tau padėjo išgirsti save patį. Tada pagalvoji, kad jos gali padėti ir kitiems tavo išgirsti. Tai tarsi tylus pokalbis su savimi ir kitais.

Preliudas rudens tema

Pakelk akis į viršų.
Pamatysi,
Kaip gervių trikampiai
Išnyksta danguje.
Išgirsi,
Kaip atkartoja aidas verksmą
Ir ašaros ištirpsta lietuje.
Pajausi šlapdribę krūtinėj,
O gervių klyksmas,
Muzika liūdna
Draskys tau širdį lietuje.
Tu pasiilgsi šilto smėlio,
Žolės žalios ir žydinčių gėlių.
Tu prisiminsi meilės dvelksmą
Su pirmu bučiniu karštu.
Tada pro gervių verksmą graudų,
Pro šydą krintančių lašų
Pajausi šilumą,
Pajausi blyksnį
Ir jis sutirpdys nerimo ledus.

Žmogus

Aš
Centras,
Taškas,
Plokštuma.
Aš
Atomas,
Molekulė,
Gamta.
Aš
Laisvė,
Meilė,
Kankinys.
Vadinasi,
Aš *homo*,
Gamtos kūrinys.

• • •

Ir dieną, ir naktį,
Kai lyja ir sninga,
Kai saulė jau leidžias
Ir teka mėnuo.
Mes stovim ten pat,
Kur stovėjom ir pirma,
Kaip stovi prie kelio
Dulkėtas akmuo.

Ir dieną, ir naktį,
Kai šalta ir šilta,
Kai audros praūžia
Ir tampa ramu.
Mes vėlgi ten pat,
Kur stovėjom ir pirma,
Kaip stovi prie kelio
Beveidis akmuo.

Ir dieną, ir naktį
Prie kelio betikslio
Neramios mūs širdys
krauju kunkuliuos.
Tik skirtumas tas,
Kad akmuo akmeninis,
Ir niekad nebus jau
akmuo žmogumi.

Dievas

Jis manē,
Kad dievai
Ji
I krēslā šitā
Pasodino.

Praējo laikas
Ir nūnai
Dievu save jis
Pats jau pavadino.

Ir jo teisybē
Būtū...
Jei...
...tā mitā,
Kaip matai,
Išsklaidē
Ir Dievo
nebēra.

APIE LAIVĄ DORĘ

Dorė – nedidelis apie 5 m ilgio laivelis, skirtas Nemuno deltos ir Kuršių marių žvejams. Jas po Antrojo pasaulinio karo iš išlankių Ząnavykijos giriose užągusių pušų statė Kriūkų laivų statykla, o pastatė ne vieną dešimtį.

Kuršmarėse ir Nemuno deltoje dorės karaliavo neilgai. Jas išstūmė šiek tiek didesni metaliniai laivai, turintys galingesnį variklį. Bet ir per du dešimtmečius dorės prasmingai įsirašė ne tik į žvejų, bet ir į Neringos poilsiautojų gyvenimą. Dar daugiau – dorė tapo Kriūkų miestelio herbo simboliu.

Prisimenu, 1958 m. vasarą šalies mokytojai, turizmo ir kraštotyrinio darbo organizatoriai pėsčiomis keliavo iš Klaipėdos į Karaliaučių. Ilgėliau apsistojome Nidoje. Čia ir kilo mintis aplankyti Ventės ragą. Nusisamdėme dvi Nidos žvejų dorės ir išplaukėme. Pūtė švelnus jūrinis (vakarų vėjas). Tik jis stiprėjo ir stiprėjo. Dorės variklis bei palankus vėjas leido sparčiai artėti prie tikslo. Tačiau jo nepasiekėme. Į Ventės rago krantą jau plakėsi metrinės bangos. Išsilaipinti buvo neįmanoma. Teko grįžti. Prieš sustiprėjusį jūrinį plaukti nelengva. Dorės varikliukas įnirtingai pūpsėjo ir gal tik po trijų valandų visi, permirkę iki „paskutinio siūlo“, pasiekėme Nidą.

Be dorės gyvenime neišsivertė ir Eduardas Jonušas. Ir tik atvykęs gyventi į Klaipėdą įsigijo žvejų nurašytą dorę, kurią susiremontavęs 1962 m. Nemunu atplaukė iki Kačerginės. Čia jį pirmą kartą ir pamačiau, o po metų Klaipėdoje susipažinau.

Bernardas Aleknavičius

Dorès prie senajo Nidos uosto.

Dorė. – Klaipėda: Druka, 2013. – 96 p., 57 fotogr.

ISSN 2351-4582

Nuotraukos: Neringos istorijos muziejaus fondų, Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos archyvo, taip pat iš asmeninių Jono Vaikėno ir Renatės Peleikis-Gleikinės šeimos albumų.

Kitos nuotraukos: Jono Marozo, Uwės Bernd Meyer, Raimondos Ravaitytės-Meyer.

Sudarytoja Raimonda Ravaitytė-Meyer

Koordinatorė Dalia Greičiūtė

Korektorė Rita Maksimavičienė

Dizainerė Sigita Raudienė

2013 11 27

Tiražas 500 egz. Užsakymas TK 1212-181

Išleido ir spausdino

Spaustuvė „Druka“

Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda

www.druka.lt

info@druka.lt